

Шановні колеги!

Від широго серця вітаємо з Днем банківських працівників!

Цього свята Ви заслужили наполегливою творчою працею на благо і розквіт України, зміцнення економіки, підвищення добробуту наших співвітчизників. Саме Ви щодень робите вагомий внесок у наш спільний набуток – внутрішню та зовнішню стабільність гривні, поступальний розвиток банківської системи.

Банківський сектор динамічно сприяє розвитку економіки.

За 2006 рік активи банків зросли на 59% і становили 63.2% ВВП, обсяг кредитних операцій зрос від 70% до 50% ВВП, а капітал банків зрос на 56% і становив 8% ВВП. Ефективність діяльності банків порівняно з 2005 роком підвищилася майже вдвічі.

Про підвищення довіри до банків свідчать високі темпи зростання депозитів фізичних осіб – за минулий рік їх обсяг збільшився майже у півтора раза. Одночасно поліпшується структура цих вкладів на користь зростання строкових вкладів.

Іноземні інвестори позитивно оцінюють економічний розвиток України та її банківського сектору. Стрімко зростає привабливість українських банків для іноземного капіталу завдяки втіленню європейських стандартів роботи – за минулий рік сума іноземного капіталу в зареєстрованому статутному капіталі банків знов суттєво збільшилася.

Підсумки діяльності свідчать про серйозне ставлення колективів до банківської справи.

Зичимо Вам і Вашим сім'ям добробуту, процвітання, більше радощів і посмішок. Нехай Ваша звитяжна праця і надалі засвідчує те, що спільними зусиллями ми утверджимо банківський сектор потужним локомотивом української економіки.

Доброго Вам здоров'я, мирного неба над головою. Ми горді з того, що маємо велику місію будувати заможну, демократичну, правову Україну.

Широ

**Від імені колективу
Національного банку України**

Володимир Стельмах

Міжнародні стандарти/

Базель II: контроль з боку органу нагляду та ринкова дисципліна

ПРОЦЕС НАГЛЯДОВОЇ ПЕРЕВІРКИ

З а логікою авторів Базеля II, повна відповідальність за правильність і точність розрахунку мінімально необхідної суми капіталу покладається на керівництво банку. Саме керівництво має забезпечити у банку постійний процес оцінки ризиків і розрахунку капіталу, а також знаходити шляхи підтримки та, за необхідності, своєчасного нарощування капітальної бази.

Із наших попередніх публікацій випливає, що методика розрахунку мінімальної суми капіталу згідно з Базелем II є великою складною. Крім того, наявність значної кількості альтернативних варіантів розрахунку величини ризику, а звідси — й величини капіталу створює для керівництва банку своєрідний “простір для маневру”, який у світовій термінології має називу “регуляторний арбітраж”. Природно, що така ситуація потребує пильного контролю з боку наглядових інстанцій. Тому друга з трьох компонент Базеля II присвячена тому, як саме повинен здійснюватися контроль з боку органу нагляду за процедурами та системами оцінки адекватності капіталу банків.

Друга компонента базується на чотирьох принципах. Два з них стосуються роботи банку, ще два — процедур взаємодії органу банківського нагляду та суб’єкта регулювання. Ці принципи є фундаментом нової системи банківського нагляду, яка отримала називу “нагляд на основі оцінки ризиків” (risk-based supervision). На відміну від системи нагляду на основі контролю дотримання вимог, нагляд на основі оцінки ризиків приділяє увагу не так кількості чи, точніше, величині ризику, як якості систем управління ним. Крім того, за нагляду на основі оцінки ризиків банки мають більше “простору для маневру”, що проявляється у забезпечені альтернативних варіантів розрахунку кількості ризиків та необхідної суми капіталу. Слід наголосити: досвід країн,

які впровадили нагляд на основі оцінки ризиків, свідчить, що успішною ця система нагляду буде лише в разі суттєвого підвищення рівня відповідальності власників банку та його керівництва за роботу банківської установи. Національний банк у рамках роботи над запровадженням нагляду на основі оцінки ризиків ініціював внесення змін до Закону України “Про банки і банківську діяльність”, згідно з якими значно зростає відповідальність ради банку за його діяльність, чітко визначаються функції ради та правління банку. Зокрема, на раду банку покладається відповідальність за стратегію і політику управління ризиками, ефективність системи внутрішнього контролю, а на правління — відповідальність за забезпечення реалізації стратегії та політики управління ризиками, впровадження методик виявлення, контролю та моніторингу ризиків.

Крім того, у рамках Другої компоненти розглядаються деякі питання та ризики, не включені до Першої компоненти. Зокрема, це стосується процентного ризику банківської книги та окремих специфічних питань щодо кредитного та ринкових ризиків.

Розглянемо детальніше принципи Другої компоненти Базеля II.

Принцип 1. Банки повинні мати процес оцінки своєї загальної достатності капіталу відносно власного профілю ризику, а також стратегію підтримки необхідного рівня капіталу.

Цей принцип передусім стосується банків і наголошує на важливості тези про те, що саме банк, його керівництво повинні оцінити свій профіль ризику, визначити необхідну величину капіталу та розробити стратегію капітально-го забезпечення. Автори Базеля II передбачають, що ключовими факторами успішності такої роботи будуть:

- ◆ контроль з боку спостережної ради та вищого керівництва;
- ◆ надійна система оцінки капіталу;
- ◆ комплексне оцінювання ризиків;
- ◆ система моніторингу та звітності;
- ◆ система внутрішнього контролю.

Контроль з боку спостережної ра-

**Володимир
Кроток**

Заступник Голови Національного
банку України

**Олексій
Куценко**

Експерт з питань банківської
діяльності

Цією публікацією завершуємо серію статей, присвячених Другій Базельській угоді про капітал. У попередніх статтях (див. “Вісник НБУ” №№ 3, 5 і 7 за 2006 рік) ішлося про історію створення цього документа і про вимоги до розрахунку капіталу на покриття трьох банківських ризиків — кредитного, ринкового та операційного. Насамкінець розглянемо Другу і Третю компоненти Базеля II — принципи наглядової роботи та ринкову дисципліну.

ди та вищого керівництва¹ потрібен для забезпечення цілісності стратегічного процесу розвитку банку. Банк не може розвиватися, не маючи для цього достатньої капітальної бази. Тому відповідне спрямування стратегії формування капіталу, підтримки його достатності та забезпечення його якості покладається на вищі органи банку — спостережну раду як представницький орган власників та правління як орган оперативного управління діяльністю банку.

Надійна система оцінки капіталу, на думку авторів документа, повинна включати не лише формули кількісної оцінки банківських ризиків та необхідної суми капіталу. Ключовим фактором такої системи має бути її орієнтованість на майбутнє, на виконання стратегічних завдань банку, зокрема стратегії нарощування активів та депозитної бази. Теза Базеля II про необхідність забезпечення не лише поточної, а й майбутньої достатності капіталу є дуже доречною за сучасних українських умов. Адже впродовж кількох років поспіль ми спостерігаємо дуже високі темпи зростання активів банківської системи, яке не завжди супроводжується адекватним збільшенням капіталу банків.

Під комплексним оцінюванням ризиків розуміють необхідність урахування при оцінці достатності капіталу всіх ризиків, виділених у Базелі II, — кредитного, ринкового та операційного. Базель II чітко вказує, що комплексною може вважатися лише та система, в якій необхідний рівень капіталу співвідноситься з усіма трьома категоріями ризиків. Тим самим Базель II не заперечує поступового запровадження кількісної оцінки за окремими ризиками (скажімо, спочатку за кредитними, потім операційним і тільки згодом за ринковим), однак наголошує, що часткове врахування ризиків не дає змоги достеменно оцінити необхідний рівень капіталу банку. Цікаво, що серед ризиків, які автори документа згадують у цьому розділі, є ризик ліквідності [1; §741] та процентний ризик банківської книги [1; §739].

Як відомо, Базель II не вимагає від банків утримання капіталу для компенсації ризику ліквідності, оскільки наразі немає економічного обґрунтування чіткої кількісної залежності рівня капіталу та рівня ліквідності. Стосовно процентного ризику банківської книги, то

¹ Нагадаємо, що в термінології Базельського комітету з банківського нагляду термін “вище керівництво банку” використовується для означення правління банку або іншого виконавчого органу.

в сучасній версії Угоди про капітал від банків не вимагається покривати регулятивним капіталом зазначений ризик, однак це є не заборонено. Мало того, Принципи управління процентним ризиком містять методику кількісної оцінки такого ризику на основі стрес-сценаріїв (окрім за категоріями валют) [2; §81].

Системи моніторингу, звітності і внутрішнього контролю повинні надавати відповідну інформацію про ризики та про кількість і якість капіталу відповідним підрозділам банку, а також забезпечувати достовірність та своєчасність цієї інформації.

У цілому вимоги Принципу 1 повністю збігаються із прагненням Національного банку України будувати систему нагляду на основі оцінки ризиків, найголовнішою особливістю якої є надання керівництву банку ширшого поля для маневру з одночасним покладенням відповідальності за всі результати роботи саме на керівництво банку та його власників.

Принцип 2. Органи нагляду повинні перевіряти і робити висновки щодо стратегії та оцінок достатності капіталу, розроблених самими банками у результаті внутрішніх процесів, а також щодо спроможності банків контролювати і забезпечувати дотримання показників регуляторного капіталу. Якщо результат такого процесу не задовольняє орган нагляду, він повинен вживати відповідні наглядові заходи.

Даний принцип стосується сфери повноважень і методів роботи органу нагляду. Згідно з принципом органів банківського нагляду повинні на постійній основі контролювати процес оцінки самим банком достатності свого капіталу, його позиції щодо ризиків, необхідного розміру та якості капіталу. Для здійснення такого контролю нагляд повинен поєднувати різноманітні методи та прийоми, а саме: візне інспектування, безвізний моніторинг (контроль економічних нормативів), наради з керівництвом банків, перевідгляд результатів роботи зовнішніх аудиторів та періодичної звітності.

Процес наглядової перевірки за цим принципом обов’язково має включати кілька етапів.

1. Перевірка адекватності оцінки ризиків. Орган нагляду повинен перевіритися, що банк не лише поза увагою жодного суттєвого ризику, на який він наражається. Крім того, в процесі наглядової перевірки слід з’ясувати, наскільки внутрішня оцінка ризиків адекватна планам банку та наскільки в ній враховано результати

сучасних методів кількісного вимірювання ризиків — стрес-тестування та аналізу чутливості.

2. Оцінка адекватності капіталу. Автори документа наполягають, що система нагляду на основі оцінки ризиків головною рисою оцінки адекватності капіталу має бути не констатація факту, а перспективний аналіз. Інакше кажучи, для банку недостатньо забезпечити адекватний рівень капіталу лише на поточний період, він повинен мати план підтримки капітальної бази з огляду на свої стратегічні плани.

3. Оцінка середовища контролю. Ще однією специфічною рисою, якою відрізняється нагляд на основі оцінки ризиків від нагляду на основі контролю дотримання вимог, є приділення особливої уваги середовищу контролю, що існує в банку. Автори Базеля II цілком слушно вважають: чим вищий рівень адміністративного, юридичного, операційного та фінансового контролю в банку, тим стійкіший він до ризиків.

4. Контроль дотримання мінімальних стандартів. На цьому етапі перевірки орган нагляду має переконатися у виконанні банком усіх умов та критеріїв, які висуваються для отримання дозволу на використання тих чи інших методів розрахунку капіталу або прийомів захисту від ризику. Зокрема, в попередніх публікаціях згадувалося, що використанню внутрішніх рейтингів для оцінки кредитного ризику банку має передувати отримання письмового дозволу органу нагляду. В свою чергу орган нагляду перш ніж надати такий дозвіл має перевідчитися в якості системи внутрішніх рейтингів, розроблених банком, та у виконанні ним інших процедурних вимог.

5. Відповідь органу нагляду. На основі проведеної перевірки орган нагляду повинен винести свій вердикт, який і стане основою відповіді нагляду на ситуацію в банку. Якщо з тих чи інших причин орган нагляду не задовольняє стан справ у банку, у відповідь обов’язково слід зазначити заходи, перелік яких наводиться у Принципах 3 та 4 Другої компоненти Базеля II.

Принцип 3. Органи нагляду повинні очікувати, що банки, здійснюючи свою діяльність, забезпечать перевищення мінімальних значень показників регуляторного капіталу та бути в змозі вимагати від банків, щоб вони утримували капітал понад установлений мінімальний рівень.

Цей принцип формує основу взаємодії органу банківського нагляду та суб’єктів регулювання. Автори Базеля II заклали у Принцип 3 Другої опори ідею,

що, попри прагнення органу нагляду використовувати однакові підходи до регулювання всіх без винятку банків, можливі ситуації, за яких банки потребуватимуть особливого режиму нагляду. Потреба в цьому може виникнути як унаслідок дій самих банків, так і внаслідок системних зрушень банківської системи, фінансового сектору або національних економічних умов.

Оскільки за концепцією нагляду на основі оцінки ризиків найзацікавленішими в стабільній роботі і процвітанні банку є його власники та керівництво, саме вони мають ужити всіх необхідних заходів для забезпечення надійності й захисту від усіляких потрясінь. Тому саме власники та керівництво повинні подбати про те, щоб величина регулятивного капіталу завжди була достатньою для покриття його ризиків. Цього можна досягти лише тоді, коли банк свідомо створюватиме певний запас, надлишок капіталу. З іншого боку, практика роботи з капіталом “на грани” допустимого мінімального рівня є надто ризиковою і неприпустимою для установи, що розвивається та розширює діяльність.

Варто зауважити, що Національний банк у 2003 році підняв значення нормативу адекватності регулятивного капіталу з 8 до 10% і встановив, що для новстворених банків цей норматив має дорівнювати 15% для першого року діяльності та 12% — для наступного. Водночас залишається невирішеним питання щодо надання НБУ права встановлювати індивідуальні значення нормативу адекватності регулятивного капіталу для окремих банків з огляду на рівень його ризиків та якість систем управління ним. Отримання такого права стане важливою віхою у запровадженій нагляду на основі оцінки ризиків.

Принцип 4. Органи нагляду повинні втручатися на ранніх стадіях, аби запобігти падінню значення капіталу нижче мінімальних рівнів, необхідних для підтримки характеристик ризику конкретного банку, та повинні вимагати вживити негайних виправних заходів у разі незабезпечення або неповнення капіталу.

Цей принцип також регулює взаємодію органів банківського нагляду та банків. Як і Принцип 3, він передбачає наявність в органі банківського нагляду права на індивідуальний підхід до банків. На відміну від попереднього принципу, Принцип 4 стосується не банків, які добровільно виконують свої обов'язки щодо забезпечення стабільності і надійності роботи, а радше на банки, які з певних

причин не можуть добровільно забезпечити достатній рівень капіталу.

На практиці падіння рівня капіталу нижче мінімально допустимих значень свідчить про дуже суттєве погіршення стану та перспектив банку. Тому автори Базеля II наголошують на необхідності втручання органу нагляду в проблемну ситуацію на ранніх стадіях.

ОКРЕМІ РИЗИКИ ТА ПИТАННЯ

Крім розглянутих принципів, у рамках Другої компоненти Базеля II розглядаються питання та ризики, які не ввійшли до Першої компоненти. Зокрема, це стосується процентного ризику банківської книги.

Нагадаємо, що автори Базеля II у рамках ринкового ризику виділяють так званий процентний ризик, тобто ризик, що виникає внаслідок зміни процентної ставки на ринку і може впливати як на дохідність майбутніх операцій банку, так і на ринкову вартість його наявних фінансових інструментів. У Базелі II процентний ризик розбивається на дві категорії залежно від того, в якому портфелі перебувають фінансові інструменти — носії такого ризику. Якщо інструменти перебувають у торговому портфелі (торговий книзі), цей ризик має покриватися капіталом банку. Натомість для інструментів, які перебувають у банківській книзі, покриття процентного ризику капіталом у Першій компоненті Базельської угоди не передбачено.

Слід зазначити, що авторів Базеля II неодноразово критикували банківська спільнота та таке доволі нетрадиційне розділення процентного ризику. Тому в оновленій версії Базельської угоди, оприлюдненій у листопаді 2005 року, зазначено: “Комітет залишається переконаним у тому, що процентний ризик банківської книги є потенційно суттєвим ризиком, який вимагає покриття капіталом. Однак отримані від банківської спільноти коментарі та додаткова робота, проведена Комітетом (з банківського нагляду), виявили суттєву неоднорідність у банках, які проявляють міжнародну активність, у трактуванні природи цього ризику та процесів його моніторингу і управління ним. З огляду на це Комітет прийняв рішення, що на час найдоцільніше враховувати процентний ризик банківської книги в рамках Другої компоненти Угоди. Водночас — ті органи нагляду, які вважають, що в їх банківській системі існує достатня однорідність щодо природи і методів управління та моніторингу даного ризику, можуть встановити для

цього ризику обов'язкові мінімальні вимоги до капіталу” [1; §762].

Решта питань, що розглядаються у Другій компоненті, стосуються процедур контролю з боку органу банківського нагляду за первісним виконанням і подальшим дотриманням банком вимог, які ставляться у рамках застосування деяких методів оцінки ризиків у Першій компоненті. Так, у частині кредитного ризику в Другій компоненті міститься інформація щодо необхідності перевірки припущені методики стрес-тестування, визначення поняття “дефолт”, оцінки рівня залишкового ризику, оцінки ризику кредитної концентрації та ризику контрагента, а також прийомів сек'юритизації, що застосовуються банком. У частині ринкового ризику автори Базеля II наполягають на необхідності контролю за класифікацією фінансових інструментів на торговельну та банківську книги, правильністю перевірки цих інструментів до їх справедливої вартості, процедурами стрес-тестування та моделювання. Зрештою, в частині операційного ризику Друга компонента надає органу нагляду можливість замінити базу розрахунку вимоги до капіталу — валовий дохід — на інший показник у тому випадку, коли рівень дохідності банку не відповідає реальному рівню його операційного ризику [1; §778].

Таким чином, Друга компонента Базельської угоди про капітал у її сучасній редакції містить основні вимоги до контролю за адекватністю капіталу банківської установи в режимі нагляду на основі оцінки ризиків. Зауважимо: оськільки метою Базельської угоди про капітал є гармонізація вимог щодо розрахунку капіталу банку, то й наведені у ній принципи наглядової діяльності та кож мають досить вузьку спеціалізацію, а саме — контроль капіталу. Принципи наглядової діяльності щодо контролю інших сфер банківської діяльності наведені в інших документах Базельського комітету — “Ключових принципах ефективного банківського нагляду” [3] та “Методології ключових принципів” [4]. На підставі цих документів здійснюються періодична оцінка діяльності органу банківського нагляду кожної окремої країни. Причому така оцінка може бути зроблена і самим органом нагляду (так звана самооцінка), і міжнародними організаціями. Згідно з останньою оцінкою спільної Місії МВФ та Світового банку, яка відбувалась у рамках Програми оцінки фінансового сектору України у травні 2002 року (та була переглянута в травні 2003 року), із

тридцяти Ключових принципів, визначених Базельським комітетом (узагалі їх 25, але 1-й принцип поділяється на шість складових), Україна повністю або в основному виконує 22 принципи, що є досить високим показником для країни, що розвивається. Із часу проведення зазначененої оцінки відбулися значні зміни в нормативно-правовій базі банківського нагляду та рівні її практичного впровадження. В 2005 році фахівці Національного банку України провели самооцінку виконання Ключових принципів ефективного банківського нагляду, за результатами якої 26 принципів із 30 визначено такими, що повністю або в основному виконуються.

РИНКОВА ДИСЦИПЛІНА

Істання Компонента Базельської угоди про капітал має назву “Ринкова дисципліна” і містить вимоги щодо публічного розкриття банками інформації, необхідної їх клієнтам та іншим зацікавленим особам для прийняття рішення щодо надійності й стабільності роботи установи.

Зауважимо, що банки, як і будь-які суб'єкти комерційної діяльності, зобов'язані складати та оприлюднювати фінансову звітність. Зміст такої звітності на світовому рівні регулюється Комітетом з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, розташованим у Лондоні (Великобританія), який видає Міжнародні стандарти фінансової звітності та Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку. Із 1991 по 2005 рік банки керувалися спеціальним обліковим стандартом МСБО 30 “Розкриття інформації у фінансовій звітності банків та подібних фінансових установ” [5]. Цей стандарт регламентував перелік форм звітності банків, перелік статей такої звітності та деякі особливості подання окремих статей. Інформація, которую повинні були розкривати банки згідно із цим стандартом, мала фінансовий, тобто кількісний характер. Із 1 січня 2006 року МСБО 30 скасовано внаслідок набуття чинності Міжнародного стандарту фінансової звітності 7 “Фінансові інструменти: розкриття” [6]. МСФЗ 7 містить вимоги щодо розкриття фінансової (кількісної), і нефінансової (якісної) інформації, однак стосується тільки операцій із фінансовими інструментами. Розкриття інформації про інші операції та події регламентується іншими Міжнародними стандартами. Таким чином, зі скасуванням МСБО 30

Таблиця 1 [1; §822]. Сфера застосування

Якісна інформація	a)	Назва установи — найвищого участника групи, до якої застосовується Угода.
	b)	Опис відмінностей у базах консолідації для цілей бухгалтерського обліку та регулювання зі стислим викладом установ, які (a) повністю консолідовани; (b) консолідовані на пропорційній основі; (c) включені до відвернень з капіталу; (d) за якими визнано надлишок капіталу; (e) які ні консолідовані, ні включені до відвернень (наприклад, такі, що зважені за ризиком).
	c)	Наявність заборони або інших суттєвих обмежень щодо переведення коштів чи регулятивного капіталу в межах групи.
Кількісна інформація	d)	Загальна сума надлишкового капіталу страхових підрозділів (які включені до відвернень або до яких застосовано альтернативний метод), включена до капіталу консолідованої групи.
	e)	Загальна сума дефіциту капіталу в усіх підрозділах, не включених до консолідації (тобто тих, що віднесені до відвернень), та назви цих підрозділів.
	f)	Загальна сума (тобто поточна облікова вартість) зведеній частки компанії в капіталі страхових установ, зважена за ризиком а не включена до відвернень, чи до якої не застосовано альтернативний метод [...].

Таблиця 2 [1; §822]. Структура капіталу

Якісна інформація	a)	Тезова інформація щодо умов та основних характеристик усіх інструментів капіталу, особливо щодо інноваційних, складних і гібридних.
	b)	Сума основного капіталу (капіталу першого рівня) з окремим зазначенням: <ul style="list-style-type: none"> • сплаченого статутного фонду/простих акцій; • резервів; • частки меншості в капіталі дочірніх установ; • інноваційних інструментів; • інших інструментів капіталу; • надлишкового капіталу зі страхових компаній; • різниці в регуляторних розрахунках, віднесених до відвернень із основного капіталу²; • інших сум відвернутих з основного капіталу (в тому числі гудвл та інвестиції).
Кількісна інформація	c)	Загальна сума додаткового капіталу (капіталу другого рівня) та капіталу третього рівня.
	d)	Інші відвернення з капіталу.
	e)	Загальна сума дозволеного капіталу.

Комітет з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку більше не висуває вимог до банків як до окремих видів бізнесу.

Вимоги до розкриття інформації, викладені у Базелі II, створювалися за часів чинності МСБО 30, тому повинні були доповнювати зазначеній стандарт. Основне доповнення стосувалося вироблення вимоги про розкриття не лише фінансової інформації — залишків на рахунках у балансі та оборотів за статтями у звіті про фінансові результати, звіті про рух грошових коштів та звіті про зміни в капіталі. Базель II значно доповнив вимоги стосовно того, що саме банк повинен подавати у п'ятій офіційній формі звітності — Примітках.

Згідно з Третію компонентою всі вимоги до розкриття інформації поділяються на дві категорії: вимоги до розкриття кількісної інформації та вимоги до розкриття якісної інформації. На думку авторів Базеля II, простій констаташії у звітності цифрового матеріалу щодо ризиків недостатньо,

оскільки користувач у цій ситуації не зможе зробити обґрунтованого висновку про спроможність керівництва банку управляти таким обсягом ризику. Тому Третя компонента складається здебільшого з вимог до розкриття інформації якісного характеру — положень, політики, процедур, регламентів та іншої внутрішньої нормативно-методологічної бази банку щодо виявлення, оцінки, контролю і моніторингу ризику, а також щодо цілей та задач, які ставить перед собою банк у процесі ризик-менеджменту.

Вимоги до розкриття якісної інформації поділяють на загальні та специфічні. Загальними вимогами передбачається, що банк незалежно від обраного ним методу (підходу) оцінки необхідної суми капіталу обов'язково повинен розкрити у звітності таке [1; §824]:

“За кожним окремим сегментом ризику (наприклад, кредитним, ринковим, операційним, процентним ризиком банківської книги, пайовим) банк повинен наводити опис своїх задач та політики щодо ризик-менеджменту, в тому числі:

- ◆ стратегії та процеси;

² Стосується лише банків, що застосовують підхід внутрішніх рейтингів.

НАГЛЯД, АУДИТ, КОНТРОЛЬ

Таблиця 3 [1; §822]. Адекватність капіталу

Якісна інформація	a)	Тезова інформація щодо підходу банку до оцінки адекватності свого капіталу для підтримки поточних та майбутніх операцій.
Кількісна інформація	b)	Вимоги до капіталу на покриття кредитного ризику: <ul style="list-style-type: none"> • портфелі, до яких застосовуються стандартизований або спрощений стандартизований підхід, з окремою розшифровкою кожного портфеля; • портфелі, до яких застосовуються підходи внутрішніх рейтингів (ПВР), з окремою розшифровкою кожного портфеля за фундаментальним ПВР та кожного портфеля за поглибленим ПВР: <ul style="list-style-type: none"> — корпоративні активи (в тому числі спеціальне кредитування, до якого не застосовуються критерії наглядової класифікації), суверенні активи та заборгованість банків; — житлова іпотека; — кваліфікаційні револьверні кредити; — інші роздрібні активи; • експозиції за операціями сек'юритизації.
	c)	Вимоги до капіталу щодо активів у вигляді пайових цінних паперів за підходом внутрішніх рейтингів [...].
	d)	Вимоги до капіталу на покриття ринкового ризику: <ul style="list-style-type: none"> • стандартизований підхід; • підхід внутрішніх моделей — торговельна книга.
	e)	Вимоги до капіталу на покриття операційного ризику: <ul style="list-style-type: none"> • підхід базового індикатора; • стандартизований підхід; • підхід поглибленої оцінки.
	f)	Значення показників адекватності регулятивного капіталу та адекватності основного капіталу (капіталу першого рівня): <ul style="list-style-type: none"> • для всієї консолідований групи; • для суттєвих банківських установ (взятих окремо або суб-консолідовано залежно від механізму застосування Угоди).

Таблиця 5 [1; §826]. Ринковий ризик: розкриття інформації банками, які використовують стандартизований підхід

Якісна інформація	a)	Загальні вимоги щодо розкриття якісної інформації (параграф 824) стосовно ринкового ризику із зазначенням портфелів, щодо яких застосовується стандартизований підхід.
Кількісна інформація	b)	Вимоги до капіталу на покриття: <ul style="list-style-type: none"> • процентного ризику; • ризику позицій у пайових інструментах; • валютного ризику; • товарного ризику.

Таблиця 6 [1; §826]. Операційний ризик

Якісна інформація	a)	Додатково до загальних вимог щодо розкриття якісної інформації (параграф 824), зазначення підходу(ів) до оцінки вимоги до капіталу на покриття операційного ризику, які банк має право застосовувати.
	b)	Опис підходу поглибленої оцінки в разі його застосування банком, у тому числі опис відповідних внутрішніх та зовнішніх факторів, які враховуються банком у рамках цього підходу. У разі часткового використання, сфера застосування та обсяг покриття кожним із альтернативних підходів.
	c)	Для банків, що застосовують підхід поглибленої оцінки, опис використання страхування для цілей зменшення операційного ризику.

◆ структуру та організацію відповідного підрозділу ризик-менеджменту;

◆ сферу дії і характер своїх систем звітування про ризик та/або його кількісної оцінки;

◆ політику щодо хеджування та/або пом'якшення ризику та стратегії і процеси для моніторингу постійності ефективності такого хеджування/пом'якшення”.

Специфічні вимоги до розкриття якісної інформації застосовуються лише до тих банків, які обрали деякі поглиблені методи оцінки ризиків.

Базелем II передбачено, що банки повинні розкривати інформацію двічі на рік. Виняток становлять:

◆ інформація загального плану про завдання та мету ризик-менеджменту, системи звітності та подібні параметри — може розкриватися раз на рік;

◆ інформація щодо складових основного капіталу та значення показника адекватності регулятивного капіталу — раз на квартал для великих банків;

Таблиця 4 [1; §825]. Кредитний ризик: загальна інформація для розкриття всіма банками

Якісна інформація	a)	Загальні вимоги до розкриття якісної інформації (параграф 824) щодо кредитного ризику, в тому числі: <ul style="list-style-type: none"> • визначення термінів "прострочені кредити" та "кредити, за якими відбулося зменшення корисності" (для цілей бухгалтерського обліку); • опис підходів, якими користується банк для визначення сум загальних та спеціальних резервів, а також опис статистичних методів; • опис політики управління кредитним ризиком банку. Для банків, які запровадили фундаментальний ПВР або поглиблений ПВР тільки частково, — опис характеру експозицій у кожному портфелі, до якого застосовуються: 1) стандартизований підхід, 2) фундаментальний ПВР, 3) поглиблений ПВР, а також плани керівництва стосовно переведення експозицій на повне запровадження відповідних підходів.
Кількісна інформація	b)	Загальна валова suma кредитних експозицій плюс середня suma валової експозиції за період із розшифровкою за основними типами експозицій.
	c)	Географічний розподіл експозицій із розшифровкою щодо значних регіонів за основними типами кредитних експозицій.
	d)	Розподіл експозицій за галузями або типами контрагентів із розшифровкою за значними типами кредитних експозицій.
	e)	Розшифровка залишкових контрактних строків погашення за всім портфелем із розшифровкою за основними типами кредитних експозицій.
	f)	За галузями або основними типами контрагентів: <ul style="list-style-type: none"> • suma кредитів, за якими визнано зменшення корисності, та (за наявності) suma прострочених кредитів (подаються окремо); • suma спеціальних та загального резервів; • зміни суми спеціальних резервів та списання заборгованості за період.
	g)	Сума кредитів, за якими визнано зменшення корисності, та (за наявності) suma прострочених кредитів із розшифровкою за важливими географічними регіонами із зазначенням (за потреби) сум спеціальних та загального резерву за кожним географічним регіоном.
	h)	Таблиця звірки змін сум резервів на зменшення корисності за кредитами.
	i)	За кожним портфелем suma експозиції (для ПВР — suma балансової заборгованості плюс невикористана частина зобов'язання надати кредит), до яких застосовуються: 1) стандартизований підхід, 2) фундаментальний ПВР, 3) поглиблений ПВР.

◆ інформація щодо величини експозиції до ризику в разі її значної різкої зміни — раз на квартал незалежно від розміру банку.

Деякі з вимог до розкриття інформації, передбачені Baselем II, наведено в таблицях 1—6. Ці вимоги стосуватимуться практично всіх банків незалежно від обраного методу оцінки капіталу, за деяким винятком. Специфічні вимоги щодо розкриття інформації до банків, які обрали складні методи оцінки капіталу, в цій публікації не розглядаються, оскільки найближчим часом в Україні вони не застосовуватимуться.

Слід зазначити, що Національний банк у рамках роботи над запровадженням Baselія II вже здійснив ряд заходів, спрямованих на підвищення прозорості банківської системи. Так, у примітках до фінансової звітності

банки України повинні розкрити інформацію про управління ризиками, управління банком, його плато-спроможність [7]. У подальшому планується розширити перелік обов'язкової до розкриття інформації з метою більшої відповідності вимогам Baselської угоди про капітал і забезпечення українських та іноземних користувачів більшим обсягом інформації для прийняття виважених рішень.

Література

1. *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework Comprehensive Version*. Basel Committee on Banking Supervision, June 2006 (www.bis.org).
2. *Principles for the Management and Supervision on Interest Rate Risk*. Basel Committee on Banking Supervision, Basel, July 2004 (www.bis.org).

3. *Core Principles for Effective Banking Supervision*. Basel Committee on Banking Supervision, Basel, Oct. 2006 (www.bis.org).

4. *Core Principles Methodology*. Basel Committee on Banking Supervision, Basel, Oct. 2006 (www.bis.org).

5. *International Accounting Standard 30 "Disclosures in the Financial Statements of Banks and Similar Financial Institutions"*. International Accounting Standards Board, London, 2005 (www.iasb.org).

6. *International Financial Reporting Standard 7 "Financial Instruments: Disclosure"*. International Accounting Standards Board, London, 2006 (www.iasb.org).

7. Інструкція “Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України”. Затверджена постановою Правління НБУ від 7 грудня 2004 року № 598 (зареєстрована в Міністерстві юстиції України 28 грудня 2004 року за № 1660/10259) — зі змінами.

Міжнародна співпраця/

Еволюція і перспективи розвитку банківських систем Польщі та України

Наприкінці березня 2007 року у Львівському інституті банківської справи УБС НБУ відбулося засідання міжнародного круглого столу на тему “Еволюція і перспективи розвитку банківських систем Польщі та України”, у якому взяли участь представники вищих навчальних закладів і банків України та Польщі. Обговорювали проблеми та перспективи розвитку банківської системи України, особливу увагу приділили наслідкам стрімкого зростання частки іноземних інвесторів у капіталі вітчизняних банків.

Процес євроінтеграції України та залучення її фінансової системи в глобалізовану світову призвів до суттєвого збільшення участі іноземних інвесторів у функціонуванні банківської системи. Поки що це відбувається шляхом придбання діючих українських банків, а в найближчому майбутньому (з моменту вступу України до Світової організації торгівлі) вони отримають змогу створювати в Україні філії власних банків.

Мета проведення заходу, крім обговорення проблем і перспектив сучасного етапу розвитку банківських систем Польщі та України, — апробація результатів, отриманих під час розробки науково-дослідної теми “Вплив іноземного капіталу на функціонування банківської системи України”, яку виконує ЛІБС УБС НБУ на замовлення Національного банку України.

Річ у тому, що сучасний етап роз-

витку банківської системи України дуже подібний до того, через що пройшла польська банківська система зразка 2000—2002 рр. Тож проблеми, актуальні для Польщі у той період, постали зараз перед українською банківською системою.

Розпочалося засідання з виступу професора Люблінського університету ім. М.Кюрі-Склодовської **Мар'яна Жуковського**, який окреслив основні тенденції розвитку польської економіки і банківської системи у 2005—2006 рр., а також її кількісні та якісні характеристики. Провідне місце у фінансовому секторі Польщі посідають комерційні банки, які контролюють понад 88% ринку. Їхні активи за станом на кінець 2005 року перевишили 580 млрд. злотих. Упродовж 1990—2000 рр. чисельність як комерційних, так і кооперативних банків у Польщі неухильно зменшувалася. Більше 70%

активів комерційних банків підконтрольні іноземному капіталу. Основні показники діяльності банків — депозити, інвестиційні фонди, кредити для домогосподарств і підприємств — протягом 2005—2006 рр. зростали. Проте у другій половині 2006 року виникла загрозлива тенденція зниження чистого прибутку банків. Професор Жуковський вбачає причину цього якраз у діяльності банків з іноземним капіталом, які свої прибутки здебільшого переводять за кордон. Він назував три основні помилки, допущені Польщею: надмірна швидкість у приватизації та продажу банків, надмірна масовість, а також відсутність адекватного правового зобов'язання іноземних банків щодо національних інтересів.

Професор Київського національного економічного університету **Михайл Савлук**, оцінюючи сучасний стан розвитку банківської системи України, зауважив стрімкий розвиток процесу денационалізації банківського капіталу. Банки — стратегічно важливі об'єкти з точки зору економічної безпеки держави, тому відмова від незалежності банківської системи загрожує суверенності країни.

Іноземні інвестори купують за дуже високими цінами навіть низькорентабельні українські банки. За словами Михайла Савлука, їхня мета — за допомогою банку “розчистити” дорогу своєму капіталу в національну економіку й отримати прибутки. Переплачуєчи, іноземці намагаються підвищити прибутки своїх банків, кредитуючи економіку України за високими відсотковими ставками (переплачені кошти іно-

земці невдовзі компенсуватимуть за рахунок витрат на утримання, скорочення персоналу, переходу на автоматизовану систему ведення бізнесу). Крім того, вони користуються дешевшими ресурсами — не коштами фізичних осіб, а кредитними ресурсами материнської структури, отримуючи високі прибутки. Кредити не дешевшатимуть, програє економіка країни, підприємці, вкладники; виграють лише іноземні власники банків, наголосив професор КНЕУ.

Ще один мінус денационалізації банків — скорочення темпів їх капіталізації. У 2000 році Україна мала найнижчий рівень капіталізації порівняно з Естонією, Польщею та Литвою. За чотири роки активної купівлі іноземцями банків у цих країнах темпи капіталізації уповільнились, Україна ж власними силами змогла вийти на друге місце.

Екс-заступник Голови Правління Національного банку Польщі, професор кафедри банківської справи Вишої торгової школи у м. Варшаві **Владислав-Леопольд Яворський** висловив думку стосовно потенційної загрози фінансовій стабільності України. Доказом, за його словами, є Польща, яка сьогодні б'є тривогу: 70% її банківських активів та 80% пасивів належать західним банкам, а частка банків з іноземним капіталом становить 80%. За його інформацією, серед керівництва цих банків рідко хто розмовляє польською та цікавиться розвитком національної економіки. Всі отримані дивіденди з польських вкладів ідуть на розвиток центральних філій іноземних співвласників, а відтак — на будівництво чужої економіки. Проблема в тому, що банк, який створюється з метою надання фінансових послуг резидентам, згодом починає любівати не національні інтереси, а підтримувати іноземні компанії. Ситуація в Україні нагадує полякам власну п'ятирічної давності. Тому вони закликали українців учітися на чужих помилках і відстоювати національні інтереси, регулюючи процес приходу в банківську систему іноземного капіталу. За приклад наведено Китай, який вступаючи до СОТ, поставив вимогу п'ятирічного мораторію щодо продажу власних банків і відкриття філій іноземних банків.

Підтвердив допущену Польщею помилку і завідувач кафедри фінансів Європейської Вишої школи права та адміністрації професор **Д. Косіковський**. Прихід іноземного капіталу в польську банківську систему не був регульований і спрямований на її розвиток, і, найго-

ловніше, — на розвиток польської економіки. Не існувало ніяких правових особливостей їх діяльності. Як наслідок, банки, контролювані іноземними інвесторами, диктують свої інтереси банківській системі.

Доповідаючи про результати роботи над науково-дослідною темою “Вплив іноземного капіталу на функціонування банківської системи України”, доцент кафедри банківської справи ЛІБС УБС **Олексій Другов** зосередився на питаннях реформування законодавчо-нормативної бази функціонування філій іноземних банків в Україні.

За чинної законодавчої бази іноземні банки мають два альтернативні шляхи участі в роботі банківського ринку України: купівля працюючого українського банку або створення нового банку з іноземним капіталом. У сучасних умовах іноземним інвесторам вигідніше придбати працюючий банк, навіть коли ціна придбання часто перевищує номінальну в 3—4 рази. Іноземним інвесторам вигідніше переплатити за банк, що вже функціонує, ніж проходити процедуру реєстрації та налагодження діяльності нового банку.

Аналогічна ситуація буде і з філіями: іноземні банки створюватимуть їх тоді, коли процедури створення та нагляду за їх роботою будуть простими. Інакше їм вигідніше буде придбати діючий український банк.

Ухвалені зміни до Закону України “Про банки і банківську діяльність” на основі законопроекту № 2402 передбачають лише загальні умови створення філій іноземних банків в Україні, але не дають ніякого уявлення про регулювання їх роботи. Наявність такої кількості прогалин та дискусійних моментів потребує напрацювання та розширення нормативно-правової діяльності філій іноземних банків в Україні для того, щоб мінімізувати потенційні фінансові ризики для банківської системи.

З метою систематизації та удосконалення механізму регулювання процесу створення і діяльності філій іноземних банків в Україні рекомендовано НБУ розробити і затвердити інструкцію про створення, регулювання та нагляд за діяльністю філій іноземних банків в Україні, яка має узгоджувати вимоги до створення філій іноземних банків у країні, основні аспекти здійснення банківського регулювання та нагляду, а також процедуру їх ліквідації.

В інструкції слід уточнити вимоги до створення філій іноземних банків.

У Законі України “Про банки і банківську діяльність” зазначено, що право на створення філій мають банки з країн — членів СОТ, для цього потрібно внести приписний капітал у розмірі 10 млн. євро та надати лист про відповідальність материнського банку за зобов’язання філії. Об’єктивно цього недостатньо для забезпечення доступу на територію України лише філій надійних банків. Зважаючи на законодавче право НБУ на встановлення умов доступу в Україну іноземного капіталу, в інструкції має бути зазначено:

1. Банк, який претендує на створення філії в Україні, повинен або мати рейтинг “A” за класифікацією провідних міжнародних рейтингових компаній, або надати довготермінову гарантію (не менш як на п’ять років) на зобов’язання своєї філії від третього банку, який має рейтинг “A” за класифікацією провідних міжнародних рейтингових компаній;

2. У разі зниження рейтингу материнського банку або банку-гарантія нижче дозволеного рівня Національний банк надає півроку для підвищення їх рейтингу або надання іншої гарантії. Після цього терміну за невиконання умов філію має бути ліквідовано.

Потребує уточнення статусу приписного капіталу філії іноземного банку. На думку фахівців ЛІБС УБС, його можна викласти у такій редакції:

“1. Приписний капітал пропонується розглядати як кошти материнського банку, розміщені на кореспондентському рахунку Національного банку України або в уповноважених ним на це банках. Їх не можна використовувати на потреби материнського банку або філії, за винятком погашення заборгованості перед кредиторами та бюджетом у разі ліквідації філії. Ці кошти материнський банк може отримати лише після ліквідації філії та погашення всіх її зобов’язань;

2. Розмір приписного капіталу не може бути меншим за 10 млн. євро, його можна збільшити за бажанням материнського банку або в разі збільшення мінімального розміру регулятивного капіталу для українських банків та з інших істотних причин;

3. При розрахунку економічних нормативів приписний капітал має прирівнюватися до регулятивного капіталу українських банків;

4. Приписний капітал може бути зменшено на суму несплачених штрафів Национального банку України».

При створенні філії доцільно нада-

вати від материнського банку відомості не лише про свою діяльність, а й копію з Реєстру компаній з інформацією про розміщення головних офісів юридичних осіб, які беруть участь в управлінні головним банком, із часткою, більшою 10% у капіталі, як це роблять у Словенії.

Для забезпечення ефективного насліду за діяльністю філій іноземних банків в Україні доцільно:

- зобов'язати філії вести звітність за стандартами України та подавати її до наглядових органів Національного банку України один раз на квартал;

- щоб філія не рідше одного разу на рік, проходила аудиторську перевірку незалежним аудитором, матеріали та висновки якої подавалися б до НБУ;

- аби результатами роботи філій розраховувались економічні нормативи, аналогічні застосовуваним до вітчизняних банків. При цьому приписний капітал філії має прирівнюватися до регулятивного капіталу українських банків;

- щоб один раз на рік до наглядового органу подавалися основні фінансові звіти про діяльність материнського банку філії.

Важливим питанням також є використання прибутків від діяльності філій. Аби уникнути повторення негативного польського досвіду, в інструкції слід відобразити такі норми:

- а) протягом перших трьох років своєї діяльності філія має розміщувати не менш як 80% своїх прибутків на території України;

- б) протягом наступних двох років — не менше 60%;

- в) усі наступні роки — не менше 50%.

Неузгодженим у правовому полі також є процес застосування санкцій до філій іноземних банків з боку наглядових органів України та процедури їх ліквідації. Ці питання доцільно подати в такій редакції:

“1. До філій іноземних банків можуть бути застосовані санкції за порушення чинного законодавства та норм у сфері регулювання банківської діяльності, але в розмірі, не вищому, ніж до українських банків за аналогічні порушення;

2. Процес ліквідації філії іноземного банку може бути ініційованим материнським банком або Національним банком України у разі: а) систематичних порушень чинного законодавства та наглядових норм; б) невиконання вимог до материнського банку встановлених чинним законодавством».

Доцент кафедри банківської справи ЛІБС УБС *Віталій Рисін* навів результати дослідження існуючої методології оцінки участі іноземних інвесторів у роботі банківської системи. Вона включає такий набір показників, запропонованих Національним банком України:

- а) частка іноземного капіталу в статутному фонді банківської системи;

- б) кількість банків зі стовідсотковим іноземним капіталом;

- в) кількість банків за участю іноземного капіталу (в яких більше 10% капіталу належить одному іноземному інвестору).

Як свідчать результати досліджень, існуюча система показників неадекватна сучасним економічним реаліям. Це зумовлено такими факторами:

1. Процеси надходження іноземного капіталу в українську банківську систему у 2006—2007 рр. надзвичайно активізувалися, тому є потреба постійного моніторингу частки банків, контролюваних іноземцями, і насамперед в активах, а не лише в капіталі банківської системи;

2. Результати кореляційно-регресійного аналізу взаємовпливів основних показників розвитку банківської системи України та наявних показників участі іноземних інвесторів засвідчили відсутність зв'язку між часткою іноземного капіталу у статутному фонді банківської системи та основними показниками розвитку банківської системи. Натомість від співвідношення кількості іноземних банків та загальної кількості банків в Україні прямо залежать темпи збільшення чистих активів банківської системи. А саме цей показник характеризує процес зростання банківської системи;

3. Згідно із класифікацією НБУ виділяють два типи банків з іноземним капіталом: банків зі стовідсотковим іноземним капіталом та банків за участю іноземного капіталу. Тобто формально банк, який має 99.99% іноземного капіталу, прирівнюється до банку, участь іноземних інвесторів у якому дорівнює 10%. Такий підхід не дає чіткого уявлення про реальну ситуацію із часткою банківського сектору, контролюваною іноземними інвесторами.

Дослідження структури найбільших акціонерів українських банків за даними, опублікованими у січні — лютому 2007 року в газетах “Урядовий кур’єр” та “Голос України”, дає підстави для виокремлення трьох груп банків залежно від власника, що контролює банк:

- а) банки, контролювані державою;

- б) банки, контролювані національними власниками;

в) банки, контролювані іноземними власниками.

Банки з іноземним капіталом входять до двох останніх груп. Причому, аналізуючи ступінь участі іноземних інвесторів у статутному капіталі українських банків, слід акцентувати увагу на тому, що є низка банків, де частка іноземних інвесторів становить понад 90%. Фактично їх можна розглядати в одній групі разом із банками зі стовідсотковим іноземним капіталом, оскільки ці установи перебувають під повним контролем іноземних власників. Водночас банки, де частка іноземних інвесторів не перевищує 50%, доцільно розглядати як контролювані українським капіталом.

Щоб оцінити вплив іноземних інвесторів на функціонування банківської системи України, запропоновано виділяти чотири групи банків залежно від ступеня участі іноземних інвесторів у статутному капіталі:

1. Банки під повним контролем іноземного капіталу (частка участі понад 90%);

2. Банки з переважанням іноземного капіталу (частка від 50 до 90%);

3. Банки за участю іноземного капіталу (частка від 10 до 50%);

4. Банки з українським капіталом (іноземний капітал становить менше 10%).

За офіційними даними про основних інвесторів банків, які публікуються у газетах “Голос України” та “Урядовий кур’єр”, за станом на лютий 2007 року в Україні налічувалось:

- 2 банки під контролем держави;

- 139 банків під контролем національних власників;

- 30 банків під контролем іноземців.

Залежно від ступеня участі іноземних інвесторів функціонувало:

- 25 банків під повним контролем іноземного капіталу;

- 5 банків з переважанням іноземного капіталу;

- 5 банків за участю іноземного капіталу;

- 136 банків з українським капіталом.

Закордонні інвестори мало зацікавлені в купівлі невеликої частки українських банків. Переважно вони хочуть отримати повний контроль над банківською установою (25 із 35 банків з іноземним капіталом були під повним контролем зарубіжних інвесторів).

Особливостям роботи банків, контролюваних іноземним капіталом, присвятив свою доповідь викладач кафедри вищої математики Львівського національного університету імені

Івана Франка **Володимир Бабенко**, який навів результати проведеного статистичного аналізу. Всі українські банки з групи найбільших та великих було розділено на три групи:

- підконтрольні українському капіталу;
- контролювані іноземним капіталом тривалий час або з моменту їх застосування;
- контролювані іноземним капіталом відносно короткий час.

На цій основі було проведено дисциплінантний аналіз їх діяльності за показниками за станом на кінець 2006 року.

За цього підходу отримано такі результати:

- банки другої і третьої груп мають відносно нижчі рівні прибутків порівняно з банками першої групи;
- банки третьої групи значно менше працюють із цінними паперами, ніж банки інших двох груп;
- банки, давно контролювані іноземним капіталом, проявляють значно нижчу активність щодо залучення коштів фізичних осіб.

Аспірант ЛІБС УБС **Ірина Сениць** у своєму виступі виділила основні етапи розвитку вітчизняної банківської системи, а також кількісні та якісні показники її діяльності протягом 2000–2006 рр. Особливу увагу зосереджено на значному збільшенні числа банків з іноземним капіталом — із 22 до 35, у тому числі зі стовідсотковим іноземним капіталом — із 7 до 13 банків. Наразі 20.6% банків — це банки з іноземним капіталом. Відповідно частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків зросла з 13.3 до 27.6%. За прогнозами, до кінця 2007 року цей показник може перевищити морально важливу позначку в 50%.

Тенденція до збільшення присутності іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі очевидна. Іноземні фінансові групи не розпорощують свої капітали, а купують виключно великі, стабільні банки з розгалуженою системою відділень і філій, ті, що формують серце банківської системи України, визначають її стабільність і функціональну спроможність. Важливо, що такі процеси відбуваються за умов недостатньої капіталізації вітчизняних банків порівняно з європейськими.

У цілому банківська система, яка сформувалася в Україні за період незалежності, попри обмежені ресурсні можливості розвивається доволі швидкими темпами. Однак залишається низка нерозв'язаних проблем, а саме: недостатній рівень підтримки реального

сектору економіки, низька конкурентоспроможність на світовому рівні, недосконалість організаційної структури.

Оприлюднені висновки роботи науковців Університету банківської справи НБУ над науково-дослідною темою направляються Голові Національного банку України Володимиру Стельмаху.

Завершився круглий стіл презентацією монографії “Еволюція банківської системи Польщі”, підготовленою науковцями кількох польських вищих навчальних закладів під керівництвом професора **М. Жуковського**. Книга — ґрунтовне дослідження розвитку банківської системи Польщі після 1988 року, з моменту проведення в країні банківської реформи. Автори характеризують основні проблеми, з якими зіткнувся польський банківський сектор останніми роками, зумовлені зростанням кількості банків, підконтрольних іноземним власникам. З огляду на актуальність зазначеної проблеми і для України, монографію перекладено українською мовою з метою розповсюдження серед вищих навчальних закладів та наукових бібліотек.

За результатами роботи круглого столу зроблено низку висновків:

1. При розв'язанні актуальних проблем розвитку банківської системи України доцільно використати польський досвід, оскільки польська банківська система нещодавно пройшла шлях, яким рухається нині банківська система України. Тому важливо використати позитивні аспекти та не припуститися помилок, зроблених польськими колегами. Одне з проблемних питань — стрімке зростання участі іноземних інвесторів у функціонуванні банківської системи України;

2. Встановлення будь-яких прямих обмежень на частку іноземного капіталу в капіталі банківської системи України (про що ведеться дискусія у наукових та ділових колах) — недодатковий і неефективний захід, який лише погіршить імідж України в світі. Щоб зберегти переважну частку банків, підконтрольних українським інвесторам, необхідно змінити структуру банківської системи на таку, що дасть змогу співіснувати як банкам з іноземним, так і з вітчизняним капіталом, а саме: розвинути в Україні мережу контролюваних українськими інвесторами регіональних та спеціалізованих банківських установ;

3. Доцільно вдосконалити систему статистичної оцінки участі іноземного капіталу в роботі банківської системи України. Зокрема, потрібно виділити

четири групи банків залежно від ступеня участі іноземних інвесторів у їх статутному капіталі: банки під повним контролем іноземного капіталу (частка участі понад 90%); банки з переважанням іноземного капіталу (частка від 50 до 90%); банки за участю іноземного капіталу (частка від 10 до 50%); банки з українським капіталом (іноземний капітал становить менше 10%). Відповідно визначати абсолютні та відносні показники рівня участі іноземних інвесторів у функціонуванні банківської системи України з урахуванням цієї класифікації;

4. Необхідно вдосконалити основні засади створення, регулювання та нагляду за діяльністю філій іноземних банків в Україні. Для цього Національному банку доцільно прийняти відповідну інструкцію, яка б уточнила вимоги до створення філій іноземних банків; статус їх приписного капіталу; засади роботи системи нагляду за діяльністю; напрями використання прибутку, засади застосування санкцій та узгодила процедуру їх ліквідації.

 Олексій Другов,
доцент кафедри банківської справи
Львівського інституту банківської
справи Університету банківської
справи Національного банку України.
Кандидат економічних наук.

 Віталій Рисін,
доцент кафедри банківської справи
Львівського інституту банківської
справи Університету банківської
справи Національного банку України.
Кандидат економічних наук.

 Ірина Сениць,
асpirант Львівського інституту
банківської справи Університету
банківської справи Національного
банку України.

Посварилися.

Фото Леоніда Мілевського.

**Наталія
Гребенік**

Директор департаменту
монетарної політики
Національного банку України.
Заслужений економіст України

День банківських працівників, який ми відзначаємо у травні, – не тільки привід привітати один одного зі святом, а й нагода обмінятися міркуваннями щодо актуальних проблем, які виникають у процесі професійної діяльності, узагальнити пройденний шлях, оцінити перспективи.

Пропонуємо вашій увазі цикл статей одного з авторитетних вітчизняних фахівців у сфері грошово-кредитної політики, директора департаменту монетарної політики Національного банку України Н.І.Гребенік, за безпосередньої участі якої ця політика в Україні, власне, і формувалася.

Перша стаття циклу присвячується етапу становлення монетарної політики в незалежній Україні.

Теорія і практика /

Основні віхи у формуванні та проведенні грошово-кредитної (монетарної) політики в Україні.

Стаття перша. Становлення монетарної політики в незалежній Україні

Грошово-кредитна (монетарна) політика — це політика у сфері грошово-відмінного обігу та кредиту, спрямована шляхом регулювання пропозиції грошей на забезпечення ефективного функціонування економіки.

ЦІЛІ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ (МОНЕТАРНИЙ УСТРИЙ)

Цілі грошово-кредитної політики визначаються залежно від рівня розвитку економічних взаємовідносин у державі та поділяються на три групи: стратегічні, проміжні, тактичні.

Стратегічні цілі грошово-кредитної політики — це ключові цілі загальнодержавної економічної політики (цінова стабільність, стабільність обмінного курсу, зростання економіки, забезпечення зайнятості, збалансування платіжного балансу тощо).

Проміжні цілі грошово-кредитної політики — це зміни у певних економічних процесах, які повинні сприяти досягненню стратегічних цілей. Так, якщо ціллю загальноекономічної політики визначено економічне зростання зі скороченням безробіття, то проміжною ціллю в цьому разі повинно бути поживлення економічної кон'юнктури.

Між стратегічними та проміжними цілями немає суттєвої різниці. Проміжні цілі доповнюють стратегічні та конкретизують їх.

Особливістю проміжних цілей є їх дія протягом тривалого періоду, впродовж якого може бути доведена їх ефективність. Наприклад, активізація кон'юнктури ринку шляхом зростання грошової маси або зниження процентних ставок у короткостроковому періоді може спричинити зростання попиту та цін і лише за умов, що ці заходи активізують інвестиційні процеси, зрос-тання виробництва, можливо забезпечити збільшення пропозиції, що, в свою чергу, повинно зупинити зростання цін і стабілізувати їх, але для цього потрібен тривалий період часу.

Тактичні цілі грошово-кредитної політики — регулювання ключових економічних змінних через банківську систему (монетарної бази, грошової маси, процентної ставки, валютного курсу) для досягнення проміжних цілей. Основними ознаками тактичних цілей є їх короткостроковість, реалізація виключно за допомогою оперативних заходів центрального банку і багатоаспектність. Ці особливості ускладнюють вибір та механізми реалізації тактичних цілей.

Якщо зміна грошової маси впливає на зміну сукупного попиту і макроекономічні показники, то зміни процентної політики та валютного курсу можуть вплинути не тільки на сукупний попит, а й на інтереси окремих економічних суб'єктів і зумовити структурні зміни в економіці. У зв'язку з цим розв'язання основних регулятивних завдань залежить від правильного поєднання тактичних цілей (завдяки зміні процентної ставки та валютного курсу можна послабити інфляційний тиск й уникнути зростання обсягу грошової маси в обігу).

Вибір методів та інструментів грошово-кредитної політики повинен бути прерогативою центрального банку, тобто відмінність стратегічних та проміжних цілей від тактичних цілей грошово-кредитної політики полягає в тому, що тактичні цілі — це компетенція виключно центрального банку держави.

Як свідчить практична діяльність, проведення грошово-кредитної політики в Україні підпорядковується кільком цілям (рівень обмінного курсу національної валюти щодо іноземних валют, рівень інфляції, темпи зростан-

ня окремих монетарних агрегатів). Отож, можна стверджувати, що в Україні діє різноплановий монетарний устрій.

РОЛЬ ТА МЕТОДИ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Скільки грошово-кредитна політика є основною складовою системи загальнодержавної економічної політики, її роль у розвитку економічних процесів дуже важлива. Грошово-кредитна політика базується на прогнозній економічній та фіскальній політиці. На підставі прогнозних макроекономічних показників, Закону України "Про Державний бюджет України" на відповідний період Національний банк України розробляє Основні засади грошово-кредитної політики на відповідний рік.

Грошово-кредитна політика може проводитися за допомогою адміністративних, ринкових та змішаних методів регулювання.

Адміністративні методи управління грошово-кредитним ринком застосовувалися в соціалістичній економіці, для якої характерним було те, що органи державного управління безпосередньо втручалися в економічні процеси (йдеться про планування, встановлення цін, співвідношення національної та іноземних валют, капіталальні вкладення тощо).

Ринкові методи грошово-кредитної політики — це регулювання грошово-кредитного ринку шляхом застосування ринкових механізмів без втручання державних органів у управління.

Змішані методи проведення грошово-кредитної політики використовуються в країнах, які стали на шлях економічних перетворень (постсоціалістичні країни). Протягом відповідного періоду в цих країнах у зв'язку з нерозвинутістю фінансових ринків паралельно функціонують адміністративні методи і започатковуються ринкові.

Можна стверджувати, що управління грошово-кредитним ринком в Україні здійснюється **змішаним методом** (застосовуються ринкові інструменти й адміністративні важелі).

Починаючи з 1992 року грошово-кредитна політика в Україні була спрямована на створення умов для фінансової стабілізації, впровадження та змінення національної грошової одиниці.

Питання та проблеми проведення грошово-кредитної політики в Україні з проголошенням незалежності і створенням національної грошово-кредитної системи цікавлять багатьох економістів, юристів, політиків, інших фахівців.

Актуальною на сьогодні є сфера грошово-кредитних відносин, застосуванням тих чи інших механізмів та інструментів, які використовуються під час здійснення грошово-кредитної політики і бажання одержати відповідь на такі запитання:

- ◆ яка грошово-кредитна політика в той чи інший період проводилася — жорстка, м'яка, наскільки виважена, чи була адекватною до соціально-економічних процесів, що відбувалися в державі?

◆ чи достатній обсяг грошової маси в обігу, чи доцільне його збільшення/зменшення, вплив грошової маси в обігу на соціально-економічну сферу?

Проведення в Україні власної грошово-кредитної політики стало можливим зі створенням у 1991 році незалежної банківської системи України відповідно до Закону України "Про банки і банківську діяльність". Згідно із цим законом банківська система України визначалася як дворівнева: Національний банк України (перший рівень) і комерційні банки (другий рівень).

Основні функції Національного банку, які визначалися законом та статутом Національного банку України, затвердженим постановою Президії Верховної Ради України від 07.10.1991 р. № 1605-ХІІ, такі:

- ◆ Національний банк України є центральним банком держави, її емісійним центром, проводить єдину державну політику в галузі грошового обігу, кредиту, зміщення грошової одиниці, визначення курсу грошової одиниці відносно валют інших держав. Національному банку належить монопольне право на випуск грошей в обіг, а також випуск грошових знаків;

◆ Національний банк створює та організовує діяльність Державної скарбниці, зберігає резервні фонди грошових знаків, дорогоцінні метали та золотовалютні запаси;

- ◆ Національний банк представляє інтереси держави у відносинах із центральними банками інших країн, у міжнародних банках та інших фінансово-кредитних організаціях, у яких міждержавне співробітництво передбачено на рівні центральних банків;

◆ Національний банк згідно із законодавством України нагромаджує золотовалютні резерви, які зараховуються на баланс Національного банку, здійснює операції з їх розміщення (у тому числі в іноземних банках) самостійно або через банки, уповноважені ним на ведення зовнішньоекономічних операцій;

- ◆ Національний банк виконує такі операції:

1) видає банкам кредити на строк за домовленістю з позичальниками;

2) веде рахунки банків-кореспондентів і здійснює розрахунково-касове обслуговування банків та інших кредитних установ;

3) купує та продає цінні папери, що випускаються державою;

4) видає кредити банкам під заставу векселів і цінних паперів;

5) купує і продає іноземну валюту і платіжні документи в іноземній валюти;

6) проводить операції з резервними фондами грошових знаків;

7) здійснює інші операції відповідно до своїх повноважень, передбачених законом;

◆ Національний банк організовує інкасацію та перевезення грошових знаків та інших цінностей;

◆ Кредитні ресурси Національного банку складаються з коштів статутного та інших фондів, залишків коштів державного бюджету, коштів на депозитних рахунках, коштів в обігу та в міжбанківських розрахунках, а також переданих за плату Ощадним банком коштів, які формуються за рахунок вкладів населення;

◆ Національному банку належить право на випуск в обіг і регулювання кількості грошей, що перебувають у обігу;

◆ Основні напрями грошово-кредитної політики щорічно затверджуються Верховною Радою України;

◆ Національний банк визначає вид грошових знаків, їх номінал, характерні відмінні ознаки і систему захисту;

◆ Національний банк здійснює регулювання рівня банківських процентних ставок шляхом їх зміни за своїми кредитами, що надаються банкам.

Виходячи із цих функцій Національний банк України і розпочав у 1992 році проводити грошово-кредитну політику.

Слід ураховувати й те, що в цей період Україна продовжувала перебувати в рублевій зоні і як грошову одиницю використовувала російський рубль.

Національний банк України пройшов кілька етапів розвитку грошово-кредитного ринку, використовуючи відповідні монетарні механізми та інструменти, застосовуючи функції, передбачені Законом України "Про банки і банківську діяльність".

Розглянемо еволюцію створення грошово-кредитної системи та проведення грошово-кредитної політики в Україні, яку умовно можна поділити на три етапи.

I етап (1991–1995 роки) — створення самостійної банківської і гро-

шової системи України, організація внутрішньодержавних і міждержавних розрахунків, кредитна підтримка економіки, опрацювання механізмів валютного регулювання і банківського нагляду, запровадження практики міжбанківських розрахунків на кореспондентських засадах, реформування монетарного менеджменту і статистики, започаткування співпраці з міжнародними фінансовими організаціями (МВФ, СБ, ЄБРР).

ІІ етап (1996—1999 роки) — проведення грошової реформи з уведенням в обіг національної грошової одиниці та використання на її основі ринкових елементів регулювання грошово-кредитного ринку.

ІІІ етап (2000—2006 роки) — подальший розвиток банківської системи і монетарних інструментів із регулювання грошово-кредитного ринку, зорієнтованих на підтримку сталого економічного зростання та цінової стабільності.

ПЕРШИЙ ЕТАП (1991—1995 РОКИ)

У 1991 році було закладено лише фундамент функціонування Національного банку України як центрально-го банку держави. У цей період він ще не мав належної структури. Банківська система перебувала в зародковому стані. Власної нормативної бази в Національному банку також не було. Під час здійснення контролю за діяльністю комерційних банків, які створювалися, використовувалися нормативно-правові документи колишнього Держбанку СРСР.

11 травня 1992 року Комісія Верховної Ради України з питань планування бюджету, фінансів і цін схвалила Основні напрями діяльності Національного банку України на період до запровадження національної валюти, які були розроблені Національним банком згідно з рішенням Верховної Ради України від 24 березня 1992 року.

Національний банк розпочав свою діяльність за такими напрямами:

- ◆ організаційно-технічна підготовка до запровадження українського карбованця в безготівковий обіг і створення на його основі національної грошової системи України;
- ◆ проведення грошово-кредитної політики, спрямованої на стабілізацію національної валюти.

У зв'язку з необхідністю створення відповідних умов для впровадження національної валюти і враховуючи рекомендації Міжнародного валютного фонду, членом якого маластати

Україна, грошово-кредитною політикою Національного банку в період підготовки і після введення в безготівковий обіг українського карбованця передбачалося:

- ◆ здійснення банківської підтримки економічних реформ;
- ◆ переход до кредитної підтримки виробників, виходячи з конкретних результатів їх господарсько-фінансової діяльності;
- ◆ поглиблення реструктуризації кредитних вкладень шляхом збільшення кредитів комерційних банків на довгострокові цілі;
- ◆ проведення монетарної політики для підтримки купівельної спроможності грошей шляхом обмеження зростання кредитних вкладень, виходячи з оптимального задоволення потреб економіки в грошах та підвищення рівня процентних ставок;
- ◆ ужиття заходів, спрямованих на подолання дефіциту платіжного балансу України з державами, які використовували російські рублі як законний засіб платежу;
- ◆ налагодження системи валютного регулювання;
- ◆ удосконалення механізму розрахунків між постачальниками і покупцями в Україні й за її межами;
- ◆ уведення нового порядку касового виконання державного бюджету.

7 листопада 1992 року видано Указ Президента України "Про реформу грошової системи України". Пунктом 2 цього указу передбачалося, що починаючи з 16 листопада 1992 року єдиним законним засобом платежу на території України стає український карбованець, представником якого у готівковому обігу виступає купон Національного банку України. Відповідно до зазначеного указу Президента України Кабінет Міністрів України та Національний банк України прийняли Постанову від 8 листопада 1992 року № 610-2 "Про реформу грошової системи України", якою, починаючи з 16 листопада 1992 року, передбачалися такі дії:

- ◆ грошові перекази та платежі за межі України проводяться в режимі валютних розрахунків через кореспондентські рахунки Національного банку України та комерційних банків;
- ◆ рубльва виручка, що надходить на адресу юридичних і фізичних осіб України (як резидентів, так і нерезидентів), підлягає обов'язковому продажу установам банків, розташованим на території України. Національний банк України купує валюту за курсом покупця, що встановлюється ним на підставі попиту і пропозиції

рублів. Комерційні банки мають право встановити власні курси покупця з відхиленням від курсу покупця Національного банку України в межах не більш як 2.5 процента;

- ◆ здійснювати продаж рублів юридичним і фізичним особам установами банків, розташованими на території України, за курсом продавця, що визначається Національним банком України та встановлюється комерційними банками згідно з порядком, передбаченим пунктом 9 цієї постанови. Взаємний обмін готівки в купонах та рублях проводиться лише через установи банків та обмінні пункти, які мають ліцензію Національного банку України, у визначеному ним порядку. Національний банк України зобов'язується забезпечити купівлю та продаж рублів комерційним банкам відповідно до встановленого ним курсу.

У 1992 році індекс інфляції в Україні перевищив 2 100 відсотків, індекс оптових цін у виробництві збільшився порівняно з 1991 роком у 25 разів. Це привело до різкого падіння економічної активності виробництва і життєвого рівня населення, втрати інтересу до заробляння і зберігання грошей.

Значною мірою ці процеси були обумовлені порушенням системи управління виробництвом та інвестиційною сферою, монопольним становищем окремих державних структур, послабленням контролю за діяльністю підприємств державного сектору.

Посиленню інфляції сприяли додаткові надходження грошей в економіку через кредитну систему. Кредитні вкладення банків України за 1992 рік зросли у 27 разів, а емісія готівкових грошей порівняно з 1991 роком — у 47 разів.

Протягом 1992 року Національний банк здійснював безготівкову кредитну емісію грошей виключно за рішеннями Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України.

Першу кредитну (безготівкову) емісію Національний банк здійснив відповідно до постанови Верховної Ради України від 05.03.1992 р. № 2165-XII на завершення міжбанківського заліку взаємної заборгованості в розмірі 20.0 млрд. крб.

Відповідно до постанов Верховної Ради України в 1992 році комерційним банкам було видано кредитів на загальну суму 670 млрд. крб., із них на поповнення обігових коштів державних підприємств та організацій з їх подальшим віднесенням на внутрішній борг — 292 млрд. крб., у тому числі 50 млрд. крб. — для надання кредиту

сільськогосподарським організаціям.

У грудні 1992 року згідно з рішеннями Кабінету Міністрів України (постанови КМУ від 05.12.1992 р. № 679 та № 682) уперше були надані емісійні кредити Міністерству фінансів України для фінансування витрат сільського господарства та вугільної промисловості на загальну суму 329.7 млрд. крб.

Така ситуація з наданням безготівкових емісійних кредитів тривала і в 1993 році.

1993 року Національний банк уперше зробив спробу розробити Основні напрями грошово-кредитної політики, які передбачали відповідні цілі та механізм її реалізації (головною проблемою банківської системи України у 1993 році було подолання гіперінфляції і забезпечення стабільності національної грошової одиниці).

Але подолати гіперінфляційні процеси в 1993 році не вдалося. Індекс інфляції досяг 10 255 відсотків. Така ситуація виникла внаслідок адміністративних втручань у діяльність Національного банку щодо здійснення ним безготівкової емісії, відсутності на той час відповідних ефективних нормативно забезпечених механізмів та інструментів регулювання грошово-кредитного ринку (Основні напрями грошово-кредитної політики на 1993 рік подано в по-вному обсязі у додатку).

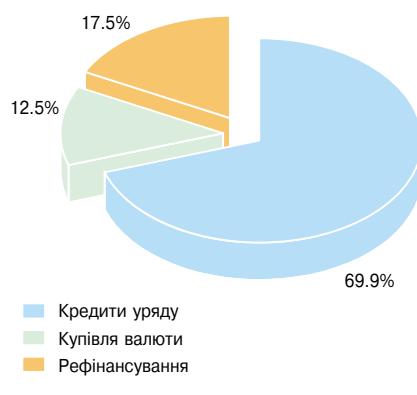
Варто зауважити, що Основні напрями грошово-кредитної політики на 1993 рік більше схожі на план діяльності Національного банку та окремих його підрозділів на певний період і їх лише умовно можна вважати документом з управління грошово-кредитним ринком. Однак його сутність — ужиття заходів, спрямованих на формування грошово-кредитного ринку та забезпечення стабільності національної валюти — є актуальною і нині.

Надалі щорічно, до 1999 року, Національний банк України на підставі основних макроекономічних показників, Закону України “Про Державний бюджет України”, Економічної програми діяльності уряду розробляв Основні напрями грошово-кредитної політики на відповідний рік з визначенням основних цілей та інструментів, які забезпечують її проведення.

Основні напрями грошово-кредитної політики на відповідний рік подавалися на розгляд та затвердження Верховної Ради України.

Як свідчить практика, реалізувати грошово-кредитну політику на першому етапі її проведення було дуже складно. Головна причина — асиметричність розвитку банківської систе-

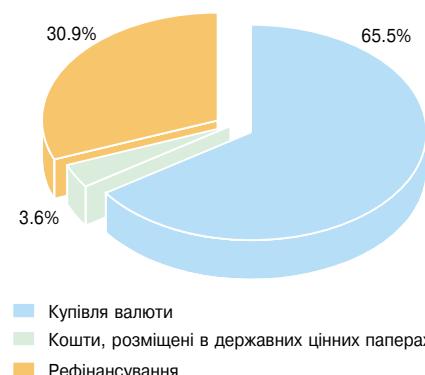
Графік 1. Структура безготівкової емісії НБУ у 1992–1995 роках

Графік 2. Структура безготівкової емісії НБУ у 1996–1999 роках

Графік 3. Структура безготівкової емісії НБУ у 2000–2005 роках

ми і суб’єктів економіки, яких банківська система обслуговувала.

Національний банк України здійснював випуск грошей в обіг через пряме кредитування уряду в особі Міністерства фінансів України, окремих галузей економіки за рішеннями Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України через комерційні банки, а також шляхом інтервенцій на валютному ринку.

За 1992–1995 роки надано прямих кредитів Міністерству фінансів України у розмірі 3.3 трлн. крб., або 69.9% від загального обсягу безготівкової емісії Національного банку при 17.5% безготівкової емісії, спрямованої на

кредитування комерційних банків, та 12.5% — на купівлю іноземної валюти.

У 1992 році для підтримки купівельної спроможності національної валюти було розпочато створення офіційного валютного резерву Національного банку України, а першу інтервенцію на валютному ринку Національний банк здійснив у 1993 році в сумі 930 млрд. крб.

Узагальнену структуру безготівкової емісії за відповідними періодами відображенено на графіках 1, 2 та 3.

ДРУГИЙ ЕТАП (1996–1999 РОКИ)

Другий етап розвитку грошово-кредитної (монетарної) політики в Україні пов’язаний із проведенням грошової реформи і започаткуванням на її основі формування ринкових зasad регулювання грошово-кредитного ринку.

Грошова реформа

Політика Президента, уряду і Національного банку України, яка проводилася у 1995 році та першій половині 1996 року, забезпечила посилення стабілізаційних процесів в економіці, зокрема:

- ◆ суттєво уповільнилася інфляція;
- ◆ змінився курс національної валюти;
- ◆ уповільнилися темпи зниження промислового виробництва та обсягів валового внутрішнього продукту;
- ◆ зросла активність домогосподарств як суб’єктів економіки;
- ◆ збільшилися доходи та заощадження населення;
- ◆ поліпшилися результати зовнішньоекономічної діяльності.

Значне зниження темпів інфляції розпочалося з лютого 1996 року і набуло стабільного характеру. У червні та липні індекс цін споживчого ринку становив лише 100.1 відсотка, у серпні — 105.7 порівняно зі 109.4 відсотка в січні.

Певне підвищення інфляції в серпні було наслідком подальшої лібералізації цін на платні послуги. Ціни на продовольчі товари за серпень знизилися на 1.7 відсотка, а на непродовольчі — зросли лише на 0.8 відсотка. Індекс оптових цін за січень — серпень становив 113.6 відсотка, що значно нижче за індекс цін на споживчому ринку (132.2 відсотка) і свідчить про зниження тиску інфляції на рівень споживчих цін.

Починаючи з березня 1996 року постійно підвищувався курс українського карбованця щодо долара США та інших іноземних валют. Протягом певного періоду він утримувався на

рівні 176 тис. крб. за 1 долар США, що разом зі зниженням інфляції забезпечувало фінансову стабілізацію в країні.

Суттєво призупинено спад виробництва порівняно з попереднім роком (з 14.1 відсотка за січень—серпень 1995 року до 3.7 відсотка за відповідний період 1996 року). Падіння обсягів валового внутрішнього продукту за цей період знизилося з 12.4 до 9.5 відсотка.

Грошові доходи населення в липні 1996 року порівняно з червнем зросли на 26 відсотків.

Незважаючи на ревальвацію українського карбованця протягом першого півріччя 1996 року, експорт товарів і послуг порівняно з відповідним періодом 1995 року збільшився на 30.6 відсотка, що за меншого темпу зростання імпорту (27.3) забезпечило зниження на 2.3 відсотка від'ємного сальдо поточного рахунку платіжного балансу України і стало передумовою подальшого розвитку зовнішнього сектору економіки.

Поліпшення напередодні реформи макроекономічної ситуації в Україні досягнуто в результаті більш послідовного й активного застосування ринкових механізмів, зокрема, запровадження неінфляційних джерел покриття дефіциту державного бюджету шляхом продажу державних цінних паперів, подальшої лібералізації зовнішньоекономічної діяльності і валutowого ринку, дотримання позитивного рівня облікової ставки Національного банку України та процентних ставок за депозитами і кредитами комерційних банків.

У цьому плані ситуація в Україні напередодні грошової реформи різко відрізнялася від ситуації в таких країнах, як Естонія, Молдова, Німеччина (1948 р.), які переживали високу інфляцію і навіть гіперінфляцію, і була подібною до ситуації в Польщі, Чехії. Тому характер реформи і методи її проведення відрізняються від грошових реформ у першій групі країн і збігаються з реформами, які проводилися другою групою держав. Це цілком природно і випливає з наявних умов та розвитку економічних перетворень в Україні.

Таким чином, аналіз економічної ситуації напередодні реформи свідчив, що в Україні були створені належні умови для запровадження гривні, яка згідно з Конституцією України є грошовою одиницею України. І ця норма Конституції України була реалізована в стислі терміни.

Головними завданнями грошової реформи були:

- ◆ заміна тимчасової грошової одиниці — українського карбованця на

національну валюту — гривню;

- ◆ зміна масштабу цін;
- ◆ створення стабільної грошової системи та перетворення грошей у важливий стимулюючий фактор економічного і соціального розвитку.

Це передбачало закріплення фінансової стабільності, яка встановилася напередодні грошової реформи, прискорення розрахунків, залучення до банківської системи надлишкової готівки, забезпечення стабільності курсу національної валюти щодо іноземних валют і цінової стабільності як основи економічного розвитку.

Вибір прозорого варіанта і безконфіскаційного типу грошової реформи був зумовлений потребою:

- ◆ забезпечення повної довіри населення до нової національної валюти і як результат — довіри до політики уряду та економічних реформ, які він проводить;

- ◆ утримання стабільності на грошовому, споживчому і валютному ринках України, недопущення інфляційного сплеску та порушення стабільності валютного курсу, що могло б спричинити зниження життєвого рівня населення;

- ◆ запобігання спекулятивним операціям під час обміну карбованців на гривні;

- ◆ створення сприятливого соціального клімату, недопущення значної психологічної та соціальної напруги в суспільстві у зв'язку з проведенням грошової реформи.

Уряд і Національний банк України виходили з того, що напередодні реформи в готівковому обігу перебуває значна маса грошей — 338 трлн. крб., яка в разі одночасного пред'явлення населенням не мала повного реального покриття у вигляді товарних запасів (іх було лише на 157 трлн. крб.) і не могла бути підтримана за рахунок резервів іноземної валюти через їх недостатні обсяги. За розрахунками фахівців, конфіскаційний варіант реформи мав би негативні наслідки, а саме — зростання інфляції до 50 відсотків на місяць за повного спустощення прилавків магазинів, а разом з цим і відчутне знецінення й без того незначних доходів та заощаджень населення. Це мало б руйнівні наслідки не лише для стабільності національної валюти, а й для економіки в цілому.

Отже, можна зробити висновок, що запровадження в обіг національної валюти гривні забезпечило закінчення формування грошово-кредитної системи України. В обіг уведена повно-

кровна грошова одиниця, яка стала одним із атрибутів державності та інструментів для управління економікою.

Цей період реалізації грошово-кредитної політики (одночасно зі здійсненням грошової реформи) характеризувався і запровадженням такого фінансового інструменту, як державні цінні папери. Національний банк, починаючи з 1996 року, припинив надавати прямі кредити на покриття дефіциту державного бюджету і забезпечував надання коштів шляхом купівлі державних цінних паперів на первинному ринку. Усього за 1996—1999 роки Національний банк спрямував на купівлю державних цінних паперів 14.5 млрд. грн. У портфелі Національного банку з'явився фінансовий інструмент, який можна було використовувати під час регулювання грошово-кредитного ринку.

Крім того, суттєвий вплив на стан грошово-кредитного ринку мали кошти нерезидентів, які працювали на фондовому ринку державних цінних паперів.

У 1997 році доволі активно розвивався вторинний ринок державних цінних паперів — як біржовий, так і позабіржовий. Дохідність державних облігацій у 1997 році коливалася в межах 19.6—57.6%, тобто була привабливою для нерезидентів. Питома вага участі нерезидентів у державних цінних паперах становила понад 50%. Така ситуація створювала значний тиск на валютний сегмент ринку.

Для цього етапу проведення грошово-кредитної політики характерним було запровадження керованості валютного курсу в межах валютного коридору 1.7—1.9 гривні / 1 долар США з поступовими його змінами в подальшому.

У цей період Національний банк та Кабінет Міністрів України вжили заходів з метою запобігання можливій дестабілізації на грошово-кредитному ринку внаслідок азійської та російської фінансових криз у 1997 і 1998 роках, а саме:

- ◆ із 7 вересня 1998 року введено обов'язковий продаж валютних надходжень на користь резидентів;

- ◆ запроваджено проведення безготівкових операцій із купівлі-продажу вільно конвертованої валюти лише через Українську та Кримську міжбанківську валютні біржі;

- ◆ для забезпечення валютного ринку іноземною валютою організовано продаж готівкової іноземної валюти на аукціонах Української міжбанківської валютної біржі;

- ◆ під час подання заявок на купівлю іноземної валюти введено обов'язкові

підтвердження клієнтом фактичного надходження товару та отримання послуг;

- ◆ уведено обмеження на здійснення резидентами попередньої (авансової) оплати у вільно конвертованій валюті за договорами про купівлю імпортних товарів та послуг;
- ◆ установлено обмеження на купівлю валюти банками-нерезидентами;
- ◆ запроваджено обмеження на продаж іноземної валюти фізичним особам;
- ◆ знижено рівень маржі за операціями з купівлі-продажу валют із 10 до 5%;

◆ уповноваженим банкам було заборонено мати відкриту валютну позицію;

- ◆ призупинено кредитування в іноземній валюті;

◆ підвищено норми обов'язкового резервування для банків і вилучено з їх покриття обсяги активів, розміщених у державні цінні папери;

- ◆ посилено роботу із залучення Национальним банком коштів від банків на депозитні рахунки;

◆ Мінфін здійснив заходи щодо конверсії ОВДП, які перебували у власності Национального банку та комерційних банків.

Ці заходи дали змогу зменшити вплив наслідків фінансової кризи в сусідній державі на грошово-кредитний ринок України, значною мірою відновити збалансований режим функціонування всіх його сегментів — кредитного, валютного та фондового, а також уникнути руйнування банківської системи.

ТРЕТИЙ ЕТАП (2000—2006 РОКИ)

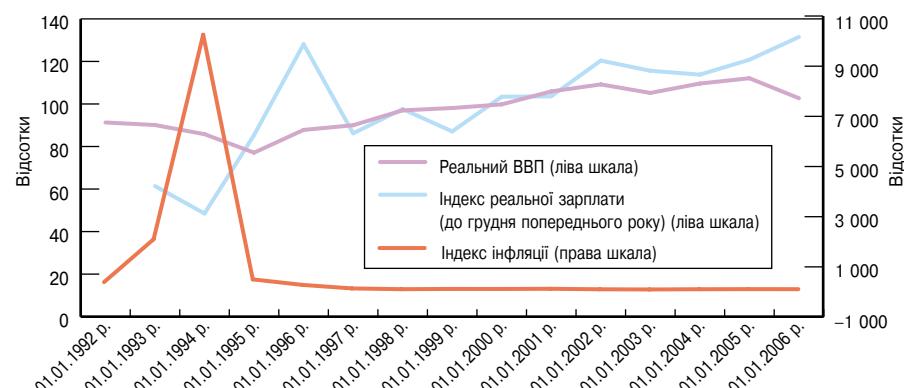
І одальший розвиток банківської системи та монетарних інструментів із регулювання грошово-кредитного ринку був зорієнтований на підтримку цінової стабільності та на її основі стального економічного зростання.

З прийняттям 20.05.1999 р. Закону України “Про Національний банк України” процедура розроблення та затвердження документа щодо проведення грошово-кредитної політики суттєво змінилася.

Відповідно до статті 100 Конституції України повноваження щодо розроблення Основних засад грошово-кредитної політики делеговані Раді Національного банку України, склад якої формується за поданням Президента України та Верховної Ради України. Голова Національного банку України входить до складу Ради за посадою і призначається Верховною Радою України за поданням Президента.

Згідно з Конституцією України, стат-

Графік 4. Динаміка макроекономічних та монетарних показників України у 1991–2005 pp.

Графік 5. Емісія, інфляція, доларизація та монетизація в Україні

тею 9 Закону України “Про Національний банк України” Рада Національного банку України до 15 вересня розробляє Основні засади грошово-кредитної політики, подає їх Верховній Раді України для інформування та здійснює контроль за їх виконанням. Національний банк України відповідно до статті 51 двічі на рік за результатами першого півріччя та року надає інформацію про стан грошово-кредитного ринку Президенту України і Верховній Раді України.

Якщо порівняти Основні засади грошово-кредитної політики на 2000 рік з Основними напрямами грошово-кредитної політики на 1993 рік, то можна зробити висновок, що в 2000 році Національний банк України вже мав нормативно забезпечений механізми та інструменти регулювання грошово-кредитного ринку, притаманні роботі центральних банків економічно розвинутих держав. Інша справа, що внаслідок об’єктивних та суб’єктивних причин не завжди було можливо ефективно використовувати розроблені й нормативно забезпечені монетарні механізми та інструменти регулювання грошово-кредитного ринку.

2000–2006 роки в монетарній сфері можна охарактеризувати як адекватні процесам, що відбувалися в реальному секторі економіки та бюджетній сфері.

У цей період відновлено тенденції

до економічного зростання, значно підвищилася цінова стабільність, рівень інфляції після проведення грошової реформи мав тенденцію до поступового зниження і був таким, що відповідає стану економічного розвитку країни, яка щойно стала на шлях започаткування суттєвих економічних реформ (що підтверджується даними графіків 4 та 5).

Активно проводилася політика щодо відновлення і збільшення обсягів валютних резервів. На кінець 2006 року їх обсяг зріс до 22 млрд. дол. США (нагадаємо, що за станом на кінець 1997 року цей показник дорівнював 0.7 млрд. дол. США).

У 2004 році своєчасні та скоординовані дії Національного банку України на всіх сегментах грошово-кредитного ринку сприяли попередженню фінансової кризи, яка могла виникнути як наслідок політично-економічної ситуації в період проведення президентських виборів.

Протягом третього етапу Національний банк України розробив нормативні документи, які регламентують його відносини з банками під час регулювання грошово-кредитного ринку на всіх його сегментах — кредитному, валютному, фондовому. Це — положення про формування банками обов’язкових резервів, про про-

центну політику, про регулювання ліквідності банків України, про регулювання діяльності банків України, План рахунків бухгалтерського обліку Національного банку і комерційних банків та багато інших.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ В РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ

Ід час реалізації грошово-кредитної політики як на початку її формування, так і нині виникають проблеми, пов'язані з різним тлумаченням цілей монетарної політики (монетарного устрою), що не дає змоги визначити чітку стратегію її проведення.

Основна проблема, яка виникає під час здійснення регулювання грошово-кредитного ринку, — це відсутність відповідних фінансових інструментів, що є наслідком нерозвинутості фондового ринку як державних, так і корпоративних цінних паперів.

Ринок державних цінних паперів не розвивається через невідповідність їх вартості під час їх розміщення ринковим умовам, а також унаслідок відсутності уповноважених інститутів, які б здійснювали котирування цін на вторинному ринку, надання переваги зовнішнім запозиченням перед внутрішніми.

Нерозвинутість корпоративного ринку цінних паперів передусім пов'язана із закритістю акціонерних товариств, що не забезпечує його прозорого функціонування та обмежує доступ до нього внутрішніх інвесторів, у тому числі й населення.

Суттєво впливає на розвиток фондового ринку та фінансових інструментів невизначеність щодо розмежування відповідних функцій між відповідними органами управління, які повинні сприяти їх подальшому розвитку (Національний депозитарій України, МФС, Українська фондова біржа, фондова біржа ПФТС та інші).

У 1993—1999 роках грошово-кредитна політика брала на себе левову частку навантаження розвитку економічно-бюджетних процесів за допомогою монетарних інструментів. Проте за відсутності реальних зрушень на мікро- і макрорівнях, за незбалансованої фіiscalної політики управляти й утримувати відповідну рівновагу лише за допомогою грошово-кредитної політики неможливо.

Національний банк України періодично звинувачують у проведенні то жорсткої, то м'якої монетарної політики. За таких обставин не враховується зміна макроекономічних показників,

яка відбувається в результаті послідовного впровадження Національним банком механізмів регулювання грошової маси в обігу, підтримки її обсягу на рівні, який би не провокував розкручування інфляційної спіралі та не створював тиску на валютний сегмент ринку. Робити висновок про жорсткість або м'якість монетарної політики Національного банку не можна, орієнтувшись лише на показники зростання первинної емісії та її спрямованість.

Ефективність проведення монетарної політики в Україні постійно аналізується науковцями і висвітлюється в засобах масової інформації з діаметрально протилежною оцінкою. Особливо популярною є теза, що всі проблеми економіки можна розв'язати за допомогою грошово-кредитної політики. Для цього, мовляв, необхідно лише:

- ◆ надавати більше довгострокових кредитів під низькі процентні ставки без урахування рівня інфляції;
- ◆ Національному банку здійснювати додаткову емісію грошей для забезпечення необхідних обсягів дешевих кредитів, тобто проводити рефінансування банків задля рефінансування.

Саме таким чином убачається вирішення питання щодо підвищення рівня монетизації економіки України, тобто насичення економіки грошима.

Ця позиція мотивується в основному тим, що за період створення національної банківської системи України було втрачено грошову масу в значних обсягах, тому її необхідно відновити. Але така позиція не враховує багатьох аспектів, зокрема того, що в Україні, як і в усіх країнах колишнього Радянського Союзу, обмінний курс національних валют був суттєво нижчим, ніж паритет цін. Основна причина цього — неготовність економіки колишнього СРСР та згодом незалежних країн до зняття бар'єрів для надходження іноземних товарів і в неможливості виготовляти належну за якістю вітчизняну продукцію.

Обвал обмінного курсу був основною причиною зменшення грошової маси як через канал стимулювання попиту на іноземну валюту з метою збереження накопичень, так і за рахунок гіперінфляції. Зменшення обсягів грошової маси відбулося через непристосованість економіки України до функціонування в принципово нових економічних умовах, а не внаслідок обмежувальних дій, пов'язаних із монетарною політикою.

Аналіз показників рівня монетизації та рівня інфляції в країнах, що стали на шлях ринкових перетворень, у тому числі й в Україні, свідчить про

те, що обсяги емісії грошей не є основним джерелом монетизації економіки (див. таблицю).

Рівень монетизації підвищується лише в міру забезпечення цінової стабільності. Таким чином, лише заходи щодо забезпечення цінової стабільності дають змогу вирішувати питання надходження грошей в економіку.

ВИСНОВКИ

Грошово-кредитна політика в Україні в різні періоди розвитку її економіки здійснювалась адекватно до тих процесів, які відбувалися в сферах макроекономіки, фіiscalної і структурної реформ. Монетарна політика сприяла економічному зростанню, зупиненню галопуючої інфляції, а також спрямовувалася на забезпечення стабільності національної валюти.

В Україні продовжує діяти різноплановий монетарний устрій (визначається декілька цілей проведення монетарної політики, які пов'язані з рівнем обмінного курсу, рівнем інфляції, обсягами окремих монетарних агрегатів).

Реалізація грошово-кредитної політики забезпечується змішаним методом (частково з використанням ринкових інструментів, частково — адміністративних).

Рівень монетизації не є узагальнюючим показником як розвитку економіки та процесів, що відбуваються в ній, так і грошово-кредитного ринку. Оскільки показник монетизації залежить від складових, які використовуються при його розрахунку (номінального ВВП та обсягу грошової маси), і на обсяги яких впливають різні фактори, в більшості країн цей показник не є предметом великої уваги економічних досліджень. А рівень монетизації економіки залежить:

- ◆ по-перше, від усього комплексу загальноекономічних і монетарних заходів;
- ◆ по-друге, від того, наскільки притичнінфляційною є грошова емісія центрального банку та дієвість монетарного устрою.

Реальним підґрунтам для економічного зростання та стабілізації на грошово-кредитному сегменті ринку є не грошово-кредитна політика, а створення конкурентоспроможної економіки і пошук суб'єктами господарювання власних ніш як основи для підвищення попиту економіки на гроші, тобто для розширення товарообороту.

За відсутності такого попиту додатковий випуск грошей в обіг з метою наповнення економіки призведе лише до активізації інфляційних і девальваційних процесів.

Додаток**Основні напрями грошово-кредитної політики на 1993 рік¹****Вступ**

Головною проблемою банківської системи України у 1993 році залишається подолання гіперінфляції і стабілізація національної грошової одиниці.

У 1992 році темпи інфляції перевищили 900 відсотків, індекс оптових цін у виробництві збільшився проти 1991 року у 25 разів і роздрібних цін — у 13 разів. Це привело до різкого падіння економічної активності виробництва і життєвого рівня населення, втрачання інтересу заробляти і зберегти гроші.

У значний мір ці процеси обумовлені розладненням системи управління виробництвом і інвестиційною сферою, монопольним становищем окремих державних структур, послабленням контролю за діяльністю підприємств державного сектору.

Посилению інфляційних процесів сприяли додаткові вливання грошей в економіку через кредитну систему. Кредитні вкладення банків України за 1992 рік зросли у 27 разів, а емісія грошої готівкою у порівнянні з 1991 роком — у 47 разів.

Ця тенденція продовжується у 1993 році. За три місяці поточного року ціни на споживчу ринку України піднялися у 2.8 раза, а грошова маса в обігу виросла у 2 рази.

Досвід 1992 року свідчить, що вирішити проблеми виробництва і соціальної сфери інфляційними заходами неможливо, цей шлях у безвихіді. У той же час продовження інфляційної політики у 1993 році може прискорити тем-

пери, надавав Національному банку України прогнози зростання цін на кожний квартал з розподілом за місяцями;

◆ розрахунки кількісних параметрів збільшення грошової маси в обігу на 1993 рік проводяться з урахуванням поетапного зниження інфляції в Україні.

◆ Визначені орієнтири зниження інфляції в Україні побудовані на основі розрахунків зростання цін в цілому за рік, передбачених Планом дій уряду і індикативним планом (прогнозом) економічного і соціального розвитку України на 1993 рік і не враховують можливе зростання цін на енергоносії, які ввозяться з Росії, і пов'язане з цим загальне зростання внутрішніх цін в Україні, що може внести корективи у прогнози Національного банку України.

Нижня межа передбачає жорсткий варіант обмеження грошової маси, що є близьким до заявленого рівня у Плані дій уряду на 1993 рік, верхня межа враховує обмежену кредитну підтримку виробництва і орієнтується на індикативний план (прогноз) економічного і соціально-гospodarskого розвитку України на 1993 рік.

Національний банк України виходить з того, що надмірно жорстка грошово-кредитна політика, яка не враховує структурні особливості економіки, може посилити і без того тяжку економічну кризу, спровокувати подальше падіння виробництва і інвестицій. У зв'язку з цим при визначенні кількісних параметрів зростання грошової маси в обігу і операцій НБУ буде враховуватися в обмежених сумах реструктуризація економіки;

Середньомісячні темпи зростання у 1993 році (в %)

	I квартал	II квартал	III квартал	IV квартал	У цілому за рік
Інфляція (індекс цін)	35–40	10–15	5–12	3–8	14–19
Грошова маса (M2)	15–20	7–13	5–10	2–7	8–13

пи інфляції навіть у порівнянні з 1992 роком і мати дуже негативні наслідки для економіки України, затягнувши кризу на довгі роки.

У зв'язку з цим необхідною умовою стабілізації економіки України у 1993 році є значне зниження темпів інфляції, не менше як у 2–2.5 раза. Тільки за таких умов можуть з'явитися перспективи виходу економіки з кризи і стабілізації національної валюти. Це вимагає суттєвого обмеження кредитних вкладень в економіку і жорсткого виконання Державного бюджету.

У відповідності ухваленими і затвердженими Верховною Радою України основними документами, що регулюють економічну політику уряду — Планом дій уряду і індикативним планом (прогнозом) економічного і соціального розвитку України на 1993 рік Національний банк України у грошово-кредитній політиці на 1993 рік визначає такі цільові орієнтири:

- ◆ зниження темпів інфляції на кінець року до 5–8 відсотків на місяць шляхом обмеження грошової маси в обігу і забезпечення на цій основі змінення купона—карбованця і стабілізації його курсу;
- ◆ запровадження системи обслуговування бюджету, що виключає втягування кредитів дефіциту бюджету, його понад сум, встановлених Верховною Радою України на 1993 рік, і передбачає розвиток нових цивілізованих форм заолучення коштів — через державні цінні папери;
- ◆ надання цільової кредитної підтримки виробництву для структурної передбудови, економіки і пріоритетним напрямам інвестиційної політики;
- ◆ створення ефективно діючої національної платіжної системи з використанням електронних розрахунків, нормалізація організації готівкового обігу;
- ◆ поліпшення діяльності банківської системи, її надійності і контролю за комерційними банками, розвиток банківського аудиту;
- ◆ підготовка до проведення грошової реформи, і впровадження в обіг національної грошової одиниці — гривні.

Емісійна політика

Для забезпечення виконання поставлених цілей грошово-кредитної політики у 1993 році передбачається регулювання обсягів грошової маси в обігу шляхом обмеження первинної емісії грошей, що здійснює Національний банк України. У зв'язку з цим:

◆ щоквартально визначаються на основі прогнозованих індексів цін і реальних обсягів валового національного продукту цільові орієнтири зростання грошової маси і уточнені обсяги кредитних вкладень.

Для цього необхідно, щоб уряд чітко визначав конкретні кроки щодо лібералізації цін і державні витрати, пов'язані з підтримкою соціальної

◆ встановлюється щомісячний контроль за динамікою грошової маси і кредитних вкладень, проводиться аналіз монетарних тенденцій і на їх основі розробляються необхідні пропозиції щодо удосконалення антиінфляційних заходів;

◆ щоквартально визначається припустимий рівень первинної емісії за собів платежу Національним банком України, які направляються на кредитування уряду (включаючи покриття кредитами дефіциту бюджету і внутрішнього державного боргу), рефінансування комерційних банків, в тому числі за урядовими програмами.

На 1993 рік нарощування первинної емісії грошей за попередніми розрахунками прогнозується у розмірі 3.5–4.0 трлн. крб. з досягненням кредитної "стелі" на кінець року 6–6.5 трлн. крб. і розподілом за кварталами: I квартал — 4.0 трлн. крб. (фактично), II квартал — 4.7–5.0 трлн. крб., III квартал — 5.4–5.7 трлн. крб., IV квартал — 6.0–6.5 трлн. крб.

Кредитна і процентна політика

1. Передбачається разом з Кабінетом Міністрів України удосконалити використання централізованих кредитів, маючи на увазі:

◆ сприяння процесам структурної передбудови економіки шляхом надання через комерційні банки кредитів Національного банку підприємствам, які мають програми інвестиційного характеру, а також на цільові програми, які забезпечуються конкретними зобов'язаннями підприємств по випуску продукції і державним замовленням. Для цього встановлюються обсяги довгострокового рефінансування комерційних банків Національним банком України у 1993 році в розмірі 430 млрд. крб.;

◆ щоквартально затверджувати граничні рівні централізованого кредитування уряду і комерційних банків і контролювати їх використання;

◆ 2. Виходячи з того, що кредити Міністерству фінансів України мають велику питому вагу і виступають значним фактором збільшення грошової маси, передбачується взаємовідносини Національного банку України з Міністерством фінансів України щодо обслуговування дефіциту бюджету, а саме:

◆ у 1993 році кредити Міністерству фінансів України будуть надаватися суворо у відповідності з рішеннями Верховної Ради України з цього питання;

◆ з 1 червня 1993 року запроваджується порядок касового виконання бюджету, який передбачає фінансування витрат бюджету суворо у межах фактичних надходжень і виключає автоматичне кредитування дефіциту бюджету;

◆ внутрішньорічний розрив у надходженнях і видатках бюджету частково, до 10 відсотків квартальних обсягів, може покриватися за рахунок кредитів Національного банку України на договірних умовах;

◆ при розробленні прогнозованих розрахунків зростання грошової

¹ Стиль та орфографію документа збережено.

ваги платіжного балансу України;

- ◆ регулювання офіційного курсу національної валюти з урахуванням поточної інфляції;
- ◆ підтримання встановленого курсу національної валюти, як антиінфляційний захід;
- ◆ встановлення "фінансового" курсу за операціями, що зв'язані з рухом капіталів, включаючи інвестиції в процесі приватизації державного майна.

5. У вирішенні питань забезпечення повної конвертованості валюти Національний банк України виходить з наявності таких передумов:

- 1) реального валютного курсу;
- 2) достатнього рівня міжнародних ліквідних засобів;
- 3) здорової макроекономічної політики, що забезпечує ліквідацію грошових надлишків;
- 4) економічної системи, яка дає підприємцям змогу реагувати на цнові зміни.

У зв'язку з тим, що Україна поки ще не має в наявності жодної з цих умов, враховуючи також необхідність розвитку ринкових відносин Національний банк України виходить у своїй політиці щодо:

- a) конвертованості за поточними операціями:
 - з необхідності збереження досягнутого рівня конвертованості українського карбованця, який має служити знаряддям лібералізації зовнішньої торгівлі;
- b) конвертованості за операціями, які зв'язані з рухом капіталів:
 - з необхідності утримуватися від розширення конвертованості порівняно з існуючим рівнем;
 - сприяння здійсненню іноземних інвестицій безпосередньо в національній валюті, яка отримується інвесторами в результаті продажу валюти українським банкам;

6. Для забезпечення необхідного рівня міжнародної ліквідності Національний банк України у 1993 році проводить роботу з формування системи валютних резервів.

При визначені розміру офіційних валютних резервів Національний банк України керується міжнародними стандартами (мінімальний розмір не менше трикратного обсягу місячного імпорту за цінами cif) і завданнями введення конвертованості національної валюти, що складає приблизно 2.5-3.0 млрд. доларів.

Створення офіційних валютних резервів здійснюється за рахунок:

- ◆ прибання Національним банком України іноземної валюти на міжбанківському ринку;

◆ укладання міжбанківських угод за кредитами типу "своп".

Передбачається активізувати переговори з Міжнародним валютним фондом про надання Україні відповідних валютних кредитів для створення стабілізаційного фонду гривні.

7. Національний банк України вживатиме необхідних заходів щодо налагдення зв'язків з центральними банками інших країн у тому числі з метою координації валютної політики.

Платіжна система i розрахунки

1. Одним з пріоритетних завдань Національний банк України вважає необхідність відновлення надійності платіжної системи і скорочення строків здійснення розрахункових операцій. У зв'язку з цим передбачається здійснити комплекс заходів, спрямованих на:

- ◆ створення національної платіжної системи і здійснення в 1993 році заходів щодо створення схеми і встановлення строків проходження документів по банківських каналах, посилення фінансової відповідальності комерційних банків за несвоєчасне зарахування коштів на рахунки клієнтів, організації нормування операцій за розрахунками і розроблення відповідних санкцій до банків за порушення нормативів;
- ◆ запобігання проникненню у документообіг фіктивних розрахунково-грошових документів з використанням захисту високого ступеня;
- ◆ продовження роботи з розвитку чекового обороту у тому числі для зняття напруженості у забезпеченій готівкою;
- ◆ проведення через розрахунково-касові центри тільки міждержавних розрахунків у межах технічного кредиту, обслуговування державного боргу та регулювання залишків взаємних кореспондентських рахунків комерційних банків;
- ◆ здійснення усіх розрахунків між клієнтами напряму через кореспондентські рахунки комерційних банків, мінаючи Національний банк країни, при цьому міжбанківські розрахунки за міжфіліальними оборотами не допускаються;
- ◆ продовження поетапного переходу до документарних форм розрахунків, що застосовуються у міжнародній практиці;
- ◆ запровадження у травні 1993 року національних правил проведення безготівкових і готівкових розрахунків;
- ◆ запровадження у II кварталі 1993 року в господарському обороті обігу векселів і розгортання операцій з векселями в банках, проведений оформлення взаємних зобов'язань підприємств векселями;
- ◆ розроблення системи електронного обігу грошей в Україні і початок запровадження електронних розрахунків з використанням абонова-

них каналів зв'язку, включаючи телефонні;

- ◆ запровадження у IV кварталі 1993 року операцій з цінними паперами на основі електронних розрахунків.

2. Завершити у другому кварталі 1993 року укладання угод з державами СНД щодо здійснення міждержавних розрахунків, при цьому для популяризації міжнародних угод з уніфікованими правилами про документарні акредитиви, інкаса та чеки, забезпечити друкування великим тиражем рішень міжнародної торговельної палати.

3. З метою запобігання додаткової емісії грошей через розрахункові канали у 1993 році запроваджується жорстка система контролю за становим кореспондентськими рахунків комерційних банків, підвищується розмір штрафу за від'ємне сальдо до 1 відсотка його суми і припиняються активні операції за коррахунками відповідних банків до погашення зобов'язаності.

4. У сфері організації готівкового обігу Національний банк України передбачає:

- a) зобов'язати комерційні банки:

— видавати готівку підприємствам, установам і організаціям на починні потреби протягом календарного місяця у межах 15-кратного розміру мінімальної заробітної плати;

— видавати кошти на оплату праці за умови подання копії розрахунку, передбаченої постановою Кабінету Міністрів України від 31.01.1993 № 71 "Про регулювання фондів споживання у 1993 році" за передній період до починного місяця з відміткою податкової інспекції про прийняття розрахунку;

— встановити для юридичних і фізичних осіб, що є суб'єктами підприємницької діяльності, порядок ведення касових операцій, за яким:

— одноразові розрахунки між собою за товари, роботи і послуги, вартість яких перевищує трикратний розмір мінімальної заробітної плати, здійснюються тільки у безготівковому порядку;

— зберігання готівки у своїх касах проводиться у межах встановлених лімітів, за винятком сум готівки, отриманої для оплати праці, виплати допомоги за соціальним страхуванням, стипендій, пенсій на строк не більше трьох робочих днів, включаючи день одержання грошей в установах банків;

— підприємства, установи та організації (включаючи організації торгівлі), які мають постійний грошовий виторг і витрачають його для оплати праці та на інші цілі (виплату пенсій, закупівлю сільгосппродукції) мають право затримати готівку у своїх касах за три робочі дні до строку її виплати;

— продаж непродовольчих товарів торговельними організаціями громадянам України вартістю понад 20-кратний розмір мінімальної заробітної плати здійснюється тільки за чеки банків України.

Банківський нагляд і контроль

1. Національним банком України посилюється нагляд за комерційними банками за дотриманням ними економічних нормативів, правил і порядку виконання банківських операцій. У зв'язку з цим:

◆ у травні 1993 року встановлюються нові економічні нормативи оцінки діяльності комерційних банків, вводяться граничне співвідношення між власними коштами банку та його активами, нові показники ліквідності балансу банку, вимоги щодо кредитних ризиків, обов'язкових резервів і розміру мінімального статутного фонду банківських установ;

◆ до кінця 1993 року банки зобов'язуються сформувати статутний фонд не менше встановленого мінімального розміру, а при невиконанні їм забороняється проводити банківські операції та відкривати філії;

◆ підвищуються нормативи обов'язкових резервів для комерційних банків, що розміщаються у Національному банку України до 25 відсотків від коштів залучених банками на вклади і депозити;

◆ вводиться оцінка активів банків у залежності від напрямів використання ресурсів. Через систему коефіцієнтів банки стимулюються до вкладання коштів у галузі, визначені державою як пріоритетні;

◆ у другому півріччі 1993 року Національний банк України вводить надання ліцензій аудиторським організаціям на відповідні перевірки банківських установ.

2. Для здійснення ефективного нагляду за дотриманням комерційними банками валютного законодавства України у центральному апараті Національного банку України створюється управління валютного контролю.

3. Продовжується реформування банківської системи у таких напрямах.

Проблеми проведення грошової реформи і введення національної грошової одиниці — гривні Національний банк України вважає актуальними і дуже важливими, що вимагає їх окремого розгляду Верховною Радою України. Зараз ведеться підготовка відповідних матеріалів.

У зв'язку з цим доцільним було б створити Державну Комісію по проведенню грошової реформи в Україні.

Аналіз /

Деякі аспекти діяльності міжнародних платіжних систем в Україні

Автори висвітлюють правові засади участі банків і небанківських установ України в міжнародних платіжних системах, створених нерезидентами; заходи Національного банку України, спрямовані на підвищення прозорості та надійності роботи українських учасників міжнародних платіжних систем; аналізують зміни, які відбулися протягом останнього часу в сфері карткових міжнародних платіжних систем та міжнародних систем переказу коштів. Устатті проаналізовано стан і динаміку розвитку українського ринку транскордонних переказів, який нині стрімко зростає як у нашій країні, так і в усюму світі. Зазначимо, що більшість даних, наведених у статті, оприлюднюються вперше.

Західним компаніям, які запровадили міжнародні платіжні системи, не звикати до уваги з боку регулюючих органів. В останнє десятиріччя відбулися суттєві зміни щодо оцінки ролі та значення платіжних систем усіх рівнів для підтримки стабільності функціонування національних фінансових систем та економіки світу в цілому. Внаслідок цього на центральні банки як економічно розвинутих країн, так і тих, що розвиваються, крім традиційних, усе частіше покладаються обов'язки здійснення нагляду (спостереження) за платіжними системами, або відповідно до поширеної у Європі термінології — оверсайту¹.

В Україні, як і в деяких інших країнах, об'єктами оверсайту (поряд із системно значущими платіжними системами, системами роздрібних платежів і системами розрахунків за цінні папери) мають бути й учасники міжнародних платіжних систем, створених нерезидентами, оскільки переважна більшість українських банків бере участь у таких системах.

На початок 2007 року **150 банків** України (або 87% із них, що мають банківську ліцензію) співпрацювали з **23** міжнародними платіжними системами, створеними нерезидентами. Такі банки, як ВАТ “Ощадбанк”, ВАТ “Електрон-банк”, АКБ “Мрія” та інші одночасно надають клієнтам послуги 7—9 міжнародних платіжних систем.

Крім банків, учасниками міжнародних платіжних систем в Україні можуть

бути небанківські фінансові установи, які мають ліцензію Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України на здійснення переказу коштів.

На початок 2007 року єдиною установою, яка мала відповідну ліцензію Держкомісії, була АТ “Українська фінансова група”. Саме вона першою в Україні стала учасником міжнародної платіжної системи, уклавши договір про участь у системі Western Union ще у вересні 1993 року та на кілька років випередивши вітчизняні банки. АТ “Українська фінансова група” і сьогодні лишається одним із найактивніших учасників ринку міжнародних переказів; завдяки цій установі 30 українських банків є субагентами системи Western Union. Сьогодні АТ “Українська фінансова група” — учасник п'яти міжнародних систем переказу коштів: прямий агент систем Western Union, “Юністрипм” і BLIZKO та субагент систем “Быстрая пошта” і “Анелик”.

Ше однією небанківською установою, яка співпрацює з міжнародними платіжними системами, є Українське державне підприємство поштового зв'язку “Укрпошта”. Національний оператор поштового зв'язку разом із пересиланням поштових відправлень традиційно надає послуги поштового переказу. УДППЗ “Укрпошта” завдяки розгалуженій мережі відділень поштового зв'язку по всій країні займає певні позиції на українському ринку транскордонних переказів.

Із 2002 року УДППЗ “Укрпошта” надавала послуги системи Western Union як субагент банку АППБ “Авал”

**Віктор
Кравець**

Виконавчий директор з питань платіжних систем та розрахунків Національного банку України

**Олена
Махасова**

Начальник відділу моніторингу платіжних систем департаменту платіжних систем Національного банку України

¹ Від англ. oversight — нагляд, спостереження.

(нині — “Райффайзен банк Авал”), але за відсутності валютної ліцензії мала право лише виплачувати грошові перекази у національній валюті.

Після внесення Верховною Радою України в лютому 2006 року змін до Декрету Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю” УДППЗ “Укрпошта” отримала генеральну ліцензію Національного банку України на здійснення валютних операцій, у тому числі отримала право здійснювати міжнародні грошові перекази в іноземній валюті та займатися обміном готівкої іноземної валюти. У вересні 2006 року національний оператор поштового зв’язку став безпосереднім учасником міжнародної системи переказу коштів MoneyGram.

Банки та небанківські установи України надають послуги міжнародних платіжних систем, створених нерезидентами, на підставі договорів, укладених з платіжними організаціями міжнародних платіжних систем або з уповноваженими ними установами-нерезидентами.

Законодавчою основою укладення таких договорів є:

- стаття 627 Цивільного кодексу України, згідно з якою сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента і визначені умов договору з урахуванням законодавства України та звичаїв ділового обороту;

- стаття 12 Закону України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” (нова редакція набрала чинності у листопаді 2004 року), згідно з якою банки та небанківські фінансові установи мають право укладати договори з платіжними організаціями міжнародних платіжних систем про членство або про участь у цих системах і зобов’язані зареєструвати такі договори в Національному банку України.

На виконання статті 12 зазначеного вище закону Національним банком України розроблено Положення “Про порядок реєстрації договорів про членство або про участь у міжнародних платіжних системах”² (надалі — Положення).

Зауважимо, що вимоги стосовно реєстрації Національним банком України договорів про членство або про участь у міжнародних платіжних системах встановлено законодавством України через 11 років після того, як вітчизняним установами були укладені перші договори. На момент набрання Положенням чинності уста-

нови України уклали більше 200 договорів про членство або про участь у 21 міжнародній платіжній системі. До речі, серед українських банків, котрі першими приєдналися до міжнародних платіжних систем, були ЗАТ “ПУМБ”, ВАТ “Укрексімбанк”, Промінвестбанк, Приватбанк, АТ “Укрінбанк”, АПБ “Авал” — члени системи VISA International із березня 1996 року, а також ВАТ “Родовідбанк” — член MasterCard International із квітня 1996 року.

Отже, перед Національним банком постало завдання привести у відповідність до вимог законодавства України діяльність широкого переліку учасників різноманітних платіжних систем, створених платіжними організаціями згідно з юрисдикціями різних країн — Великобританії, Іспанії, Росії, Сполучених Штатів Америки тощо. Одночасно відбувалася реєстрація договорів, укладених новими членами та учасниками міжнародних платіжних систем.

Згідно з вимогами зазначеного Положення стосовно документів, які мають подаватися установою до Національного банку України для реєстрації договору, крім самого договору та інформаційних довідок, що висвітлюють безпосередню роботу української установи в міжнародній платіжній системі, слід подати документи, які розкривають питання організації та діяльності міжнародної платіжної системи, а саме:

- документ про реєстрацію платіжної організації в органах державної влади іноземної країни або дозвіл (ліцензію), яким надано право платіжної організації здійснювати діяльність у сфері міжнародних переказів;

- інформацію про організаційну структуру та управління ризиками в платіжній системі;

- відомості про порядок виконання платіжною організацією рекомендацій FATF щодо боротьби з фінансуванням тероризму тощо.

Оскільки на початок здійснення реєстрації договорів у деяких міжнародних платіжних системах уже працювали десятки установ України, для уникнення дублювання і спрощення порядку реєстрації положенням передбачено, що документи міжнародної платіжної системи має право подавати не тільки установа, яка уклала договір, а й сама платіжна організація системи, її представництво або інша уповноважена інституція.

Правом подавати до Національного банку України документи міжнародної платіжної системи скористали-

ся майже всі платіжні організації систем, членами або учасниками яких є велика кількість банків України: VISA International, MasterCard International, Western Union, “Юністрим” тощо. Останнім часом українські банки, з якими виявляють бажання укласти угоду платіжні організації міжнародних платіжних систем, ще не представлені в нашій країні, пропонують цим платіжним організаціям спочатку подати документи на розгляд Національного банку України відповідно до вимог Положення.

Якщо документи щодо організації та діяльності міжнародної платіжної системи відповідають вимогам законодавства України, інформація про це розміщується на сайті Національного банку України в мережі Інтернет³. Після цього установи, які уклали договір із відповідною платіжною організацією, для його реєстрації мають право не подавати документи міжнародної платіжної системи, а подають лише ті документи, які висвітлюють їх безпосередню роботу.

Російські банки — засновники міжнародних систем переказу коштів неодноразово в рекламних цілях інтерпретували в засобах масової інформації факт розміщення повідомлення про відповідність документів системи на сайті Національного банку України як реєстрацію платіжної системи, хоча йшлося про один з етапів розгляду документів для реєстрації договорів українських установ.

Серед документів, які розкривають безпосередню діяльність установи в міжнародній платіжній системі, є документи, що висвітлюють:

- загальну схему здійснення переказу коштів (грошові та інформаційні потоки) з часу ініціювання переказу клієнтом установи до завершення взаєморозрахунків за цим переказом у міжнародній платіжній системі;

- систему захисту інформації, яка застосовується для запобігання ризиків, пов’язаних із використанням інформаційних технологій;

- порядок здійснення установою фінансового моніторингу операцій.

Зазначимо, що перелік міжнародних платіжних систем, з якими співпрацюють українські установи, не є сталим. Після початку реєстрації договорів Національним банком України пішли з українського ринку системи переказу коштів Cashoninternet, Safe Money Transer Spain, Telegrios, карткова система “СТБ”. Водночас в Україні з’явилися нові для нашого ринку системи

² Затверджено постановою Правління Національного банку України від 15 квітня 2005 року №131.

³ http://www.bank.gov.ua/Pl_syst/ips.htm.

ми переказу коштів: "Живые деньги", BLIZKO, "АЛЛЮР". З деякими міжнародними платіжними системами вітчизняні банки припинили співпрацю, оскільки під час реєстрації договорів з'ясувалося, що їх діяльність не відповідає вимогам законодавства України, деяким платіжним організаціям довелося змінити схему роботи з українськими учасниками.

На 1 квітня 2007 року Національним банком України було прийнято рішення про відповідність вимогам Положення документів 23 міжнародних платіжних систем і зареєстровано 255 договорів про членство або про участь установ України в цих системах.

МІЖНАРОДНІ КАРТКОВІ ПЛАТИЖНІ СИСТЕМИ

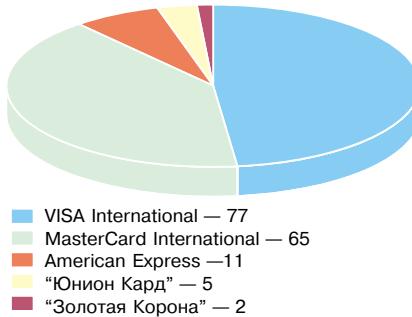
До міжнародних карткових платіжних систем належать системи, в яких ініціювання переказу коштів та інші операції здійснюються клієнтом за допомогою платіжної картки. В Україні членами карткових систем є банки. Всі банки — члени міжнародних карткових систем як принципові (основні), так і асоційовані або афілійовані укладають договори з платіжними організаціями міжнародних платіжних систем — нерезидентами. Всі такі договори підлягають реєстрації в Національному банку України.

До початку реєстрації Національним банком України договорів (15.05.2005 р.) банками України було укладено 137 договорів про членство у міжнародних карткових платіжних системах. Під час реєстрації банками було укладено ще 29 нових договорів, 6 банків із різних причин припинили надавати послуги міжнародних карткових систем.

Усього за станом на 1 квітня 2007 року банками укладено 160 договорів про членство або про участь у 5 міжнародних карткових платіжних системах (див. таблицю 1).

Найактивніше українські банки приєднувалися до міжнародної карткової платіжної системи VISA International, з якою за півтора року реєст-

Графік 1. Кількість договорів, укладених банками з платіжними організаціями міжнародних карткових платіжних систем

рації було укладено 23 нових договорів. Таким чином, кількість членів цієї системи в Україні збільшилася на 37% і налічує 77 банків (див. графік 1). Сьогодні VISA International є найбільшою в нашій країні міжнародною картковою платіжною системою як за кількістю членів, так і за кількістю емітованих карток.

Серед інших подій, що відбулися останнім часом на ринку міжнародних карткових платіжних систем в Україні, можна виділити отримання в 2006 році банком ВАТ "Райффайзен банк Аваль" прав здійснювати емісію платіжних карток системи American Express. До цього часу жоден з 11 українських банків — учасників цієї системи такого права не мав.

Ще однією подією, яка може мати наслідки в майбутньому, є укладення у жовтні 2006 року в рамках співробітництва між банками України та Китаю угоди про еквайринг платіжних карток між Приватбанком і міжнародною картковою системою China-UnionPay. Відповідно до вимог законодавства Приватбанк готує документи для реєстрації цього договору в Національному банку України.

МІЖНАРОДНІ СИСТЕМИ ПЕРЕКАЗУ КОШТІВ

Міжнародними системами переказу коштів є системи, в яких ініціювання переказу коштів здій-

снюються клієнтом шляхом внесення до банку або небанківської установи документа на переказ готівки разом із відповідною сумою коштів. В Україні внаслідок виїзду в інші країни кількох мільйонів трудових мігрантів такі системи розвиваються швидкими темпами як щодо кількості установ-учасників, так і щодо обсягів коштів, які щорічно переказуються. Така тенденція відповідає світовій. Глобалізація ринку праці та пов'язані з нею міграційні процеси призводять до щорічного збільшення обсягів транскордонних грошових переказів в усьому світі. Відповідно роль і значення транскордонних грошових переказів останнім часом переосмислені як світовими організаціями та міжнародними фінансовими організаціями, так і регуляторами національних фінансових ринків. Головне місце у цьому процесі посідає Світовий банк. Сьогодні визнано, що транскордонні перекази є важливим фактором економіки, особливо для країн, які розвиваються, і впливають на загальну соціально-економічну ситуацію цілих регіонів світу.

Установи України є учасниками 18 міжнародних систем переказу коштів (див. таблицю 2).

До початку реєстрації договорів Національним банком України (15.05.2005 р.) банками та небанківськими фінансовими установами України було укладено 65 договорів безпосередньо з платіжними організаціями міжнародних платіжних систем — нерезидентами. За період реєстрації укладено 41 новий договір. Таким чином, кількість договорів українських учасників, укладених безпосередньо з установами-нерезидентами, за півтора року збільшилася на 63% і сягнула 106. Найактивніше банки приєднувалися до американської системи MoneyGram (10 договорів) та російських систем CONTACT (8 договорів) і "Юністрим" (6 договорів).

Значна кількість українських банків співпрацює з міжнародними системами переказу коштів як субагенти — через інші українські установи. На сьогодні банками укладено понад 190 субагентських договорів. Такі договори не підлягають реєстрації в Національному банку України. Найбільшу кількість субагентів у нашій країні мають системи Western Union (більше 120) та "Анелик" (блізько 50).

Розподіл ринку міжнародних систем переказу коштів за кількістю договорів українських учасників, у тому числі субагентських, відображені на графіку 2.

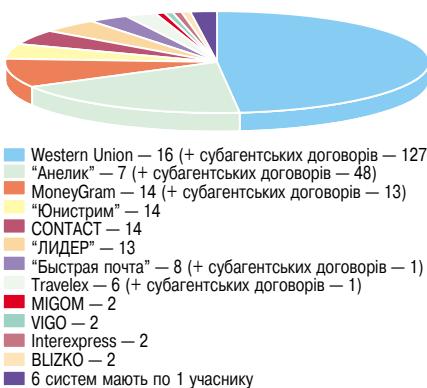
Таблиця 1. Міжнародні карткові платіжні системи в Україні в розрізі країн місцевонаходження платіжних організацій

№ п/п	Назва платіжної системи	Назва платіжної організації
Системи, створені установами США		
1	VISA International	VISA International Service Association
2	MasterCard International	MasterCard International Incorporated
3	American Express	American Express Company
Системи, створені установами Росії		
4	"Юніон Кард"	ЗАТ "Процессинговая компания "Юніон Кард", м. Москва
5	"Золотая корона"	ЗАТ "Золотая корона", м. Новосибірськ

Таблиця 2. Міжнародні системи переказу коштів в Україні в розрізі країн місцезнаходження платіжних організацій

№ п/п	Назва системи	Назва платіжної організації
Системи, створені установами Росії		
1	“Юнистрим”	КБ “Юнистрим”, м. Москва
2	CONTACT	АКБ “Русславбанк”, м. Москва
3	“Міжнародные Денежные Переводы ЛІДЕР”	НКО ЗАТ “ВМТ”, м. Москва
4	“Анелик”	КБ “Анелик РУ”, м. Москва
5	“Бистрая почта”	ВАТ “Імпексбанк”, м. Москва
6	MIGOM	КБ “Європейський трастовий банк”, м. Москва
7	Interexpress	АКБ “Інтеркоопбанк”, м. Москва
8	“Страна Экспресс”	ЗАТ “Біллинговий центр”, м. Новосибірськ
9	“Живые деньги”	ЗАТ “Собінбанк”, м. Москва
10	BLIZKO	ВАТ АКБ “Свіз-банк”, м. Москва
11	“АЛЛЮР”	ЗАТ “Компанія об'єднаних кредитних карточок”, м. Москва
Системи, створені установами США		
12	Western Union	Western Union Financial Services, Inc.
13	MoneyGram	MoneyGram Payment Systems, Inc.
14	VIGO	Vigo Remittance Corp.
15	U.S. Money Express	U.S. Money Express Co.
Системи, створені установами інших країн		
16	Travelex Money Transfer	Travelex Money Transfer Ltd., Великобританія
17	Xpress Money	Xpress Money Services Ltd., Великобританія
18	MONEY EXCHANGE	MONEY EXCHANGE, S.A., Іспанія

Графік 2. Кількість договорів (у тому числі субагентських), укладених установами України про участі у міжнародних системах переказу коштів

ОБСЯГИ ТРАНСКОРДОННИХ ПЕРЕКАЗІВ

І скільки дані щодо емісії і використання в Україні платіжних карток міжнародних карткових платіжних систем неодноразово висвітлювалися в друкованих виданнях, зосередимося на обсягах транскордонних переказів, які обробляються міжнародними системами переказу коштів.

На ринку транскордонних переказів в Україні у 2006 році помічалася неабияка активність. Всі системи прагнули поліпшити свої показники і збільшили частку на одному з най-

Таблиця 3. Загальні обсяги грошових переказів, здійснених у 2006 році за допомогою міжнародних систем переказів коштів, створених нерезидентами

Код валюти	В Україну		З України		В межах України	
	Кількість переказів	Загальна сума переказів (тис. одиниць валюти переказу)	Кількість переказів	Загальна сума переказів (тис. одиниць валюти переказу)	Кількість переказів	Загальна сума переказів (тис. одиниць валюти переказу)
USD	2 960 139	1 446 853	383 403	135 025	6 351	2 175
EUR	50 771	30 140	3 147	1 000	85	25
RUR	97 317	912 456	11 410	64 468		
UAH	55 973	69 117			53 900	39 186

прибутковіших ринків СНД.

Загальні обсяги грошових переказів, здійснених у 2006 році за допомогою міжнародних систем переказу коштів, запроваджених нерезидентами, відображені в таблиці 3.

Зазначимо, що сума коштів, які передаються приватними особами в Україну з інших країн, щороку істотно збільшується. Якщо у 2004 році загальна сума міжнародних переказів в Україну порівняно з попереднім роком зросла на 7%, а в 2005 році — на 25%, то в 2006 році — вже на 32%, сягнувши **1.53 млрд. доларів США** в еквіваленті, або 1.4% від суми ВВП (див. графік 3).

Загальна сума коштів, відправлена за межі України за допомогою міжнародних систем переказу коштів, за 2006 рік збільшилася на 46% і сягнула **139 млн. доларів США** в еквіваленті

(див. графік 4).

Хоча сума коштів, відправлених приватними особами за кордон, щороку зростає випереджаючими темпами, наша країна залишається реципієнтом міжнародних переказів: у 2006 році в Україні було отримано коштів в **11 разів** більше, ніж відправлено за її межі⁴.

Лідером за сумами переказаних в Україну коштів у 2006 році, як і в попередні роки, була система Western Union. З її використанням в Україну надійшло більше 882 млн. доларів США в еквіваленті, або 59% від загальної суми всіх переказів в Україну. Водночас не можна не помітити, що частка цієї системи на українському ринку щорічно зменшується. У 2005 році на Western Union припадало 69% усіх отриманих в Україні сум переказів, тоді як раніше, у 2003 році, — 81%.

Друге місце у 2006-му, як і в попередньому році, на ринку транскордонних переказів України зайняла система “Юнистрим” (Росія). За її допомогою надійшло 209 млн. доларів США в еквіваленті, або 13% від загальної суми всіх переказів в Україну. Таким чином, система “Юнистрим”

за останній рік більш як удвічі поліпшила свої показники.

П’ятірка систем-лідерів за сумами отриманих в Україні коштів у 2006 році виглядає так:

1. Western Union (США) — 59%;
2. “Юнистрим” (Росія) — 13%;
3. MoneyGram (США) — 7%;
4. MIGOM (Росія) — 6%;
5. CONTACT (Росія) — 4%.

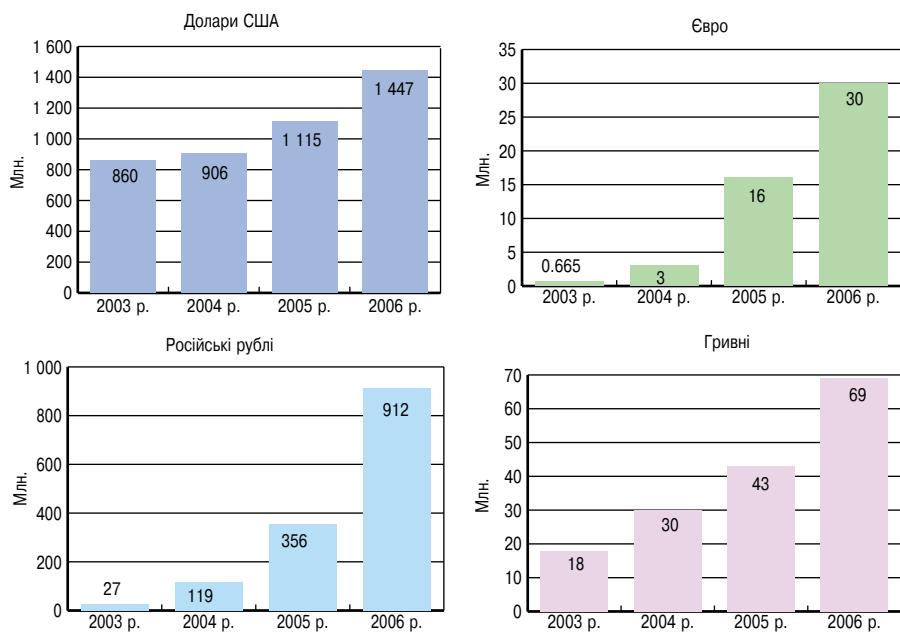
Питома вага 12 інших міжнародних систем переказу коштів становила 11% від загальної суми отриманих коштів.

Зауважуємо стрімке просування на українському ринку систем переказу коштів, створених банками — резидентами Росії. Якщо у 2005 році за допомогою російських систем в Україні надійшло 19% від загальної суми пере-

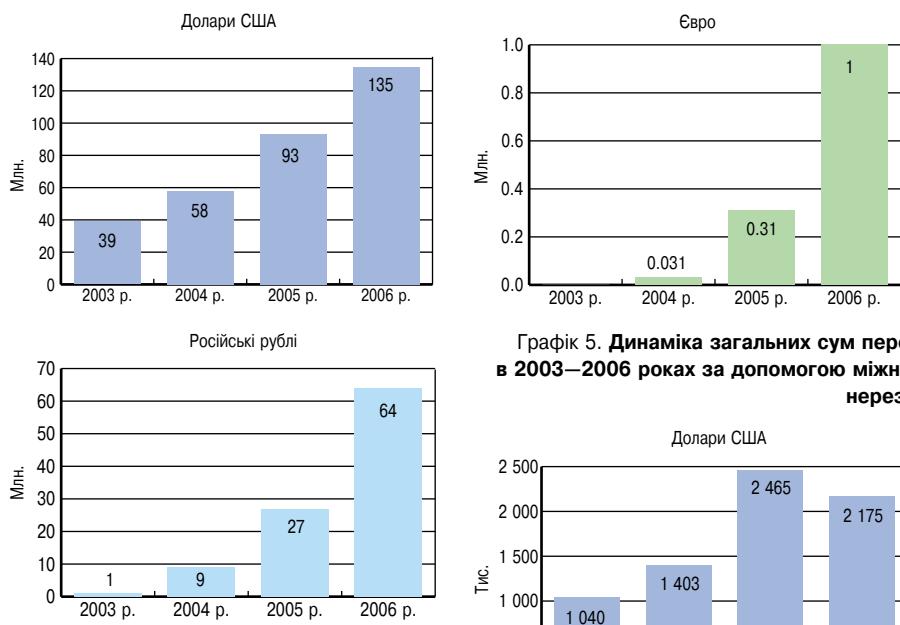
⁴ У 2005 році в Україні було отримано у 12 разів більше коштів, ніж відправлено.

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ

Графік 3. Динаміка загальних сум грошових переказів, отриманих в Україні у 2003–2006 роках за допомогою міжнародних систем переказу коштів, створених нерезидентами

Графік 4. Динаміка загальних сум грошових переказів, відправлених з України у 2003–2006 роках за допомогою міжнародних систем переказу коштів, створених нерезидентами

коштів, то у 2006 році — вже 30%.

Такому успіху, безумовно, сприяють тарифи російських систем, які є значно нижчими порівняно з тарифами глобальних американських систем переказу коштів Western Union та MoneyGram. Дослідження аналітиків ринку свідчать, що розмір тарифу є першим, на що звертають увагу трудові мігранти, а такі показники, як швидкість переказу коштів і прив'язка до конкретного пункту видачі коштів мають другорядне значення.

Водночас не можна недооцінювати високу якість і зручність міттєвих переказів, доступних у будь-якому пункті на території країни, що пропонуються американськими системами.

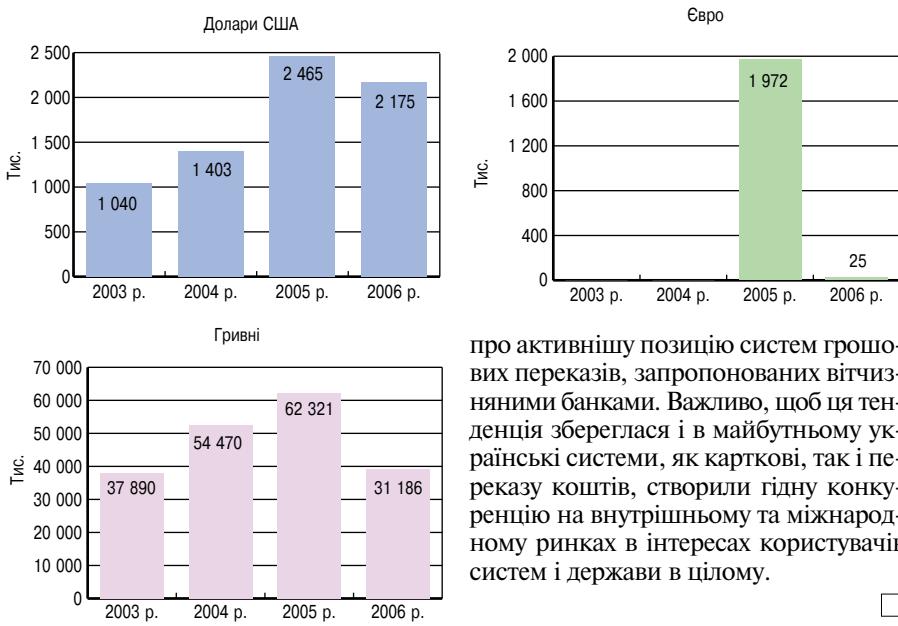
Українці використовують міжнародні системи переказу коштів, створені нерезидентами, не тільки для транскордонних переказів, а також для переказів гривні й іноземної валюти в межах України. У 2006 році 10 банків України й АТ “Українська фінансова група” переказували гривні в межах України за допомогою системи Western Union. Перекази в доларах США та євро в межах України здійснювали 28 банків та АТ “Українська фінансова група” з використанням 7 міжнародних систем переказу коштів.

Проте якщо у попередні роки загальна сума таких переказів щорічно збільшувалася, то у 2006 році вона зменшилася в 1.7 раза і становить 9.9 млн. доларів США в еквіваленті (див. графік 5).

Немає сумніву, що у поточному році триватиме приєднання нових членів та учасників до міжнародних платіжних систем — як карткових, так і систем транскордонного переказу. Відтак збільшаться й обсяги коштів, які обробляються цими системами. На жаль, показники платіжних систем, запроваджених вітчизняними банками, значно поступаються результатам діяльності систем, створених нерезидентами.

Доброю ознакою є зменшення у 2006 році використання українцями міжнародних систем переказу коштів для переказів на території країни. Це свідчить

Графік 5. Динаміка загальних сум переказів коштів, здійснених у межах України в 2003–2006 роках за допомогою міжнародних систем переказу коштів, створених нерезидентами

про активнішу позицію систем грошових переказів, запропонованих вітчизняними банками. Важливо, щоб ця тенденція збереглася і в майбутньому українські системи, як карткові, так і переказу коштів, створили гідну конкуренцію на внутрішньому та міжнародному ринках в інтересах користувачів систем і держави в цілому.

**Володимир
Міщенко**

Директор Центру наукових досліджень Національного банку України. Доктор економічних наук, професор

**Анжеліка
Сомик**

Заступник начальника відділу досліджень грошово-кредитної політики та міжнародних валютно-кредитних відносин Центру наукових досліджень Національного банку України. Кандидат економічних наук

Дослідження/

Доларизація: причини та наслідки для економіки України

Доларизація як економічне явище широкого використання іноземної валюти в країні відображає процес заміщення національної грошової одиниці внаслідок неналежного виконання нею функцій грошей. У статті висвітлено результати аналізу рівня доларизації вітчизняної економіки, узагальнено основні її причини та наслідки, розглянуто можливі напрями зниження.

Доларизація — економічне явище, суть якого полягає у витісненні національної грошової одиниці стабільнішою іноземною валютою. Термін “доларизація” походить від назви грошової одиниці Сполучених Штатів Америки — долара, проте на практиці слугує для визначення процесу заміщення внутрішньої валюти конвертованою валютою (не обов’язково доларом США).

В економічній теорії виділяють три види доларизації [5, с. 264–284]:

1. Офіційна (повна) доларизація існує в країнах, де іноземна валюта слугує офіційною внутрішньою грошовою одиницею, і виникає в процесі розширення офіційної зони однієї з конвертованих валют.

Офіційно доларизовані країни найчастіше використовують як внутрішню грошову одиницю долар США: Панама — з 1904 року, Еквадор — з 2000-го, Сальвадор — з 1999-го, Пурто-Ріко — з 1899-го, Маршаллові острови — з 1944 року та інші країни. Крім долара США, за межами країн-емітента поширенім є також офіційне використання євро — в Андоррі, Чорногорії, Ватикані, Сан-Маріно, Монако та інших країнах. Валюта інших держав є офіційною внутрішньою грошовою одиницею, наприклад, у таких країнах, як Північний Кіпр (турецька ліра) та Гренландія (датська крона), Кокосові острови, Тувалу, Науру (австралійський долар);

2. Напівофіційна доларизація існує в напівофіційно доларизованих країнах, де іноземна валюта використовується нарівні з національною як рівноцінний і законний платіжний засіб: скажімо, у Таджикистані — російський і таджицький рублі, Гайті — гайтанський гурд і долар США, Ліберії — ліберійський долар і долар США, Багамах — багамський долар і долар США, Бруней — брунейський долар і сінгапурський долар. На відміну від офіційно доларизованих

країн, країни з бівалютними системами мають змогу проводити внутрішньою монетарною владою національну грошово-кредитну політику;

3. Неофіційна доларизація існує в країнах, де іноземна валюта не є легальним платіжним засобом, проте становить значну питому вагу в грошовій масі, що перебуває в обігу в цій країні. Внутрішня валюта використовується тут головним чином для здійснення офіційних угод і платежів (податки, збори тощо), тоді як долар чи інша іноземна валюта відіграє важливу роль у проведенні великих операцій і накопиченні заощаджень. Розвиток неофіційної доларизації зазвичай є наслідком макроекономічної нестабільності в економіці і свідчить про недовіру до національної валюти, а також про те, що вона — слабкіша грошова одиниця порівняно з експансивною іноземною валютою.

Саме неофіційна доларизація набула значного поширення в економіці України. Тому гривня частково витісняється з внутрішнього ринку, а у виконанні функцій грошей (засіб обігу, платежу, заощадження, нагромадження) поряд із національною валютою бере участь іноземна — долар США і рідше, проте з тенденцією до зростання, — євро.

Дослідження динаміки розвитку процесів доларизації вітчизняної економіки засвідчило, що основними сучасними формами її прояву в Україні є:

- доларизація пасивів та активів фінансово-кредитних установ (фінансова доларизація);

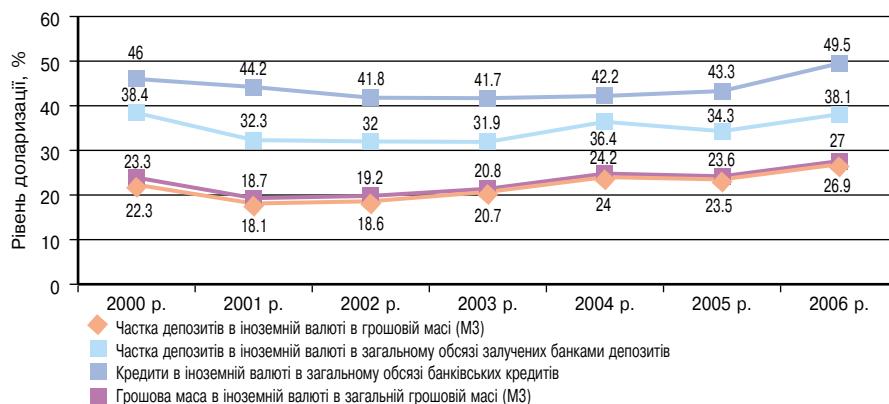
- збереження іноземної готівки поза межами банківської системи (на руках у населення);

- відкриття валютних депозитів, а також придбання іноземних цінних паперів та інших видів негрошових активів за кордоном.

Зазначимо, що кількісно визначити рівень доларизації в країні за дво-

ВАЛЮТНИЙ РИНОК

Графік 1. Динаміка показників доларизації економіки України у 2000–2006 рр.

Джерело: розраховано за даними Бюллетеня НБУ. — 2007. — № 2.

ма останніми формами прояву важко через її тіньовий характер.

Фінансова доларизація спостерігається тоді, коли значна частина фінансових активів і пасивів деномінована в іноземній валюті. В Україні вона виявляється головним чином у доларизації депозитів та кредитів. Для кількісного визначення фінансової доларизації використовують відповідні показники. Зокрема, за методикою Міжнародного валютного фонду рівень доларизації економіки визначають на основі відношення величини депозитів в іноземній валюті до грошової маси. Високодоларизованою вважають економіку країни, якщо значення цього показника перевищує 30%. За показником частки валютних депозитів у грошовій масі (M3) Україна належить до країн із “помірною” доларизацією. Проте привертає увагу тенденція до його зростання. Так, якщо у 2001–2002 рр. обсяги депозитів в іноземній валюті у структурі грошової маси не перевищували 19%, то впродовж 2003–2005 рр. вони становили понад 20%, а на кінець 2006 року — близько 27% (див. графік 1).

Найбільш загальним показником, що характеризує рівень доларизації в країні, є питома вага іноземної валюти в грошовій масі (M3). Як засвідчив розрахунок, його значення та динаміка майже збігаються з рівнем та динамікою змін попереднього показника.

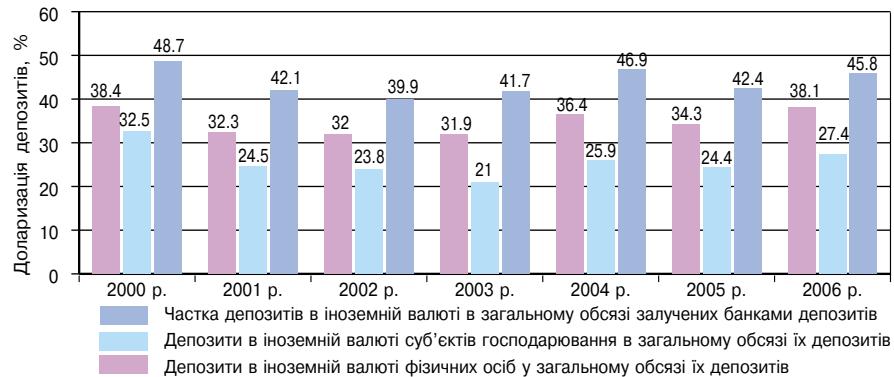
Фінансову доларизацію можна аналізувати також за показниками питомої ваги депозитів в іноземній валюті в загальному обсязі депозитів (депозитна доларизація) та питомої ваги кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі банківських кредитів, наданих суб’єктам економіки (кредитна доларизація). Із аналізу даних, наведених на графіку 1, випливає, що рівень доларизації за цими показниками є високим: доларизація депозитів на кінець 2006 року становила 38.1%,

подарювання в іноземній валюті у загальному обсязі наданих їм кредитів — 42.7%, то доларизація депозитів фізичних осіб і наданих їм кредитів становила відповідно 45.8 і 63.9%. Це свідчить про те, що населення — найчутливіший суб’єкт економіки до чинників та процесу доларизації в країні.

Поряд із цим зазначимо стрімкі темпи зростання обсягів кредитів у іноземній валюті, наданих фізичним особам: у 2000 році в структурі кредитів населенню вони становили 15.0%, а на кінець 2006 року — 63.9%, тобто за 2000–2006 рр. зросли більш як у чотири рази. Така тенденція пов’язана, по-перше, із розвитком довгострокового кредитування населення (іпотечного та автокредитування) і намаганнями банків уникнути валютних ризиків, пов’язаних із довгостроковими кредитними операціями шляхом надання кредитів в іноземній валюті. По-друге, привабливість іноземних кредитів для позичальників зумовлена відсотковими ставками, рівень яких нижчий порівняно з відсотковими ставками за кредитами в національній валюті.

Зростаючий попит на кредити в іноземній валюті спричинив валютні дисбаланси у співвідношенні депозитів та кредитів в іноземній валюті, яке становило на кінець 2000 року — 79.8%,

Графік 2. Динаміка доларизації депозитів у банках у 2000–2006 рр.

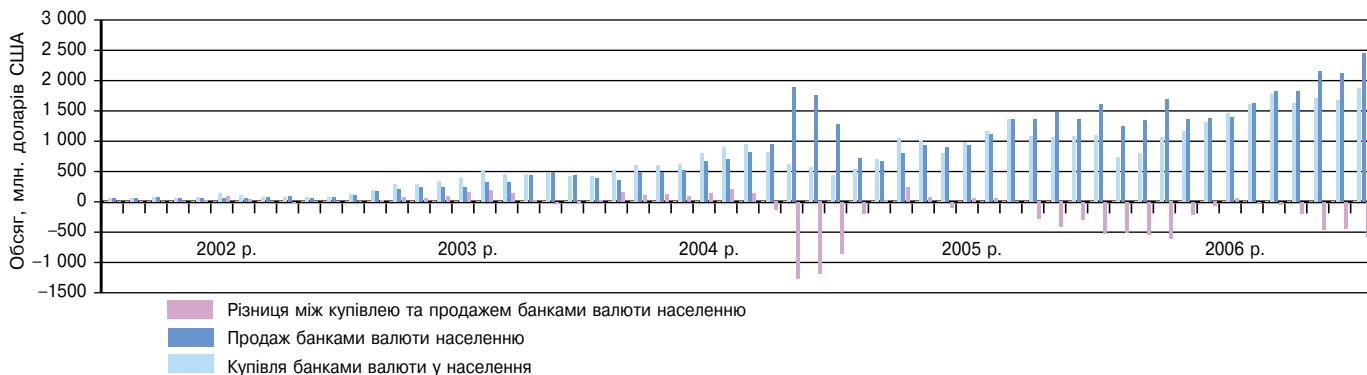
Джерело: розраховано за даними Бюллетеня НБУ. — 2007. — № 2.

Графік 3. Динаміка доларизації банківських кредитів у 2000–2006 рр.

Джерело: розраховано за даними Бюллетеня НБУ. — 2007. — № 2.

Графік 4. Динаміка обсягів операцій банків на готіковому валютному ринку у 2000–2006 pp.

Джерело: розраховано за даними офіційного сайту НБУ [7].

2001-го — 66.1, 2003-го — 68.7, 2004-го — 80.8, 2005-го — 73.3 та 2006 року — 57.8%. Загрозливими стали строкові дисбаланси, що нині спостерігаються у вітчизняній банківській системі: співвідношення довгострокових депозитів і довгострокових кредитів в іноземній валюті за станом на кінець 2005-го та 2006 pp. було відповідно близько 48 та 40%. Це свідчить про наявність системних ризиків для фінансової стійкості всієї банківської системи. Варто зазначити, що такі дисбаланси свого часу стали причиною фінансових криз у країнах Латинської Америки та Азії.

Про доларизацію в країні можна також судити за динамікою таких показників, як щомісячне сальдо ввезення-вивезення іноземної валюти суб'єктами економіки, обсяги та сальдо операцій з купівлі-продажу валюти на безготіковому та готіковому ринках. Наприклад, про зростаючу доларизацію економіки свідчать обсяги операцій на готіковому ринку між банками та населенням, які зросли з початку 2000 року в сотні разів (див. графік 4).

Такий феномен, як заробітна плата “у конвертах”, зумовлений великим податковим навантаженням на фонд оплати праці, а також значні надходження грошових трансфертів від трудових мігрантів стали причиною того, що до серпня 2004 року обсяги купівлі банками валюти у населення були більшими за обсяги продаж. Проте з вересня 2004 року різниця між купівлею та продажем банками валюти населенню стала від'ємною. Ця ситуація мала підґрунттям політичну нестабільність. Нині вона частково зумовлена необхідністю виконання зобов'язань фізичних осіб за валютними кредитами за рахунок купівлі валюти, оскільки основною валютою їх доходів є гривня. Загалом те, що населення надає перевагу операціям з купівлі валюти, свідчить про поглиблення процесу доларизації в країні

внаслідок недовіри до національної валюти та негативних очікувань.

Найбільш негативним наслідком такої поведінки фізичних осіб, на нашу думку, є вилучення іноземної валюти з обігу і збереження її на руках у населення. Негативний вплив цієї форми прояву доларизації проявляється у пасивності заощаджень, які не можуть бути інвестовані через фінансову систему на розвиток економіки країни.

Практика свідчить, що, крім валютних дисбалансів та вилучення іноземної готівки з обігу для збереження на руках у населення, негативними наслідками доларизації вітчизняної економіки є ослаблення впливу центрального банку на грошово-кредитну сферу, що знижує ефективність монетарної політики. Це зумовлено тим, що внаслідок доларизації важливою складовою пропозиції грошей стає іноземна валюта, для контролю за якою Національний банк має обмежені монетарні важелі управління.

У доларизованій економіці іноземна валюта бере участь в грошовому обігу і тим самим впливає на формування попиту на гроші. Причому попит на іноземну валюту мають як суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, так і населення та суб'єкти господарювання, діяльність яких не пов'язана із зовнішніми зв'язками. Наслідком цього є підвищена чутливість суб'єктів економіки до динаміки валютного курсу та висока залежність внутрішнього грошового обігу від шоків зовнішнього ринку.

Із високим рівнем доларизації економіки пов'язані великі валютні ризики девальвації чи ревальвації. Через волатильність курсу напрям руху капіталу, номінованого в іноземній валюті, може змінитися, що загрожуватиме стійкості фінансової системи. Аби уникнути подібної ситуації, необхідно підтримувати стабільність курсу за допомогою інструментів грошово-кредитної

політики. Наслідком такої політики в Україні стала деформація каналів грошової пропозиції. Про це свідчить те, що основним каналом безготівкової емісії гривні є купівля іноземної валюти для формування золотовалютного резерву. Для цих цілей, наприклад, у 2005 році спрямовано 81.7% введених в обіг Національним банком України платіжних засобів [4, с. 55].

Негативний вплив доларизації полягає також у стимулюванні інфляційних процесів в Україні через розширення грошової пропозиції і тим самим пом'якшення монетарної політики. Крім того, результатом доларизації економіки є недоодержання сеньйоражу, тобто емісійного доходу, важливого фінансового ресурсу кожної країни. Недоодержання емісійного доходу прямо пропорційне рівню заміщення гривні іноземною валютою.

Таким чином, за умов що склалися в Україні, назріла потреба в проведенні активнішої політики, спрямованої на подолання несприятливих тенденцій у грошово-кредитній системі країни. В її основі, на нашу думку, має бути комплекс заходів, спрямованих на нівелювання впливу чинників, що породжують доларизацію економіки України.

Ретроспективний аналіз чинників розвитку процесу доларизації в Україні свідчить, що на початковому етапі її розвитку основними причинами були висока інфляція та прагнення резидентів захистити свої активи від інфляції та девальвації. Сучасний етап (2000–2007 pp.) розгортання цього процесу характеризується збільшенням чинників доларизації та ускладненням їх впливу на економіку країни.

Проведене узагальнення факторів, що зумовлюють проблему доларизації вітчизняної економіки, дало змогу по-ділити їх на зовнішні та внутрішні.

Нині зовнішнім чинником доларизації слугують значні обсяги надход-

ження іноземного капіталу та експортної виручки. Інвестиційна привабливість нашої країни зумовлена, по-перше, тим, що українська економіка знаходиться на етапі розвитку, а тому має великий попит на капітал. По-друге, приплив іноземного капіталу стимулюється вищою його дохідністю порівняно з вартістю фінансових ресурсів за кордоном. По-третє, політикою держави, спрямованою на лібералізацію руху капіталу та поліпшення бізнес-клімату в Україні. Особливе місце у створенні сприятливих передумов для надходження іноземного капіталу належить грошово-кредитній політиці Національного банку України, яка базується на підтримці стабільності курсу гривні щодо долара США у вузькому діапазоні. Така політика сприймається іноземними інвесторами як неформальні гарантії стабільності курсу, вона стимулює зростання обсягів інвестиційних та інших операцій в іноземній валюті без відповідного хеджування валютних ризиків.

До зовнішніх чинників доларизації вітчизняної економіки слід віднести її зростаючу відкритість. Розширення та розвиток міжнародної торгівлі зумовлюють участь суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в процесі ціноутворення та розрахунках на світових ринках сировинної та стандартизованої продукції, які традиційно проводяться в доларах та євро. Крім того, швидшою та ефективнішою є система міжнародних банківських розрахунків у цих валютах. Зазначене спонукає суб'єктів економіки використовувати доларові активи як засоби платежу та нагромадження.

Щодо внутрішніх чинників доларизації української економіки, то, на нашу думку, основними з них є:

1. Значні інфляційні очікування суб'єктів економіки та високий рівень фактичної інфляції, спричинений політичною та макроекономічною нестабільністю, які залишаються традиційними факторами доларизації економіки України протягом усього періоду розвитку цього процесу. Якщо порівняти рівні внутрішньої інфляції та інфляції в країні, валюта якої є експансивною відносно національної, а також рівні номінальних і реальних процентних ставок за депозитними та кредитними операціями в національній та іноземній валютах, то легко зрозуміти, чому виникає попит на іноземну валюту та прагнення суб'єктів економіки нарощувати активи та пасиви в доларах США і євро;
2. Державна політика щодо запози-

ченъ, орієнтована головним чином на іноземний корпоративний сектор та розміщення облігацій зовнішньої державної позики. Вона хоч і дає змогу залучити дешеві фінансові ресурси, проте в підсумку є вагомим чинником зростання доларизації в країні та по-звавляє стимулів розвитку внутрішнього фінансового ринку. Нерозвинутість фінансового ринку, передусім ринку державних цінних паперів, а також його інструментів звужує можливості інвесторів щодо вкладення вільних коштів у національній валюті;

3. Через недосконалість законодавчо-нормативної бази та методичної бази, а також за діючого режиму грошово-кредитної політики створюються умови для нарощування резидентами активних і пасивних операцій саме в іноземній валюті.

Сукупна дія зазначених зовнішніх і внутрішніх чинників є, на нашу думку, причиною наявної доларизації економіки України. Її високий рівень став гальмующим фактором економічного розвитку країни, тому нині нагально постало необхідність зниження рівня доларизації вітчизняної економіки та підвищення контролюваності процесу валютного заміщення. Водночас слід усвідомлювати, що повна дедоларизація в країні з відкритою економікою, якою є Україна, неможлива.

Враховуючи національні особливості розвитку вітчизняної економіки, важливими напрямами розв'язання проблеми доларизації в Україні, на нашу думку, можуть бути:

1. Удосконалення державної економічної політики, яка має ґрунтуватися на макроекономічній збалансованості, продовженні та завершенні структурних реформ, узгодженості monetарної та бюджетної політики, зниженні та утриманні низьких темпів інфляції, зменшенні рівня бюджетного дефіциту, виважений політиці державних запозичень тощо;

2. Скорочення дефіциту платіжного балансу (який нині покривається за рахунок надходження іноземного капіталу) шляхом розробки та реалізації ефективної стратегії розвитку, орієнтованої на диверсифікований експорт сільськогосподарської та промислової продукції з високим ступенем обробки;

3. Стимулювання розвитку фінансових ринків, передусім ринку державних цінних паперів, деномінованих у національній валюті, та підвищення ефективності внутрішньої платіжної системи;

4. Розширення меж коридору валютного курсу гривні щодо долара

США з подальшою середньостроковою перспективою переходу до режиму плаваючого курсоутворення;

5. Запровадження відповідних норм пруденційного нагляду, які сприяли б підвищенню відповідальності банків за взяті на себе ризики, усуненню наявних строкових і валютних дисбалансів у банківській системі. У цьому аспекті, на нашу думку, доцільно розглянути можливість посилення ролі обов'язкових економічних нормативів, резервних вимог і валютного регулювання у вирішенні проблеми доларизації економіки.

Комплексне застосування зазначених заходів дасть змогу знизити рівень доларизації в Україні, мінімізувати можливі негативні наслідки процесів фінансової лібералізації та забезпечити добровільне надання переваги суб'єктами економіки національній валюті.

Література

1. Береславська О. Доларизація в Україні та шляхи її подолання // Вісник Національного банку України. — 2006. — № 10. — С. 10—13.
2. Береславская Е. Долларизация в Украине как следствие инфляции и высокой девальвации национальной валюты // Финансовые риски. — 2006. — № 1 (42). — С. 19—20.
3. Береславська О.І., Зимовець В.В., Шелудько Н.М. Доларизація кредитного ринку в Україні: причини і наслідки // Економіка і прогнозування. — 2006. — № 3. — С. 117—130.
4. Діяльність Національного банку України // Річний звіт Національного банку України за 2005 рік. — К.: НБУ, 2006. — С. 55.
5. Моисеев С.Р. Международные валютно-кредитные отношения: Учебное пособие. — М.: Дело и сервис, 2003. — 576 с.
6. Моисеев С.Р. Денежно-кредитная политика: теория и практика. — М.: Экономистъ, 2005. — 652 с.
7. Основні тенденції валютного ринку України / Офіційний сайт НБУ // www.bank.gov.ua.
8. Радзієвський О. Суперечності доларизації економіки України в умовах фінансової глобалізації // Економіка України. — 2005. — № 2. — С. 16—23.
9. Хоггарт Г., Стерн Г. Движение капитала: причины, последствия и ответные действия в области политики // <http://www.bankofengland.co.uk/education/ccbs/ls>.
10. Ющенко В.А., Міщенко В.І. Валютне регулювання. — К.: Знання, 1999. — 359 с.

**Михайло
Бодре茨ький**

Начальник відділу корпоративних кредитних продуктів управління корпоративного банкінгу департаменту клієнтської політики ВАТ АБ "Укргазбанк". Аспірант Європейського університету

В останні роки поняття кредиту втрачає своє значення як сутно комерційний та специфічний науково-економічний термін і входить у повсякденне життя. Придбання в кредит нерухомості, автомобіля, меблів і навіть продуктів харчування нині стало нормою сьогодення. Завдяки масовому використанню позичок подальший розвиток кредитних відносин у країні може надати могутній поштовх загальнодержавному і регіональному економічному поступу та підвищити життєвий рівень громадян України.

Дослідження /

Проблематика довгострокового кредитування

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ДОВГОСТРОКОВОГО КРЕДИТУВАННЯ

Аналізуючи розвиток внутрішнього українського ринку довгострокових кредитів, важливо вивчити практику країн із розвинутою економікою, потужними кредитно-грошовими системами та великим досвідом довгострокового кредитування, поняття якого в економічно розвинутих країнах фактично збігається з поняттям іпотечного кредитування. Є ряд істотних відмінностей між проектним, житловим та іншими видами довгострокового кредитування, але практично всі вони передбачають забезпечення іпотekoю і в законодавчому, технологічному та методологічному ракурсах розглядаються у тісному зв'язку з нею. Природно, існують також інші способи забезпечення довгострокових вкладень, наприклад, державні гарантії, але це, швидше, виняток, аніж правило.

У розвинутих країнах іпотечне кредитування вже 25–30 років як стало "класикою" — воно не потребує суттєвих жертв ні від кредитора, ні від позичальника. Кредит надається на умовах внесення 20–50% вартості нерухомості, його розмір розраховується з огляду на поточний дохід позичальника, щомісячні виплати, як правило, не перевищують 30% від цього доходу. В разі неповернення позички нерухомість реалізується з торгів, кредитор повертає свої гроші, а залишок отримує позичальник. Кількість неповернених іпотечних кредитів відносно невелика: 0.01–3% залежно від країни [1].

У Західній Європі та США давно сформовано розвинуту і законодавчо врегульовану систему іпотеки, в основі якої — чіткі методи реєстрації нерухомості, а також суворе юридичне оформлення виникнення і припинення застівного права на нерухоме майно.

Цікавим є досвід Німеччини у державному стимулюванні житлового будівництва шляхом довгострокового кредитування — так звана "континентальна" (німецька) модель із залученням системи накопичення заоща-

дженъ. Після Другої світової війни будівництво житла в Німеччині стає одним із провідних економічних пріоритетів відновлення країни. Основу механізму фінансування становив принцип "допомога для самодопомоги": група осіб, об'єднаних спільними інтересами у сфері будівництва, придбання або модернізації власного житла, для досягнення своєї мети створює заощадження шляхом внесків до загального фонду. Той, чиї платежі досягли певної сумарної величини, через певний час може використовувати цей внесок для придбання (будівництва) житла. Водночас він одержує право взяти позику (іпотечний кредит) у розмірі, що дорівнює величині внеску. Процентна ставка за такими позиками значно нижча, ніж на відкритому ринку кредитів, і є незмінною за рахунок державного бюджету. Водночас держава допомагає індивідуальному забудовнику, нараховуючи йому премію, що становить частку від суми заощаджень вкладника. Так, у період відновлення країни після 1945 р. премія нараховувалась у розмірі 33% від суми власних заощаджень, нині така премія становить 10%, а в колишній Східній Німеччині — 15%.

Описаний механізм реалізується через спеціально створену систему будівельних ощадкас і ощадбанків, що беруть участь приблизно в 70% усіх випадків фінансування житлового будівництва [2, с. 31]. Крім системи будівельних ощадкас і ощадбанків, у середині 1960-х років у Німеччині діяли 13 державних і 25 приватних земельних банків. Контрольний пакет акцій більшості з них належав гросбанкам [3, с. 41]. Загалом німецькі ощадбанки у період із 1950 по 1991 рік виплатили своїм клієнтам близько 900 млрд. німецьких марок — за такою системою профінансовано будівництво 12 млн. квартир. У 1991 р. ця сума становила 53 млрд. німецьких марок; придбано понад 122 тис. квартир [2, с. 32].

У Сполучених Штатах у 1916 р. в 12 округах були створені земельні банки для надання довгострокових позичок під заставу землі. Нині іпотечні кредити у США надають в основному

ощадно-позичкові асоціації, взаємоощадні банки та дрібні фермерські банки регіонального значення [4]. При цьому головну роль відіграє іпотечне кредитування, а позикодержувачами є домашні господарства. Така ситуація пов'язана з двома обставинами. По-перше, у житловій сфері США абсолютно домінує приватна власність домашніх господарств на житлові будинки. Майже 65% домашніх господарств у США мають свій власний будинок, причому 87% з них — для однієї сім'ї. По-друге, вартість цих будинків істотно (на порядок) перевищує річний дохід їх власників.

За таких умов одержання родиною банківської позички для придбання чи будівлі будинку є практично єдиним способом фінансування, а іпотечні кредити — найнадійнішим способом кредитування населення для банків та інших кредитних інститутів. Американці щорічно виплачують 450 млрд. доларів у вигляді внесків за кредити; загальна сума неоплачених боргів за позиками на купівлю житла становить близько 3 трлн. доларів; у країні налічується приблизно 20 тис. ощадно-позичкових банків [2, с. 31]. Технологія оформлення іпотечних відносин, яка найбільше розвинута у США, передбачає наявність двох документів — боргового зобов'язання (у ньому фіксуються питання щодо заборгованості: розмір кредиту, порядок платежів, ставка) і договору про іпотеку (у ньому викладаються умови застави нерухомості, права та обов'язки сторін), де обов'язково міститься вказівка на основне зобов'язання. Такий поділ дає банку змогу продати надану позику, тобто забезпечує можливість вторинного обертання заставної, під яку можна випустити інші цінні папери, наприклад, облігації (у США іпотечне кредитування здійснюється за "американською" дворівневою моделлю).

Окрімого розгляду заслуговують застосувані у світовій практиці форми реалізації заставного права в іпотеці. Є два види процедур реалізації заставного права — судова та адміністративна.

У США перевага традиційно надається адміністративній процедурі, ключовою фігурою якої є шериф. Його обов'язки — публікація оголошень щодо продажу закладеного майна, повідомлення зацікавлених осіб, проведення торгів. У Європі, навпаки, практикують судову процедуру (вона докладно розроблена німецьким законодавством), якою передбачено три способи примусової реалізації застав-

них прав — таких, як примусова іпотека, примусовий аукціон, примусове керування.

Головна складова довгострокового кредитування взагалі та іпотечного зокрема — оцінка ризиковості кредиту, що включає оцінку кредитного та процентного ризиків. У ході аналізу можливості погашення кредиту з'ясовуються рівень і стабільність доходів позичальника та обсяг його зобов'язань. У США максимальне відношення довгострокових зобов'язань позичальника до його доходів не може перевищувати 35%, у тому числі виплати за іпотечним кредитом не повинні перевищувати 28%. Додатковим захистом від кредитного ризику є внесення покупцем першого внеску за купівлю будинку власним коштом. Як правило, це близько 20% вартості будинку. Захист, отже, подвійний: по-перше, знижується ризик несплати позичальником іпотечного кредиту (він уже вкладав власні кошти і не хоче їх втратити); по-друге, вкладаючи кошти, позичальник прагнутиме зниження ціни, а отже, зростає надійність майнового забезпечення позички. Поряд із кредитним враховується процентний ризик. Тривалий час у США та інших західних країнах використовували традиційний спосіб запобігання процентному ризику: надавали іпотечні кредити за фіксованими процентними ставками, включаючи у відсоток, що залучається, два компоненти — реальну процентну ставку і ставку, що враховує інфляційні очікування. Ця практика була поширеною із 1930-х до середини 1970-х років, тобто доти, доки не почався період стрімкої інфляції, і кредитори не зазнавали збитку. Саме в 1970-х з'явилися нетрадиційні схеми довгострокового фінансування, метою яких було відгородити кредитора від фінансових ризиків, пов'язаних зі зростанням темпів інфляції та неможливістю їх передбачити. Серед нових методів — такі форми іпотечного кредитування, як іпотека з плаваючою ставкою відсотка або іпотека, за якої кредитор одержує право на частину поточного доходу чи доходу від продажу.

Зазначимо, що розрахунок ставки за іпотечними кредитами загалом є важким завданням; в Україні він ще більше ускладнюється у з'язку з недостатнім досвідом, нездовільною налагодженістю механізму правового регулювання такого виду кредитування, нестабільністю економічної та політичної ситуації.

У західних країнах як різновид іпотечного кредитування традиційно широко практикують позички під заставу сільськогосподарських земель (в Україні це питання поки що законодавчо не врегульовано і потребує всебічного аналізу та формулювання науково обґрунтovаних пропозицій для ефективної реалізації). Таке кредитування здійснюється через систему спеціалізованих банків, котрі зазвичай називаються "земельними", "сільськогосподарськими", "аграрними" тощо, шляхом довгострокового кредитування на умовах іпотеки. Процентні ставки під заставу диференціюються залежно від цінності землі, стану боржника, ступеня ризику. Джерело іпотечного кредитування — емісія банками іпотечних облігацій як цінних паперів, забезпечених нерухомістю. Аналогічне банківському іпотечне кредитування можуть провадити ощадно-позичкові асоціації, кооперативи взаємного кредитування, страхові компанії.

У США широко практикують надання земельними банками іпотечного кредиту на пільгових для фермерів умовах. Цими банками керує Фермерська кредитна асоціація. Ресурси вони черпають із фондів, створених спеціально для іпотечного кредитування фермерів. Надають іпотечні кредити під заставу землі також комерційні банки, але під вищий процент або з виплатою різниці у процентних ставках за рахунок держави. Зазначимо, що державна підтримка сільгоспвиробників шляхом відшкодування частини (а іноді й повної суми) виплачених комерційному банку коштів за користування кредитом на купівлю сільгосптехніки, скажімо, відсотків, доволі широко застосовується і в Україні.

На цьому умовна простота схеми іпотечного кредитування закінчується. Далі набирає сили система забезпечення іпотеки складними економічними, фінансовими та правовими механізмами, що регулюють діяльність іпотечних банків і вторинного ринку іпотечних позик.

Надання коштів державою — один зі способів рефінансування при іпотечному кредитуванні. Є й інші способи: позика ресурсів у населення і рефінансування з використанням цінних паперів. Заслуговує на увагу закордонний досвід їх використання в іпотечному кредитуванні, особливо моделі рефінансування іпотечних кредитів.

Класичний вид довгострокової позики коштів — емісія іпотечним бан-

ком власних облігацій. Зазвичай вони не приносять високого доходу, але належать до найнадійніших вкладень. Випускаючи облігації, банк сам стає позичальником коштів у широких верств інвесторів. Він може випускати також короткострокові облігації, однак в умовах коливань процентної ставки за короткостроковими кредитами обслуговувати ними довгострокові позики невигідно.

Банк може зразу після видачі іпотечного кредиту продати свої права кредитора на фондовому ринку, попередньо трансформувавши їх у цінні папери. З цією метою іпотечним заставним надається статус цінного папера, вони стають одним із видів фондових цінних паперів і починають обертатися поряд з акціями, облігаціями тощо [5, с. 57].

Є кілька способів розміщення іпотечних заставних серед якомога більшої кількості інвесторів. Перший спосіб — випуск вторинних іпотечних заставних [6, с. 155]. Другий — так звана сек'юритизація — вперше практикована у США, яку широко застосовують також в Англії та Франції. Під сек'юритизацією розуміють трансформацію активів балансу в ринкові цінні папери для продажу інвесторам [7, с. 51]. Сек'юритизація, перетворюючи боргові зобов'язання в майно, підвищує їх оборотність, включаючи в інфраструктуру фондового ринку. У цінні папери можуть бути переведені не всі типи активів, а лише позички, що мають стандартні характеристики терміну погашення, розміру, забезпечення.

Використання схем рефінансування в Україні нині ускладнене у зв'язку з недостатнім розвитком ринку цінних паперів і ринку нерухомості, однак це не означає, що сформувати систему іпотечного кредитування неможливо. Іпотечні банки демонструють динамічний розвиток у країнах, де економічні умови схожі з нашими, вітчизняними.

Так, економічні процеси, що відбуваються в Мексиці, схожі з українськими реаліями 1990-х — початку 2000-х років: інфляція, спад виробництва, дефіцит житла. Проте із середини 1994 р. ринок довгострокових (іпотечних) кредитів у Мексиці активно розвивається, комерційні банки збільшують обсяги іпотечного кредитування, учасниками якого стають пенсійні та інші фонди, деякі державні інститути [8, с. 55].

Росія активно шукає шляхи вирішення проблем довгострокового кре-

дитування. Дієву участь у цьому беруть органи влади. Так, у 1998 р. московським урядом затверджено концепцію іпотечного кредитування в столиці: мер Москви Ю.Лужков того ж року підписав із представником Гарвардської школи Грехем Елісон угоди про спільну розробку іпотечної системи в Росії, аналогічної американській. У результаті було відкрито MIA (Московське іпотечне агентство), 51% акцій якого належить уряду Москви, а решта — міжнародним фінансовим організаціям.

Схема взаємодії така: банк на основі розроблених разом із MIA стандартів та критеріїв оцінює кредитопроможність потенційного позичальника, за допомогою незалежної експертизи оцінюється нерухомість, потім укладається кредитний договір та оформляється закладна. Позичальник вносить авансовий платіж, а банк сплачує всю вартість нерухомості. Одночасно страхова компанія, що бере участь у схемі, страхує угоду. Іпотечне агентство викуповує у банку боргове зобов'язання шляхом переуступки прав вимоги. MIA формує закладні в пули за ступенем надійності позичальників і на цій основі випускає облігаційні позики, забезпеченні гарантіями уряду Москви. Кошти від їх продажу слугують основним джерелом заоччення ресурсів для іпотечного кредитування [1].

Ряд проблем росіянині прагнуть розв'язати за допомогою застосуваної у країні схеми “продажу житла в розстрочку”. Вона передбачає укладення з позичальником договору оренди приміщення, що купується в кредит із правом подальшого викупу. Цю схему першим почав впроваджувати “Столичний банк сбережень” (СБС) разом із рієлтерськими фірмами та “Універсальної фінансової компанієй”, а також банк “Нефтяний”, “Нефтяна недвіжимості” і рієлтерська фірма “Красні ворота”. Суть схеми полягає в тому, що клієнт звертається до рієлтерської компанії з метою купівлі квартири. Компанія допомагає знайти необхідне йому житло або клієнт обирає його самостійно. В обох випадках рієлтер перевіряє та гарантує чистоту правового титулу на житло і бере на себе зобов'язання допомогти клієнту в отриманні кредиту на купівлю обраного об'єкта нерухомості. За послуги фірма-рієлтер отримує 5–10% від вартості житла залежно від строку і характеру позички.

Далі на умовах “прив'язки” кредиту до курсу долара банк надає кре-

дит на купівлю квартири; останній повертається щомісячно зі сплатою процентів та основної суми боргу (за винятком “коротких” кредитів строком на 3–6 місяців, коли основна су- ма сплачується по закінченні кредитного періоду). Відношення розміру позички до оцінної вартості квартири становить 66% при терміні кредиту до 2 років, 60% — від 3 до 5 років, 50% — від 6 до 10 років.

Оцінка вірогідності погашення кредиту за даною схемою є доволі формальною, оскільки в разі непогашення клієнтом кредиту банк повертає свої кошти за рахунок фінансової компанії-поручителя, яка потім продає житло уповноваженій рієлтерській фірмі.

Попри досить жорсткі умови такого кредитування, є об'єктивна перспектива розвитку цієї схеми як у Росії, так і в Україні — це постійно зростаючий попит на житлові кредити (СБС надавав щотижня до 10 житлових кредитів за їх середнього розміру 40 тис. доларів).

Певний досвід щодо забезпечення кредитів коштами депозиту має також Південна Корея, де широко практикують взаємні компенсаційні позички, що надаються банком переважно фізичним особам, малим і середнім підприємствам, які мають у ньому взаємний депозитний рахунок, на котрий надходять періодичні внески. Розмір кредитів не може перевищувати суму, обумовлену в депозитному контракті. При цьому для фізичних осіб встановлено верхню межу позички — 10 млн. вон, а для малих і середніх підприємств — 300 млн. вон. Кредити надаються лише після того, як на депозитний рахунок клієнта надійшло не менше третини назначеної у депозитному договорі суми [1].

Формування системи довгострокового іпотечного кредитування та її функціонування потребують підтримки з боку держави. В економічно розвинутих країнах створено відповідну законодавчу базу; чітко працюють державні органи, що реєструють угоди з нерухомістю; спеціалізовані інститути, засновані за підтримки держави, проводять операції з цінними паперами іпотечних банків і в такий спосіб опосередковано регулюють їхню діяльність.

До таких спеціальних організацій належать Каса іпотечного рефінансування у Франції, Федеральна національна асоціація з іпотечного кредитування у Сполучених Штатах Америки (FNMA або Fannie Mae). FNMA створено згідно з директивою Пре-

зидента США у 1938 р. з метою сприяння споживчій спроможності населення. Щоб зменшити залежність від фінансування, федеральний уряд частину акцій FNMA передав приватним організаціям, зацікавленим у розвитку житлового сектору та житлового фінансування. Серед завдань FNMA — операції на вторинному ринку, підтримка іпотечних кредитів, фінансованих урядом. Крім того, FNMA мала викуповувати іпотечні кредити на вторинному ринку за визначеними цінами з контролюваннями розмірами комісійних. Сучасна FNMA — це компанія зі 100-відсотковим приватним капіталом, однак держава контролює її діяльність через Міністерство житла та міського розвитку. В інвестиційному портфелі FNMA — іпотечні кредити на суму понад 100 млрд. доларів; обсяг непогашених цінних паперів, забезпечених іпотекою, становить понад 250 млрд. доларів; FNMA допомагає фінансувати заборгованість за іпотекою на суму близько 365 млрд. доларів [9, с. 54]. Крім того, асоціація сприяє розвитку вторинного ринку іпотечних кредитів уже самим лише своїм перебуванням на ньому. Довіра первинних кредиторів підтримується упевненістю, що в разі потреби FNMA придбає іпотечні кредити.

ПРОБЛЕМАТИКА ДОВГОСТРОКОВОГО КРЕДИТУВАННЯ

Задопомогою довгострокового кредитування можна вирішити багато економічних і соціальних проблем нашої країни.

Вочевидь питання придбання власного житла постає з кожним роком усе гостріше для кожної української сім'ї. Без задоволення цієї потреби годі говорити про соціальні пріоритети суспільства. Реалізація конституційних прав громадян на гідне житло є важливою соціально-політичною та економічною проблемою.

Кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожен громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Громадянам, котрі потребують соціального захисту, держава та органи місцевого самоврядування відповідно до закону надають житло безкоштовно або за доступну для них плату [10, ст. 47].

Окрім того, підприємства та організації України у постійно зростаючих обсягах потребують придбання

основних засобів, таких як виробничі, складські, офісні приміщення, високотехнологічне устаткування тощо. Важко чекати гармонійного економічного розвитку країни без заходів щодо стимулування підприємств до нарощування основних засобів — нерухомості, технологічного устаткування, транспортної та спеціальної техніки, — що потребує довгострокових недорогих кредитів. Розвиток економіки без такого стабілізуючого (у тому числі психологічно) чинника, як нерухоме майно на балансі підприємства, набуває ознак ситуативного, нестабільного, не розрахованого на тривалі продумані інвестиційні проекти, схильного до зміни однієї короткострокової перспективи на іншу.

Основною проблемою кредитування на тривалі терміни (понад 10 років) для банків та інших фінансових організацій є брак пасивів відповідної строковості. Нині в Україні стандартні терміни для депозитів — 1, 3, 6, 9 і 12 місяців. За можливості залучення пасивів на 1 рік і менше, видача кредитів у значних обсягах — на 10 і більше років — вочевидь пов'язана з підвищеними ризиками, оскільки не гарантує повернення залучених депозитів у договірні терміни (риск ліквідності). На перший погляд, проблему взагалі навряд чи можна розв'язати, не забезпечивши рефінансування активних операцій українських фінансових установ на міжнародних ринках капіталу, де є можливість рефінансування на терміни понад п'ять років (саме цим шляхом пішли деякі українські банки — АКБ "Надра", ВАТ "Укрексімбанк" та інші). Проте доступ до таких ресурсів відкрито далеко не всім; до того ж отримання задовільного кредитного рейтингу на міжнародних ринках коштує недешево.

Частина операторів ринку кредитування бореться за ринок довгострокових вкладень, нарощуючи капітал, основне джерело якого вбачають у міжнародних фінансових організаціях. Таким шляхом пішли АКБ "Укрсоцбанк", ВАТ "Райффайзен Банк Аваль" та інші вітчизняні банки. Проте цей варіант поряд із позитивними має ряд негативних чинників, таких як втрата самостійності, робота в жорстких рамках методологічної бази інвестора тощо.

Одним із найгостріших є питання повернення довгострокових кредитів. Ця проблема нині вирішується в основному в кредитних проектах, забезпечених іпотекою.

Іпотека — вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні та користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право у разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання задовільнити свої вимоги за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника [11, ст. 1].

У великих містах зростає потреба в житлі (за гострої нестачі джерел фінансування будівництва) внаслідок припливу населення із сільської місцевості України і так званого близького й далекого зарубіжжя. За таких умов об'єктивно виникає потреба в довгострокових кредитах на житлове будівництво, на які мінімально впливає інфляція і котрі максимально забезпечені своєчасним поверненням [12, с. 100]. Довгострокове іпотечне кредитування на купівлю (будівництво) житла — дієвий інструмент цього процесу.

Крім перелічених проблем (пошук довгострокових ресурсів і забезпечення повернення), гостро постає також проблема ціноутворення довгострокових кредитів.

Процеси у сфері ціноутворення банківських послуг розвивалися в Україні послідовно: від інфляційного до витратного, а останнім часом — комерційного ціноутворення, в основі якого — облік цінності послуги та витрат фінансової організації на її здійснення. Однак українські фінансові установи практично не використовують науково обґрунтованих механізмів ціноутворення, що базуються на теоретичних дослідженнях; практично ціноутворення у фінансових організаціях — це хаотичний процес установлення цін на окремі види фінансових послуг (у тому числі й кредитування). Комплексний системний підхід до процесу встановлення цін у комерційних банках, кредитних союзах та інших фінансових установах нерідко підмінюють епізодичними заходами, спрямованими на вивчення рівня цін на послуги у банків-конкурентів, величини власних витрат, становлення ринкової кон'юнктури.

Довгостроковий кредит — це послуга з наданням коштів, на ціну якої постійно впливає комплекс різних чинників: політичних, економічних, соціальних, психологічних. Прибутковість, забезпеченість і ресурсозалежність довгострокового кредитування як фінансового інструменту потребує глибшого вивчення, теоретичних і практичних досліджень і аналізу.

Метою таких досліджень мають стати як розвиток теоретичних засад і розробка методики формування й упровадження моделей довгострокового кредитування, так і аналіз ціноутворення, моделей фондування активів пасивами, способів забезпечення зобов'язань при довгостроковому кредитуванні. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання:

- ◆ узагальнити історичні, теоретичні, економічні та правові основи довгострокового кредитування, проаналізувавши історичну практику, моделі іпотечного кредитування та проектне фінансування, зокрема і власний український досвід;

- ◆ проаналізувати результати практичних рішень найактуальніших питань довгострокового кредитування крізь призму міжнародного досвіду та вітчизняної практики кредитних відносин;

- ◆ розробити практичні рекомендації щодо проведення довгострокових кредитних операцій на загальноукраїнському рівні, використавши приклади іпотечного кредитування на житлове будівництво та проектного фінансування;

- ◆ з'ясувати й узагальнити сучасні тенденції розвитку ринку довгострокового кредитування на державному та регіональних рівнях, визначити його основні проблеми та знайти оптимальні шляхи їх вирішення.

Об'єктом дослідження має стати процес упровадження методик довгострокового кредитування з додатковими можливостями фондування, поглибленим аналізом прибутковості і прозорими вимогами щодо забезпечення в умовах ринкової трансформації економіки України.

Предметом дослідження виступають економічні відносини, що складаються у ході реалізації схем іпотечного (як житлового, так і комерційного), проектного та інших видів довгострокового кредитування, теоретичні основи та механізми формування його життєздатної моделі. Теоретичною і методологічною основою дослідження мають стати праці провідних вітчизняних і зарубіжних фахівців у сфері іпотечного житлового кредитування, комерційної іпотеки, проектного фінансування та інших довгострокових кредитних вкладень. Емпіричну основу дослідження можуть становити аналітичні огляди і статистика Держкомстату, статистичні дані банків, періодичні видання, закони, ухвали уряду та інші нормативно-правові документи. Як методи дослід-

ження слід застосовувати методи статистичного, економіко-математичного, системного соціологічного аналізу, графічний інструментарій.

Усе це в підсумку висвітлить ретроспективу розвитку довгострокового кредитування в Україні та за кордоном, узагальнить теоретичні, економічні та правові основи розвитку фінансових і кредитних відносин, дасть змогу проаналізувати практичний досвід розвитку ринку довгострокового кредитування не лише в державі в цілому, а й у її регіонах, напрацювати практичні рекомендації щодо розробки можливих схем довгострокового кредитування на рівні фінансової установи, з'ясувати сучасні тенденції і проблеми розвитку довгострокового кредитування в Україні і визначити можливі шляхи вирішення найактуальніших із них. Таке дослідження гарантовано матиме наукову новизну, актуальність і практичну значущість.

СТРОКИ ПОВЕРНЕННЯ І ПРИБУТКОВІСТЬ ДОВГОСТРОКОВИХ КРЕДИТНИХ ВКЛАДЕНЬ

Опри велику кількість публікацій на тему кредитування, у тому числі й довгострокового, маємо зовсім небагато інформації, що спирається на серйозні дослідження, зокрема праця стосовно проблем рефінансування і підвищення прибутковості

кредитних вкладень на тривалі (понад 10 років) терміни [13, 14]. Мало того, нині практично немає статистичного інструментарію отримання такої інформації. Згідно з вимогами Національного банку довгостроковим вважається кредит, наданий на термін понад один рік. У дану категорію потрапляють і комерційні кредити на поповнення оборотних коштів, і пролонгована кредитна заборгованість на термін більше одного року, і залишки кредитної заборгованості на пластикових картках, які вже випускають багато банків на строк до двох років. Отже, з банківських балансів проблематично вибрати саме довгострокові кредитні проекти з терміном погашення понад 10 років [13, 14].

Розглянемо приклад довгострокового кредитного проекту (див. таблицю 1).

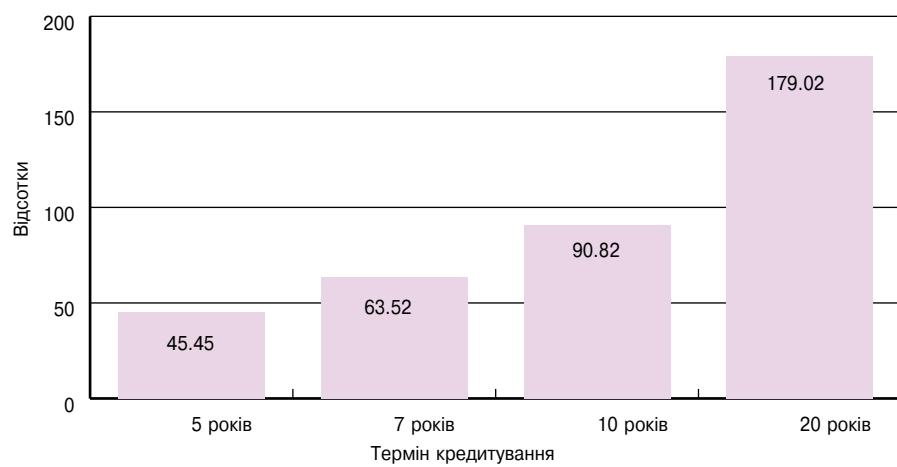
Проаналізуємо прибутковість і терміни повернення кредитних ресурсів. Параметри обрано, виходячи з результатів моніторингу вартості довгострокового кредитування ряду банків (див. таблицю 2).

Викликає практичний і теоретичний інтерес аналіз того факту, що при тривалих термінах кредитування всі чинники прибутковості набувають здатності збільшувати своє значення (ефект мультиплікатора), причому прибутковість пропорційна терміну кредитування. Підтверджує це можна на прикладі простого графіка, де відображенено зміну доходів (у процентах) на одиницю вкладень залежно від

Таблиця 1. Вхідні параметри довгострокового кредитного проекту

Процентна ставка, % річних	Комісія за обслуговування кредиту, % на рік від фактичного залишку заборгованості на початок періоду	Особливі умови
17	1	Погашення рівними частинами щомісячно

Графік 1. Сума доходів у відсотках на одиницю кредитних вкладень

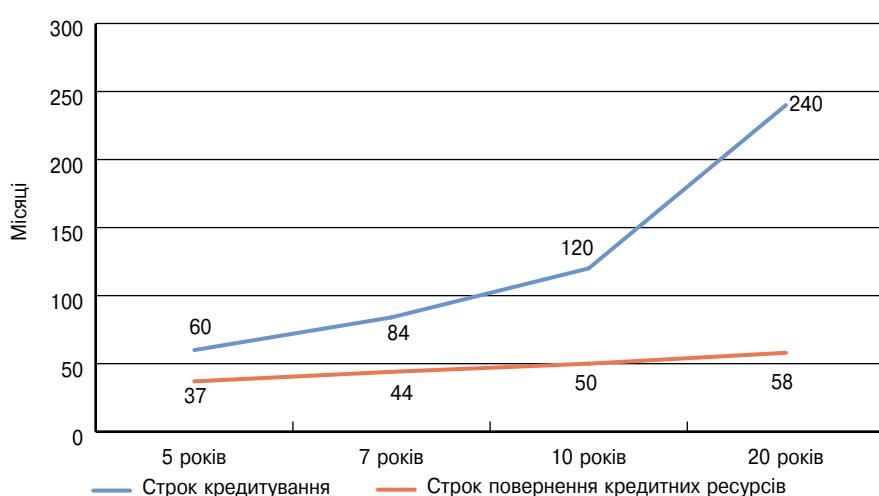

БАНКИ УКРАЇНИ

Таблиця 2. Умови довгострокового кредитування, пропоновані деякими банками України

Банк	Строк	Процентна ставка, комісії	Аванс, погашення	Застава
Укросцбанд	До 7 років	17–19% річних у гривнях; 10.5–13.5% річних в іноземній валюті	Не менше 30%, щомісяця	Майно, що купується за рахунок кредиту
ВАТ “Райффайзен Банк Аваль”	До 10 років	18% річних у гривнях; 13% річних у євро, долларах США; 1% — комісія за оформлення	Не менше 20%, щомісяця	
Приватбанк	До 5 років	18–20% річних у гривнях; 15–16% річних у євро, долларах США	30–50% (залежно від індивідуальних факторів проекту), щомісяця	
Банк “Фінанси та кредит”	До 5 років	18–22% річних у гривнях; 13–15% річних в іноземній валюті	Не менше 30%, щомісяця	
ОТП Банк	До 10 років	17.5% річних у гривнях; 12.5% річних у євро, долларах США; 1% комісія за оформлення	Не менше 30%, щомісяця	
Украбінбанк	До 7 років	Від 16% річних у гривнях; від 12.5% річних у долларах США; від 12.0% річних у євро. Комісії: 1.55% від суми за надання кредиту в національній валюті; 1.99% від суми за надання кредиту в іноземній валюті;	Не менше 30%, щомісяця	
Промінвест-банк	До 7 років	21–22% у гривнях; від 12 до 14% в іноземній валюті	25%, щомісяця	
Банк “Надра”	До 5 років	18.5% річних у гривнях; 13–14.5% в іноземній валюті	Не менше 30%, щомісяця	
Діамант-банк	До 10 років	18% річних у гривнях; 12% в іноземній валюті. Комісія: 0.5% від суми кредиту + 300 грн. за розгляд	Не менше 15%, щомісяця	
ВАТ “Державний експортно-імпортний банк України”	До 5 років	19% річних у гривнях; 13% річних у євро, долларах США. Комісія: 1% від суми за надання кредиту в національній валюті	Не менше 30%, щомісяця	

Графік 2. Повернення кредитних ресурсів залежно від терміну кредитування

строку кредитування (див. графік 1).

Інформативнішим є графік, на якому подано термін повернення кредитних ресурсів за рахунок часткового погашення кредиту, процентних і комісій-

них доходів банку (див. графік 2).

Із аналізу графіків випливає, що рівень прибутковості на одиницю вкладень зростає випереджаючими темпами відносно збільшення фак-

тичного терміну повернення вкладених ресурсів.

За рахунок ефекту дюрації при виконанні умов повернення кредиту щомісячно рівними частинами, щомісячні виплати процентів і сплаті комісії один раз на рік банк повертає кошти, вкладені в кредитування, значно раніше, ніж настає договірний термін повного погашення заборгованості позичальником. При кредитуванні на 5 років (60 місяців), за зазначених умов, кредитор отримує дохід у розмірі 45.45% на одиницю вкладень; фактичний термін повернення кредитних ресурсів становить 3 роки й 1 місяць (37 місяців). У разі кредитування строком на 20 років дохід стрімко зростає і становить 179.02% на одиницю вкладень; фактичний термін повернення кредитних ресурсів збільшується на меншу величину, а саме: на 1 рік і 9 місяців (до 58 місяців). При зростанні доходів від операції в 3.94 раза строк збільшується лише в 1.57 раза. За рахунок надання кредитних ресурсів на значно тривалиші терміни й урахування ризиків щодо відшкодування вкладених коштів на терміни, які несуттєво перевищують ті, з якими вже працює банк, з'являється можливість у декілька разів підвищити прибутковість операцій кредитування.

Таким чином, очевидно, що більшість українських банків, відмовляючись від кредитування на довготривали строки, хронічно недоотримує доходи. При цьому вони практично не захищені від ризиків розриву ліквідності, оскільки все одно змушені на вимогу ринку кредитувати клієнтів на терміни 5–7 років (див. таблицю 2).

Звернімо увагу на спрощеність наведеного прикладу. Якщо екстраполювати фактичну структуру доходів, що склалась у банківській системі України, на зазначений приклад, то результати виявляться ще оптимістичнішими.

Аналіз структури доходів банківської системи України за 1998–2005 рр. свідчить про такі основні тенденції в її динаміці:

— процентні доходи (на рівні від 54 до 70 відсотків) традиційно є домінуючою складовою у структурі банківських доходів. Це пояснюється тим, що кредитування в різних його формах було і залишається основним напрямом банківської діяльності;

— комісійні доходи (19–37%) — друге за значущістю джерело банківського прибутку. Його значення поступово зростає за рахунок розширення переліку операцій, упровадження нових банківських технологій, збільшення кількості клієнтів і спожи-

вачів банківських послуг;

— частка інших видів банківських доходів (передусім від торгових і валютообмінних операцій) поступово зменшується і перебуває останнім часом на рівні 9%; це відбувається насамперед унаслідок зменшення курсової маржі [15].

У наведеному вище прикладі процентні доходи становлять близько 94%, комісійні — 6%, частку інших доходів не враховано.

У практиці банківської діяльності, крім комісій за обслуговування кредиту (в середньому на рівні 1% за рік від суми фактичної заборгованості), застосовується ряд інших обов'язкових комісій за надання кредитних ресурсів, а саме:

- ◆ за моніторинг заставного майна;
- ◆ за розгляд кредитного проекту;
- ◆ за консультаційні послуги;
- ◆ за видачу кредиту;
- ◆ за відкриття кредитного рахунку;
- ◆ інші.

Крім комісій за кредитне обслуговування, банки мають дієвий механізм отримання додаткових (непрямих) доходів від обслуговування клієнтів, які користуються позичками. Це — комісійні:

- ◆ від страхових компаній, що страхують майно, передане в заставу/іпотеку банку;
- ◆ від співпраці з оціночними організаціями;
- ◆ від співпраці з продавцями (агентствами нерухомості, автодилерами, виробниками тощо);
- ◆ за видачу готівки;
- ◆ за здійснення переказу кредитних коштів на рахунок продавця;
- ◆ за внесення до реєстрів (наприклад, до реєстру рухомого майна) тощо.

Зауважимо, що комісії у різних банках різні, і тут наведено далеко не повний перелік комісійних доходів.

Важливо те, що за рахунок широкого спектра комісійних банк може збільшити прибутковість від операцій з клієнтами мінімум на кілька процентних пунктів за рік. Окрім того, клієнт, який обслуговується в банку 10–20 років, обов'язково буде зацікавлений і в інших операціях — оплаті комунальних послуг, користуванні пластиковими картками банку, здійсненні переказів, обміні валют, оренду сейфів тощо. Обсяг цих операцій і їх прибутковість також сприятимуть зміщенню банку.

Щоб виявити практично діючі коєфіцієнти прибутковості довгострокових вкладень, необхідно провести ряд

досліджень, виокремивши цільові групи позичальників, що відповідають ряду групових ознак, для чого слід упражнені 3–5 років здійснювати моніторинг їх діяльності, фінансового стану та повноти виконання ними зобов'язань перед банками-кредиторами. Збір фактичної інформації дасть змогу сформувати чітке розуміння прибутковості, ризиковості і ресурсозалежності довгострокових вкладень в Україні й саме в нинішньому економічному та політичному середовищі. Співвідношення фактичної прибутковості і строку повернення кредитних ресурсів може бути виражено коєфіцієнтом (мультиплікаторм), який застосовуватиметься у практичному плануванні прибутковості кредитних вкладень за умови постійної актуалізації такого коєфіцієнта (мультиплікатора).

ВИСНОВКИ

Дослідження реального рівня і фактичного співвідношення часток різних доходів при довгостроковому кредитуванні може дати ключ до розуміння пов'язаних із ним процесів ціноутворення. Аналіз термінів повернення кредитних вкладень сприятиме впровадженню моделей більш довгострокового кредитування з лояльнішими процентними ставками та умовами надання коштів. Урахування міжнародного досвіду державної підтримки довгострокового кредитування (наприклад, у житловому будівництві) сприятиме вирішенню вітчизняних соціальних і економічних проблем (таких як стимулювання зростання народжуваності, рівня життя, загальнодержавних економічних показників тощо). Все це, у свою чергу, спричиниться до зниження вартості довгострокових кредитів в Україні, а можливо, й приведення їх рівня у відповідність із загальносвітовим. Крім того, банки та інші кредитні установи, які першими скористаються результатами даного дослідження, зможуть раніше від інших вийти на ринок довгострокового кредитування й опанувати значну його частку.

Література

1. Калашникова З.В. Зарубежный опыт жилищного кредитования и его применение в России // Финансовый менеджмент. — 2002. — № 1.
2. Ипотека в ФРГ // Бизнес и банки. — 1995. — № 5–6. — С. 7.
3. Иvasенко А.Г., Соколов В.Н., Ерохин А.А. Ипотека в Новосибирске: проблемы и перспективы развития: Сборник материалов межкафедрального научно-методического семинара "Современные проблемы экономики и менеджмента". — Новосибирск: СГГА, 2000. — С. 123–132.

ник материалов межкафедрального научно-методического семинара "Современные проблемы экономики и менеджмента". — Новосибирск: СГГА, 2000. — С. 123–132.

4. Каноков А. К развитию залогового кредитования // Российский экономический журнал. — 1996. — № 5/6. — С. 52–55.

5. Маслов Н.В. Жилая недвижимость: Вопросы и ответы. — М.: Юность, 1997.

6. Иvasенко А.Г., Литвинова О.В., Соколов В.Н. Ипотечное кредитование: анализ и перспективы: Сборник материалов межкафедрального научно-методического семинара "Современные проблемы экономики и менеджмента". — Новосибирск: СГГА, 2000. — С. 173–179.

7. Оцінка нерухомості для іпотечно-го кредитування // Банківська справа. — 1995. — № 2. — С. 18–21.

8. Страпк Р., Косарєва Н.Б., Сучков А.Ю. Жилищное ипотечное кредитование в условиях современной России // Деньги и кредит. — 1995. — № 8. — С. 52–59.

9. Таранков В.И. Нестандартные подходы Ипотечного Стандартбанка // Деньги и кредит. — 1994. — № 4. — С. 28–29.

10. Конституція. Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР "Конституції України". Із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 8.12.2004 року № 2222-IV.

11. Закон України "Про іпотеку" від 05.06.2003 р. № 898-IV. Із змінами і доповненнями, внесеними законами України від 15.12.2005 р. № 3201-IV, від 22.12.2005 р. № 3273-IV, від 23.02.2006 р. № 3480-IV.

12. Жуков И.В., Щербаков А.И. Ипотечное кредитование затрат на приобретение и строительство жилья // Экономика и предпринимательство в строительстве. — Выпуск 4: Сборн. научн. трудов / Отв. ред. А.И.Щербаков. — Новосибирск: НГАСУ, 1998. — С. 98–101.

13. План рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджений постановою Правління Національного банку України від 17 червня 2004 р. № 280.

14. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затверджене постановою Правління Національного банку України від 6 липня 2000 р. № 279.

15. Гладких Д. Основні показники діяльності банків України за підсумками 2005 року // Вісник НБУ. — 2006. — № 4. — С. 22–27.

Національна система масових електронних платежів: огляд розвитку в І кварталі 2007 року

Продовжуємо публікацію щоквартальних оглядів розвитку Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП). Цей аналіз зроблено за підсумками роботи системи в І кварталі поточного року.

У першому кварталі 2007 року відбулися такі важливі для Національної системи масових електронних платежів події:

- ◆ платіжною організацією НСМЕП підписано договори про вступ до цієї системи з банками АБ “Факторіал-банк” (м. Харків) і ТОВ КБ “Володимирський” (м. Суми);
- ◆ платіжною організацією НСМЕП надано дозвіл на вступ до НСМЕП банку ВАТ “Фінекс-банк” (м. Київ);
- ◆ проведено підготовчі роботи з переведення у міжбанківський режим Одеської філії банку “Імекс-банк” (м. Одеса);
- ◆ підключено до головного процесингового центру НСМЕП (надалі — ГПЦ) в одноемітентному режимі ЗАТ АКБ “Львів” (м. Львів) та триває його тестування для роботи у міжбанківському режимі;
- ◆ укладається договір з ВАТ “Електрон-банк” (м. Львів) щодо його підключення до ГПЦ;

◆ Національним банком України проведено семінар “Національна система масових електронних платежів. Актуальні питання роботи карткової системи Національного банку України”;

◆ в управлінні НБУ у Харківській області розгорнуто автоматизовану карткову систему (надалі — АКС) із делегуванням повноважень, що дасть змогу банкам регіону працювати з картками НСМЕП без розгортання власних АКС.

На виконання Постанови Кабінету Міністрів України від 09.06.2006 р. № 814 “Питання створення комп’ютеризованої системи “Картка обліку

соціальних пільг” та заходів, передбачених Концепцією поширення безготівкових розрахунків з використанням спеціальних платіжних засобів, схваленою спільно постановою Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 26.05.2006 р. № 753, різними міністерствами та відомствами України за участю НБУ ведуться роботи щодо створення картки обліку соціальних пільг.

На десятій ювілейній міжнародній виставці навчальних закладів “Сучасна освіта в Україні — 2007”, яка відбулася 15—17 лютого 2007 року, висвітлювалися актуальні питання впровадження у вищих навчальних закладах електронного студентського квитка на базі технології Національної системи масових електронних платежів.

На кінець першого кварталу 2007 року в складі НСМЕП налічувалося: 32 банки — юридичні особи, головний процесинговий центр НСМЕП із функціями регіонального процесингового центру (надалі — РПЦ) для банків київського регіону, РПЦ Харківського регіону та ТОВ “Універсальний процесинг”, що виконує функції банківського процесингового центру з використанням АКС із делегуванням повноважень.

За даними ГПЦ НСМЕП, за перший квартал 2007 року емітовано 53 тис. 191 картку НСМЕП, а всього на кінець кварталу їх було емітовано 1 мільйон 442 тис. 622 шт.; загальна кількість термінального обладнання з логотипом НСМЕП — 3 434 шт. Зі збільшенням кількості одиниць обладнання НСМЕП постійно зростають і сервісні можливості інфраструк-

тури системи електронних платежів. За даними провідних банків — лідерів Національної системи масових електронних платежів, власники її карток мають змогу: виконувати платежі за комунальні послуги та оплату послуг телефонного зв’язку, поповнення рахунків мобільних операторів, користуватися знижками у торговельних мережах, в разі необхідності — при бронюванні місць та оплаті за проживання в готелях, брати участь у різноманітних акціях банків — членів НСМЕП, працювати з мережею надання інтернет-послуг (<http://www.integplat.com.ua/cust/index.html>, <http://smartpay.com.ua/>, <http://www.personal-account.kiev.ua/>).

За підсумками першого кварталу 2007 року обсяг загальних оборотів за операціями з картками НСМЕП становив близько 3.26 млрд. грн., тоді як у першому кварталі 2006 року — 2.4 млрд. грн. Сума загальних оборотів НСМЕП у першому кварталі 2007 року сягнула 36.78 млрд. грн.; міжбанківськими оборотів НСМЕП — більш як 61 млн. грн., що є рекордним квартальним показником за весь період роботи системи (у першому кварталі 2006 року він становив 32.68 млн. грн.). Загальна сума показників на кінець першого кварталу 2007 року за міжбанківськими оборотами НСМЕП становила 459.45 млн. грн. Щоденні показники оборотів за операціями з картками НСМЕП у першому кварталі 2007 року становили близько 54 млн. грн. із піковими значеннями 125—135 млн. грн.

Пропонуємо увазі читачів журналу “Вісник Національного банку України” дані стосовно динаміки роботи НСМЕП, які формуються в ГПЦ НСМЕП у вигляді графіків і таблиць.

Національна система масових електронних платежів	
Головний процесинговий центр	
Емітовано карток	1 444 830 шт.
Встановлено терміналів	3 443 шт.
Наростаючі обороти НСМЕП	36 968 087 634 грн.
Міжбанківські наростаючі обороти	462 036 928 грн.

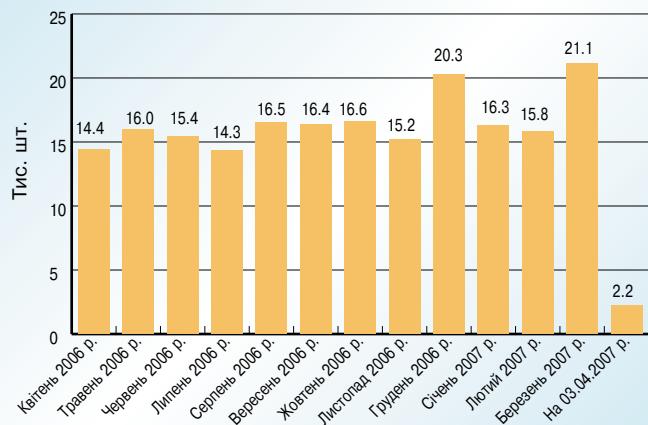

Андрій Журков,

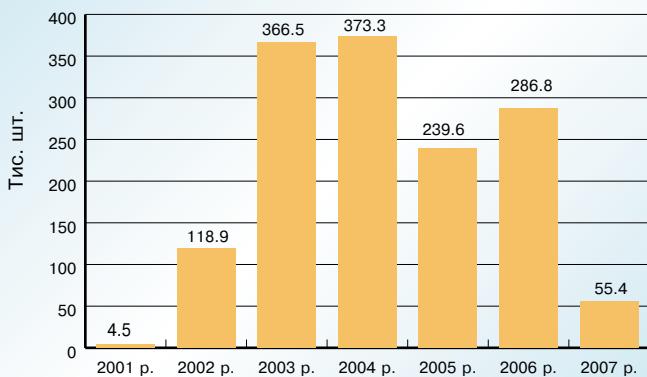
засі�увач сектору відділу супроводження та експлуатації головного процесингового центру НСМЕП та автоматизованої карткової системи НБУ Центральної розрахункової палати Національного банку України.

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ

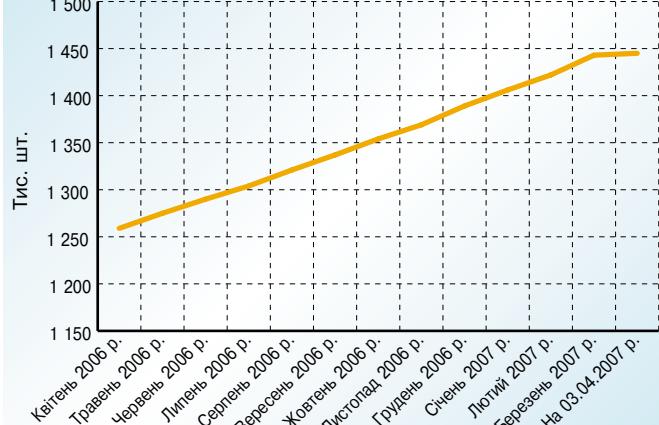
Емісія карток НСМЕП по місяцях

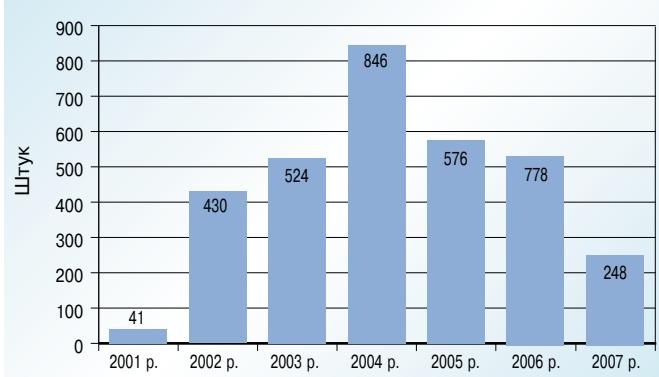
Емісія карток НСМЕП по роках

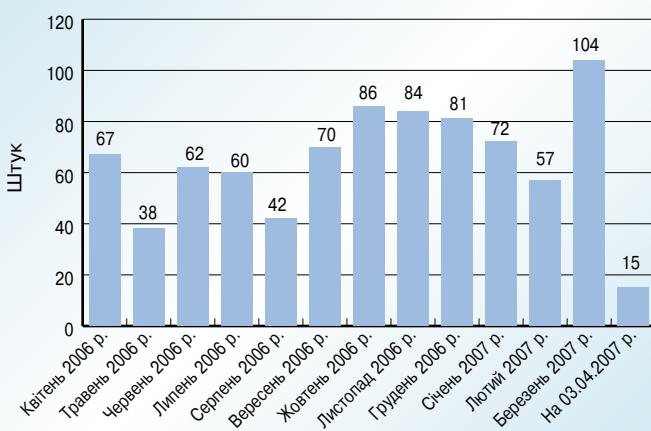
Динаміка зростання кількості карток НСМЕП

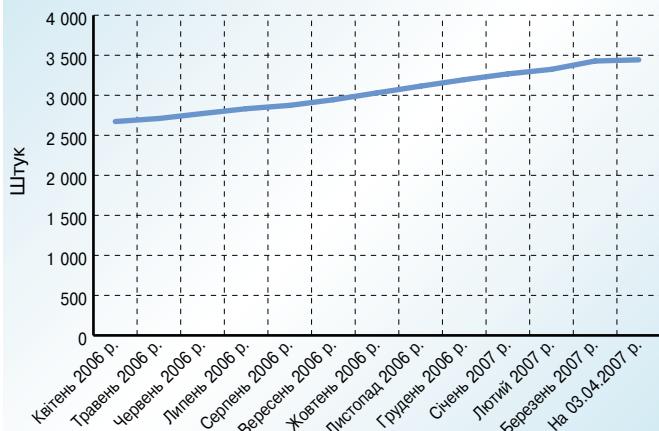
Динаміка введення в дію терміналів НСМЕП по роках

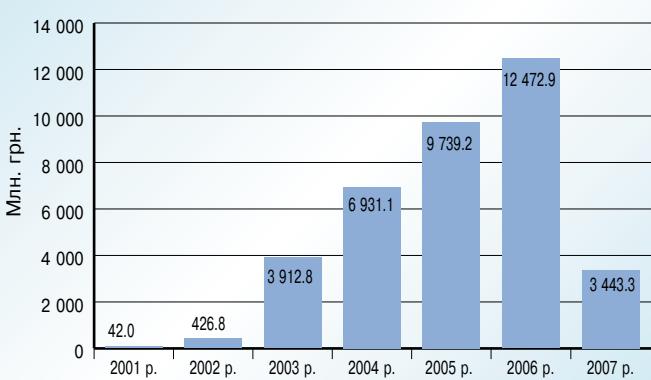
Динаміка зростання кількості терміналів НСМЕП по місяцях

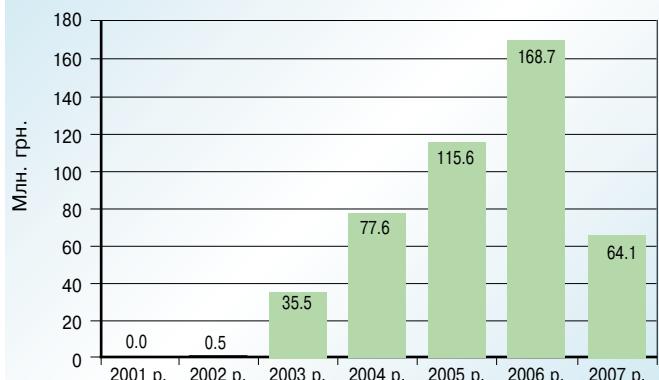
Динаміка зростання кількості терміналів НСМЕП

Річні обороти НСМЕП

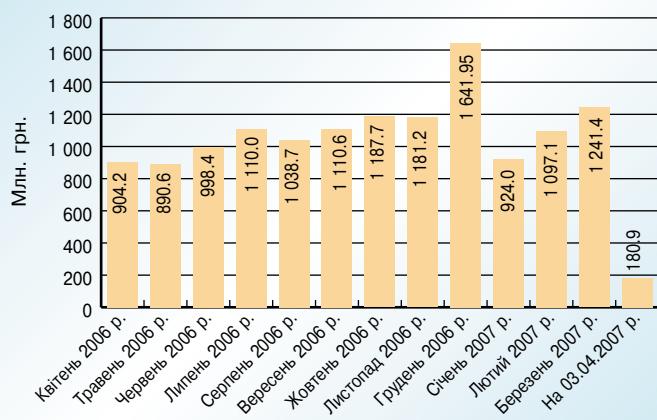

Річні міжбанківські обороти НСМЕП

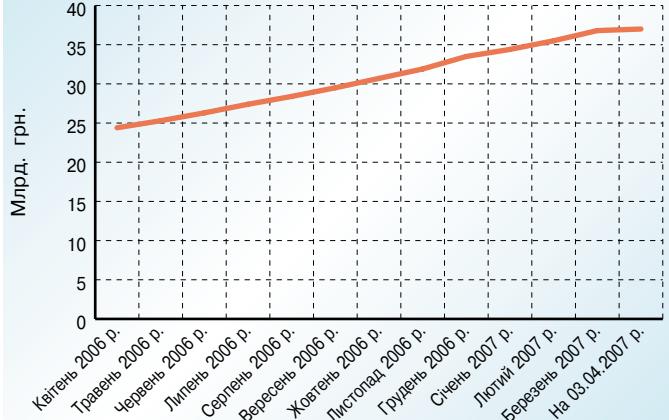

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ

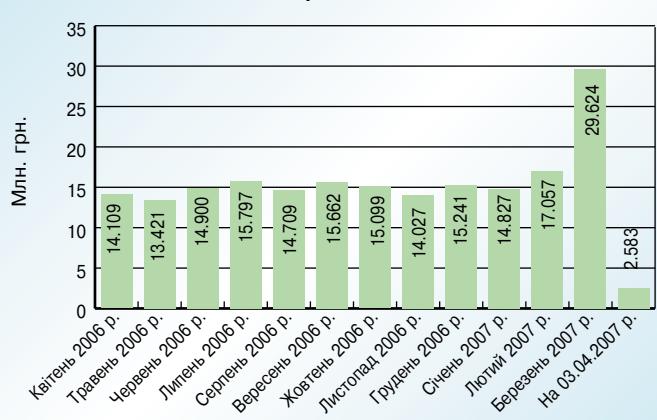
Обороти НСМЕП по місяцях

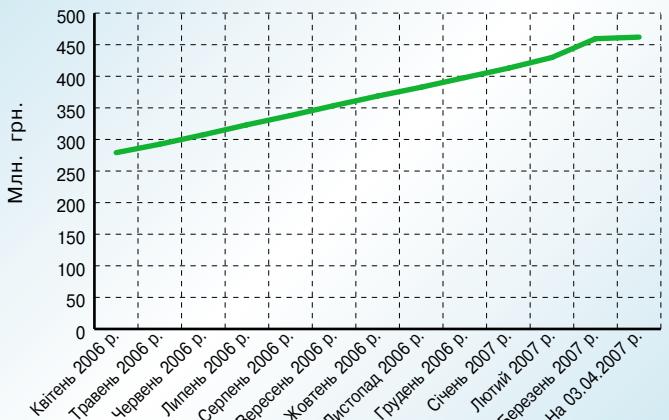
Динаміка зростання оборотів НСМЕП

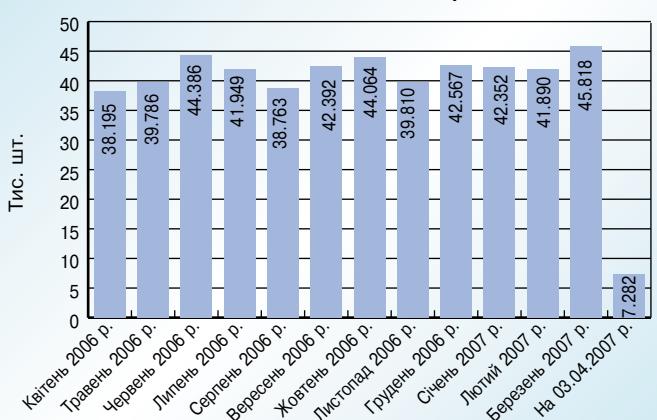
Міжбанківські обороти НСМЕП по місяцях

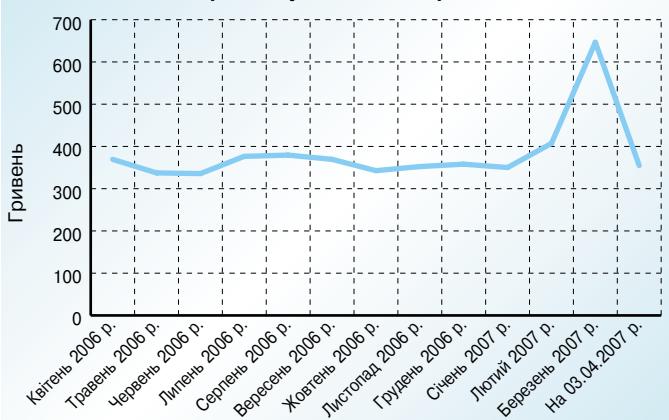
Міжбанківські наростаючі обороти

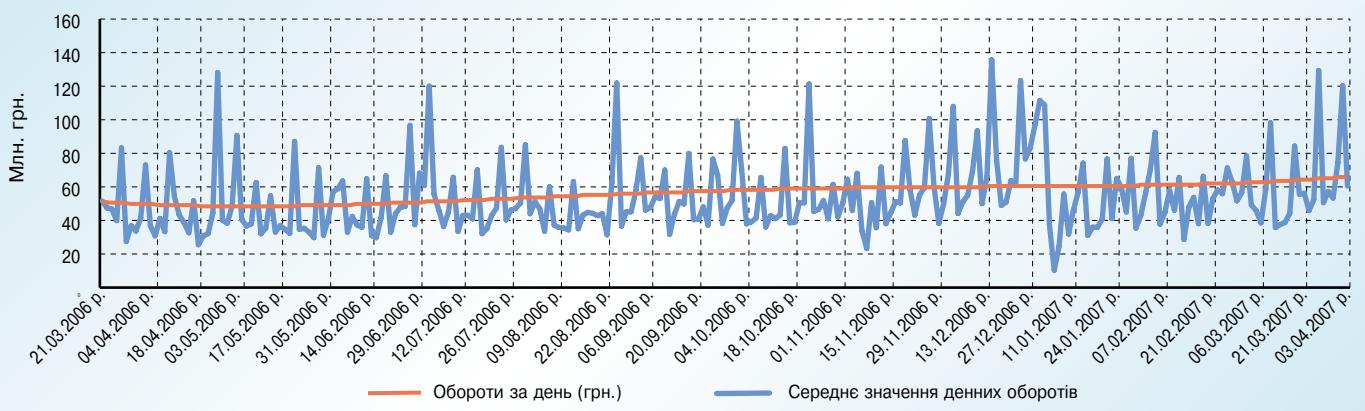
Кількість міжбанківських операцій

Середня сума однієї операції

Динаміка денних оборотів за картками НСМЕП у 2005—2006 рр.

Вітаємо!

Там, де банкноти починають своє життя

6 квітня в Малині Житомирської області урочисто відзначили 10-річчя з дня офіційного відкриття тут Фабрики банкнотного паперу Національного банку України. Звичайно, 10 років для папероробного підприємства – незначний термін, але, зважаючи на молодий вік сучасної Української держави, ця подія виходить далеко за рамки внутрішнього корпоративного свята.

Вітальне слово директора Фабрики банкнотного паперу НБУ Василя Іщенка.

Традиції виготовлення грошей існують далеко не в усіх країнах світу. І поряд, наприклад, зі здатністю національного промислового комплексу виготовляти літаки, власне виробництво грошових знаків є ознакою високого рівня розвитку суспільства. Ці традиції формуються і розвиваються разом із країною, відображають її злети і падіння.

Будь-яка річниця — добра нагода згадати пройдений шлях, підбити підсумки зробленого. Колектив Фабрики банкнотного паперу НБУ зустрів 10-річчя з чудовими виробничими результатами:

— з початку відкриття підприємства виготовлено близько 8 тисяч тонн банкнотного паперу чотирьох номіналів старого дизайну банкнот та вже цілого ряду банкнот нового дизайну, а це основа для дев'яти номіналів;

— крім того, асортимент виробництва захищеної паперу налічує більше 20 видів продукції, які суттєво відрізняються за призначенням, складністю технології виготовлення та ступенем захисту.

У своїй доповіді з нагоди свята, вигощений перед гостями і працівниками підприємства, директор Фабрики банкнотного паперу НБУ **Василь Іщенко** навів красномовний факт: відлитим

за 10 років полотном високоякісного паперу з водяними знаками можна умовно вкрити половину території України або п'ять разів обігнути по екватору земну кулю! Василь Васильович побажав очолюваному ним колективу працювати так, щоб другу половину території України можна було умовно вкрити вже не за десять, а за п'ять років.

Про сьогоднішні можливості Фабрики банкнотного паперу можна судити за результатами роботи минулого року: підприємством було виготовлено 1110 тонн банкнотного та 1010 тонн захищеної паперу, що перевищує проектні потужності. Фабрика володіє технологіями, які дають змогу одночасно застосовувати до 12 елементів захисту паперу.

А починалося все, нагадав В.В.Іщенко, з Постанови Кабінету Міністрів України “Про створення потужностей по виготовленню національної валюти та цінних паперів” від 18 вересня 1991 року і Постанови Президії Верховної Ради України “Про національну валюту в Україні” від 14 листопада 1991 року. На основі цих документів Національний банк України розпочав роботу щодо створення власної виробничої бази для виготовлення банкнотного паперу і друкування банкнот гривні. Звідси, власне, і бе-

Виконавчий директор з питань готівково-грошового обігу Національного банку України Олександр Толстой вручає почесну грамоту Національному банку України з нагрудним знаком та пам'ятний подарунок заступнику начальника цеху банкнотного та захищеного паперу — начальнику дільниці обробки та контролю паперу Фабрики банкнотного паперу НБУ Анатолію Водовенку.

ре початок історія створення і розвитку малинського підприємства.

Назовемо основні віхи становлення Фабрики банкнотного паперу:

— 12 серпня 1992 року уряд України підписав субконтракт із Державним поліграфічним інститутом Італії і фірмою “Фабріано” на виготовлення і постачання сучасного технологічного устаткування для виробництва 2100 тонн банкнотного паперу на рік;

— протягом 1994—1995 років було споруджено основні корпуси та комунікації фабрики;

— із IV кварталу 1995-го по червень 1996 року українські та італійські спеціалісти виконали монтаж технологічного обладнання;

— 2 серпня 1996 року на фабриці отримано перший папір. Нехай він не містив водяного знака, але то була перша практика, перший успіх.

І цей, і подальші успіхи фабрики стали можливими передусім завдяки напруженні і творчій праці колективу підприємства. Його основу складають висококваліфіковані спеціалісти — справжні професіонали, більшість із яких мала досвід роботи у передових цехах Малинської паперової фабрики та пройшла навчання і стажування в Італії та Іспанії.

Національний банк України поставив перед фабрикою завдання щодо підвищення рівня захисту банкнотного паперу та модернізації властивостей паперу — основи банкнот, які

У залі урочистих зборів.

визначають їх довговічність у процесі обігу. З метою вдосконалення виробництва, підвищення його техніко-економічного рівня, забезпечення зростання технологічних можливостей із випуску високозахищеної продукції на Фабриці банкнотного паперу в 2007—2008 роках буде проведено реконструкцію технологічної лінії виробництва паперу для банкнот.

Основу проекту реконструкції технологічної лінії фабрики становить влаш-

тування формуючого пристрою з двошаровим формуванням паперового листа. Для цього необхідно встановити на папероробній машині додатковий сучасний циліндровий формуючий пристрій. Саме така схема формування паперу є пріоритетною у виробників високозахищених його видів, вона дасть фабриці змогу вийти на якісно новий рівень технологічних можливостей виготовлення банкнотного паперу.

Поки один об'єкт проектується, на фабриці реалізовується інший не менш важливий проект — будівництво енергетичного модуля, який покликаний унезалежнити підприємство від постачання енергоресурсів та зменшити їх вартість.

Нині можна з упевненістю стверджувати, що становлення Фабрики банкнотного паперу відбулося. Завдяки таким надійним партнерам, як Банкнотно-монетний двір, Поліграфічний комбінат "Україна", Київська офсетна фабрика, ВАТ "Український науково-дослідний інститут паперу", підприємство має повне завантажен-

ня потужностей технологічної лінії, ринок збути, а також змогу впроваджувати новітні технології. Історично добре стосунки складаються з колегами та сусідами з ВАТ "Малинська паперова фабрика".

Від імені Правління Національного банку України виконавчий директор з питань готівко-грошового обігу НБУ **Олександр Толстой** привітав колектив фабрики зі святом, побажав і надалі йти в ногу з науково-технічним прогресом, постійно вдосконалювати технології виробництва паперу. З теплими привітаннями звернулися до присутніх у залі генеральний директор Банкнотно-монетного двору НБУ **Руслан Арешкович**, міський голова Малина **Сергій Доля** та інші виступаючі.

З нагоди 10-річного ювілею введення в експлуатацію підприємства кращим працівникам Фабрики банкнотного паперу було вручено почесні нагороди Національного банку України та пам'ятні подарунки.

Фото **Павла Когута**.

Хроніка /

Всеукраїнська олімпіада майбутніх банкірів

Другий рік поспіль Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана приймає у своїх стінах найкращих знавців банківської справи з усіх куточків України. 65 учасників із 36 вищих навчальних закладів нашої держави відвідали на початку квітня столицю, щоб відстоюти честь свого вищого навчального закладу на другому етапі Всеукраїнської олімпіади зі спеціальності "Банківська справа".

Другий етап Всеукраїнської студентської олімпіаді зі спеціальності "Банківська справа" для студентів бакалаврського рівня передбачав виконання учасниками письмового завдання за фахом. Упродовж двох турів вони виконували теоретичні та практичні завдання з курсів "Гроші та кредит", "Банківські операції", "Центральний банк та грошово-кредитна політика", "Аналіз банківської діяльності", "Інвестиційний аналіз".

Оцінюючи результати виконання учасниками конкурсних завдань, журі враховувало ступінь самостійності мислення, логіку викладення матеріалу, вміння формулювати й обґрунтовувати висновки і пропозиції.

Перше місце, набравши по 159 балів, поділили між собою студента 4 курсу Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Юлія Марюхнич та студент 5 курсу Донецького національного університету Артем Бароян. Друге місце вибороли студент 4 курсу Київського національного університету імені Тараса Шевченка Денис Базарний (134 бали) та студент 4 курсу Криворізького економічного інституту Державного вищого навчального закладу "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана" Олександр Шварц (130 балів). На третьому місці — студентка 4 курсу Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана Олександра Бабошина (129 балів), студентка 4 курсу Одеського державного економічного університету Валентина Шкуренко (128 балів) та студент 4 курсу Української академії банківської справи Національного банку України Михайло Ребрик (128 балів).

Декан кредитно-економічного факультету КНЕУ Михайло Диба оголошує імена переможців олімпіади.

Особливу подяку організатори висловили спонсорам, які допомагали у проведенні олімпіади: АКБ "Національний кредит" — за фінансову підтримку, Промінвестбанк — за нагороди та цінні подарунки для переможців і учасників, а також за можливість стажування переможців у цій структурі, редакціям журналу "Вісник Національного банку України" — за цінні подарунки для переможців, журналу "Економіка та держава" — за організацію річної передплати для переможців олімпіади, компанії KPMG — за нагородження переможців і відзначення учасників та АКБ "Укрсоцбанк" — за надану переможцям можливість стажування.

Олена Дяденко.

Фото автора.

Вітаємо!

Український скарб – ніг надійним захистом

Центральне сховище Національного банку України відзначило своє 15-річчя

З ІСТОРІЇ ЦЕНТРАЛЬНОГО СХОВИЩА

Рік 1992-й. Згідно з постановою Президії Верховної Ради України від 6 квітня 1992 року № 2244 у структурі Національного банку України створюється Центральне сховище. Згодом, 14 серпня 1992 року, постановою Правління НБУ затверджується Положення “Про Центральне сховище при Національному банку України”.

У цей період гостро постає питання щодо будівництва приміщення Центрального сховища для забезпечення надійного зберігання діючої грошової одиниці – українських карбованців, а в подальшому – гривні.

Першим директором новствореної установи стає заслужений економіст, досвідчений організатор банківської справи Петро Несторович Дейнега. Найголовніша його заслуга – формування якісно і професійно нового колективу спеціалістів для надзвичайно важливої для Національного банку і держави структури.

У 1992 році готується Технічне завдання на розробку техніко-економічного обґрунтування будівництва Центрального сховища грошей та цінних паперів. У його спорудження та оснащенням сучасним обладнанням великий внесок роблять заступники Голови Правління НБУ Р.В.Арешкович і В.П.Терпило, начальник управління будівництва і реконструкції С.В.Сарана, директор Центрального сховища П.Н.Дейнега, заступник директора В.Ф.Закревський.

Рік 1993-й. Національна валюта отримується і розміщується в тимчасових сховищах (це були складські приміщення, орендовані у заводів “Алмаз” та авіаційного, у взуттєвої фабрики та АТ “Перлина”; температурно-вологовий режим у них не дотримувався, що унеможливлювало тривале зберігання

Із доповідю виступає директор Центрального сховища Національного банку України Олег Дащенко.

готівки, а питання охорони вирішувалися не за допомогою технічних засобів, а шляхом встановлення додаткових міліцейських постів).

Паралельно зношені купонокарбованці перераховуються, а потім утилізуються на комбінаті “Будіндустрія” та Обухівському паперовому комбінаті.

Рік 1995-й. На основі вивчення зарубіжного досвіду Національний банк України приймає рішення про закупівлю та впровадження в Центральному сховищі автоматизованих систем знищенні і брикетування зношених банкнот CDS-300. Це дає змогу при проведенні грошової реформи в найкоротші терміни знищувати вилучені з обігу купонокарбованці, а в подальшому – і вилучену зношенну гривню. Активну участь у впровадженні нових систем беруть працівники сховища Віталій Литвиненко, Петро Дубейко,

Заступник Голови НБУ Олександр Савченко вручає почесну грамоту з нагрудним знаком головному бухгалтеру – начальнику відділу бухгалтерського обліку Центрального сховища Оксані Пушковській.

Сергій Юрченко, Дмитро Коптев.

Уперше тут запроваджується система відеоконтролю за технологічним процесом знищенні зношених банкнот.

Рік 1996-й. Завершується зведення нової будівлі Центрального сховища загальною площею 32 232 м², у тому числі площею сховищ — 16 448 м².

Рік 1997-й. З метою забезпечення небайдужих кліматичних умов для уникнення будь-яких пошкоджень банкнот і монет, а отже, і втрат при їх зберіганні, в Центральному сховищі встановлюється програмно-технічний комплекс вимірювання температури й вологості повітря в сховищах та управління системами кондиціювання. Ініціатори впровадження і подальшого вдосконалення комплексу — Михайло Старцев, Анатолій Сиродай, Юрій Рибак.

Цього ж року встановлюються системи відеоконтролю за технологічними процесами роботи з готівкою в касах, перерахування готівки тощо. Ініціатори нововведень — Василь Хмаря, Володимир Свиридович, Олександр Груша.

На базі Центрального сховища проводяться випробування банкното-рахувальної машини Купюра-1, монеторахувальної АМ-1, напіавтомата пакування пачок банкнот УНА-001, при-

Вітальній адрес колективу Центрального сховища від колег із Банкнотно-монетного двору НБУ вручає Руслан Арешкович.

Професійна розмова перед початком урочистостей.

На фото: директор департаменту готівко-грошового обігу Ніна Дорофеєва, директор Центрального сховища Олег Дащенко та виконавчий директор з питань готівко-грошового обігу НБУ Олександр Толстий.

строю для обандероловання корінців банкнот МО-100, що дає змогу виробникам у найкоротші терміни налагодити масове виробництво недорогої вітчизняної банківської техніки.

Разом із департаментом готівко-грошового обігу НБУ Центральне сховище бере курс на впровадження сучасних технологій та обладнання при роботі з готівкою.

Рік 1998-й. Фірма “Гізеке і Девріент” (Німеччина), перемігши в тендери, поставляє Центральному сховищу перші дві автоматизовані системи оброблення банкнот BPS-1040.

2000-ні роки. 2000 року вводиться в експлуатацію ще одна система (з 2004 року в Центральному сховищі експлуатуються вже чотири такі системи) BPS-1040. У короткі терміни Юрій Літковський, Петро Хрульов, Олександр Кльоц освоюють системи, і починається усій підсилюється їх обслуговування.

Значно підвищується продуктивність оброблення готівки, якість сортування, умови роботи з цінностями стають безпечнішими, знижуються ризики. Залежно від стану банкнот одна система спроможна обробляти за зміну до 300 пачок, тоді як вручну одному касиру під силу обробити не більше 20 пачок банкнот. Автоматизовані системи, застосовувані в Центральному сховищі, сприяють створенню замкнущих циклів оброблення готівки — від її завантаження до автоматизованого знищення зношених і пакування придатних для обігу банкнот. Це відкриває нову перспективу — створення регіональних центрів і впровадження нових режимів оброблення банкнот, наприклад, мультиномінального. Проаналізувавши стан нових банкнот різних номіналів, фахівці Центрального сховища, Банкнотно-монетного двору та департа-

менту готівко-грошового обігу по-дають пропозиції щодо вдосконалення процесів виготовлення банкнот, підвищення їх якості.

Із 2002 року згідно з постановою Правління Національного банку від 06.09.2002 № 329 на Центральне сховище покладаються також функції з організації, координації, контролю сервісного обслуговування автоматизованих систем оброблення банкнот у системі НБУ та ремонту касової техніки, технічного обслуговування касової техніки в межах Києва, експертизи технічного стану касової техніки, які виконував тодішній Інженерно-технічний центр НБУ.

Привітати колег зі святом прийшов виконавчий директор з адміністративних питань НБУ Микола Лаврук (праворуч).

Нині у системі Національного банку експлуатується 28 одиниць (BPS-3000 — 2, BPS1040 — 13, BPS204 — 13) автоматизованих систем оброблення готівки.

Із 2006 року Центральне сховище поповнилось управлінням з перевезення цінностей та інкасації.

Із лютого 1998 по травень 2006 року колектив Центрального сховища НБУ очолював Микола Чернюк.

СВЯТО ТИХ, ХТО БЕРЕЖЕ ГРИВНЮ

12 квітня 2007 року відбулися урочистості з нагоди 15-ї річниці утворення Центрального сховища Національного банку України. Відкриваючи свято, директор Центрального сховища **Олег Дащенко** наголосив, що нині сховище забезпечує надійну схоронність важливого національного скарбу — українських грошей.

— Фабрика банкнотного паперу і Банкнотно-монетний двір — два унікальні підприємства Національного банку, оснащені надсучасним устаткуванням, сьогодні забезпечують замкнений цикл виробництва грошей, — констатував Олег Дащенко. — Не менш важливу роль у продовженні цього ланцюга відіграє Центральне

сховище, яке має гарантувати, що продукція, випущена на цих двох підприємствах і розміщена у нас, буде збережена і не втратить своєї якості.

Що для цього ми маємо і про що слід подбати сьогодні, директор говорив натхненно і засікавлено:

— Найголовніший наш здобуток за пройдені 15 років — висококваліфіковані працівники.

Сьогодні Центральне сховище є складним інженерно-технологічним комплексом, де надійну схоронність цінностей, належні умови їх зберігання, перерахування готівки і знищення зношених банкнот, створення умов для працюючих забезпечуються інженерно-технічними системами і мережами, спеціальним технологічним обладнанням.

Назву лише деякі з них. Це — система охоронно-тривожної сигналізації на базі технічних засобів та програмного забезпечення автоматизованої інформаційно-керуючої системи; система відеоспостереження (охоронне телебачення); система пожежної сигналізації і станція автоматичного газового пожежогасіння; система технологічного відеоконтролю; системи водопостачання та водовідведення; вантажопідйомнє обладнання. Найрізноманітніше обладнання має у своєму складі система електропостачання. Система тепlopостачання розходиться від існуючих теплових мереж через індивідуальні пункти. Система вентиляції та кондиціювання повітря включає більше сотні вентиляційних агрегатів та потужних кондиціонерів, програмно-технічний комплекс контролю температури та вологості повітря, автоматизовану систему диспетчерського управління обладнанням.

Однак треба дивитись у майбутнє. З плином часу існуючі інженерно-технічні системи і мережі, впроваджені ще в 1996 році, вичерпують свій ресурс, морально та фізично застарівають.

Тому фахівцями Центрального сховища в тісній співпраці з департамен-

Актовий зал Центрального сховища під час урочистостей був переповнений.

тами готівково-грошового обігу та банківської безпеки, Банкнотно-монетним двором у стислі терміни була розроблена Інвестиційна програма розвитку інженерно-технічних систем і мереж та капітального ремонту будівель і приміщень Центрального сховища. Інвестиційна програма є складовою частиною проекту плану стратегічного розвитку Центрального сховища на 2007–2010 роки. Над її втіленням у життя сьогодні працює весь колектив.

— Не менш важливим, — сказав Олег Дащенко, — ми вважаємо невідкладну необхідність розробки концепції і впровадження комплексної програми логістики при упакуванні, транспортуванні, збереженні та обліку готівки банкнот і монет в усій системі Національного банку. Потрібно заливати провідних спеціалістів, вносити зміни до існуючих нормативних і розпорядчих документів, вишукувати кошти, виконувати масштабні будівельно-монтажні роботи. Альтернативи цьому немає, про що свідчить передовий досвід інших країн.

В урочистостях взяли участь і виступили заступник Голови Національного банку **Олександр Савченко**, виконавчий директор з питань готівково-гро-

шого обігу **Олександр Толстой**, директор Банкнотно-монетного двору **Руслан Арещкович**, попередній директор Центрального сховища **Микола Чернюк**, директор Фабрики банкнотного паперу **Василь Іщенко**.

Заступник Голови Національного банку Олександр Савченко за вагомий особистий внесок у вдосконалення організації роботи Центрального сховища, високий професіоналізм та з нагоди 15-ї річниці його створення вручив директору Центрального сховища Олегу Дащенку сувенірну банкноту зі срібла номіналом 50 гривень. За вагомий особистий внесок у впровадження сучасних технологій та прогресивних форм роботи з готівкою бронзовим пам'ятним знаком “Національний банк України” відзначено начальника відділу перевахування цінностей Ірину Волошину та заступника директора Віталія Клименка. Почесною грамотою Національного банку України з нагрудним знаком удостоєні головний бухгалтер — начальник відділу бухобліку Оксана Пушковська і начальник відділу забезпечення енергопостачання, вентиляції та режиму збереження цінностей Михайло Старцев. Подарункове видання “Гроші в Україні” вручене працівни-

кам Центрального сховища Антоніні Бичкі, Володимиру Веселовському, Андрію Заману, Ірині Саковській, Василю Сітарчуку, Володимиру Цимбалюку, Майї Штейн, Сергію Юрченку.

ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ

Інвестиційна програма, про яку в своїй доповіді говорив Олег Дащенко, є складовою проекту плану стратегічного розвитку Центрального сховища. Її мета — забезпечення високо-рівня схоронності всіх цінностей, що розміщаються в грошових сховищах, зменшення ризиків, пов'язаних зі зберіганням та роботою з готівкою, підтримання належних умов праці. Зокрема, це стосується модернізації системи сигналізації, відеоспостереження, вентиляції та кондиціювання повітря, освітлення та електроріжливлення. Планується також упровадження системи контролювання доступу до сховищ, якої на сьогодні немає, переоснащення системи пожежної сигналізації.

**Людмила Патрікац,
Марина Гриценко,**

“Вісник НБУ”.

Фото Владислава Негребецького.

Хроніка /

Перспективи АТ “Банк ТуранАлем” в Україні

У середині квітня в Києві відбулася прес-конференція у форматі телемосту “Алмати — Москва — Тбілісі — Київ”, організована лідером у створенні банківської мережі на теренах країн СНД АТ “Банк ТуранАлем”. Активи цього банку становлять понад 10 млрд. доларів, скупний власний капітал перевищує 1.7 млрд. доларів. АТ “Банк ТуранАлем” — провідна фінансова група, присутня в усіх сегментах ринку — корпоративному і роздрібному бізнесі, торговельному фінансуванні і на фондовому та кредитному ринках, у малому та середньому бізнесі, в операціях з лізингу та іпотеки. Він має широку регіональну мережу в Республіці Казахстан і міжнародні представництва в таких країнах, як Азербайджан, Білорусь, Грузія, Киргизія, Китай, Росія, Україна, Узбекистан.

Стратегічний партнер АТ “Банк ТуранАлем” в Україні — ВАТ “БТА Банк”, який із вересня 2006 року є правонаступником ВАТ “Український кредитно-торговельний банк”. Місією банку є його становлення

як одного з важливих недержавних мережевих універсальних фінансових центрів України, який би забезпечував стабільність фінансових потоків в економічних взаємовідносинах України з країнами пострадянського простору. Характеризує цей банк із 14-річною діловою репутацією така, зокрема, статистика: на 01.03.2007 р. його чисті активи сягнули 67 млн. доларів, регулятивний капітал — 14 млн.

Журналісти уважно слухають учасників телемосту.

Під час прес-конференції виступили і відповіли на численні запитання журналістів (зліва направо) перший заступник голови правління ВАТ “БТА Банк” Микола Ласьков, член спостережної ради банку Ануар Айджулов, голова правління Олег Цуркан та заступник голови правління Олександр Смолянинов.

доларів. Банк має філіали в Донецьку і Судаку.

В планах ВАТ “БТА Банк” — збільшення активів балансу в найближчі три роки в 12—15 разів при збереженні рівня рентабельності активів не нижче 1%, а рентабельності капіталу — не нижче 11—15%. До 2009 року банк ставить завдання досягти такого рівня розвитку, який би давав змогу самостійно зачікати прямі зовнішні інвестиції.

Про введення в обіг банкноти номіналом 200 гривень зразка 2007 року

**Національний банк України з 28 травня 2007 року вводить в обіг банкноту номіналом 200 гривень зразка 2007 року¹.
Розмір банкноти — (75 × 148) мм. Переважаючий колір банкноти — рожевий.**

ЛИЦЬОВИЙ БІК БАНКНОТИ

Ліворуч від центру лицьового боку банкноти розміщено портрет Лесі Українки, який виконано фарбою фіолетового кольору. Біля портрета, внизу праворуч, — напис **ЛЕСЯ УКРАЇНКА** та роки життя поетеси, виконані фарбою фіолетового кольору.

Праворуч від портрета, вздовж верхнього краю банкноти, розміщено зображення малого Державного герба України та напис **Україна**, виконані фарбою фіолетового кольору.

У верхній частині поля водяного знака вздовж верхнього краю банкноти надруковано напис **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, який поділено на зони червоного та фіолетового кольорів. Нижче надруковано підпис Голови Національного банку України і напис **ГОЛОВА**, які виконані фарбою фіолетового кольору.

Посередині правого краю банкноти розміщено елемент для людей із послабленим зором у вигляді двох вертикальних рисок фіолетового кольору.

У правому нижньому куті банкноти фарбою, колір якої змінюється під час розглядання банкноти під різними кутами зору з бузкового (малиново-фіолетового) на оливково-зелений, надруковано цифрове позначення номіналу **200**.

Частину наскрізного елемента — цифрового позначення номіналу **200** розміщено у незадрукованому “вікні”, що має форму паралелограма і примикає до поля водяного знака у верхній частині зліва.

Уздовж лівого краю короткої сторони банкноти розміщено напис **ДВІСТІ ГРИВЕНЬ** та цифрове позначення номіналу **200**: слово **ДВІСТІ** фіолетового кольору, слово **ГРИВЕНЬ** виконано негативним шрифтом на червоному фоні, цифрове позначення номіналу **200** фіолетового кольору і наповнено негативними хвилястими лініями.

Фон центральної частини банкноти заповнює композиція зі штрихового малюнка Літературно-меморіального музею-садиби Лесі Українки в селі Колодяжному, який виконано негативними штрихами, і тонового малюнка українського вінка з різникользовими стрічками.

Дизайн лицьового боку банкноти доповнюють захисні гільйошні та антисканерні сітки.

ЗВОРОТНИЙ БІК БАНКНОТИ

Центральним елементом дизайну зворотного боку банкноти є художня композиція, що містить зображення архітектурної споруди — вежі (справа) та лелеки у польоті — посередині банкноти. Композиція віддрукована з переходом кольорів (зліва направо) від бордового у темно-синій. Напис **В'ЇЗНА ВЕЖА ЛУЦЬКОГО ЗАМКУ** темно-синього кольору, виконаний каліграфічним шрифтом, утворює дугу праворуч від споруди.

¹ Банкноту введено в обіг згідно з Постановою Правління Національного банку України від 01.03.2007 р. №70 “Про введення в обіг банкнот номіналом 200 гривень зразка 2007 року”.

Під зображенням лелеки розташовано напис **КИЇВ 2007** бордового кольору.

Біля лівого краю банкноти вертикально розміщено напис **УКРАЇНА** бордового кольору, біля правого — напис **ГРИВЕНЬ**, виконаний контурним шрифтом, по краях якого розміщені цифрові позначення номіналу **200** темно-синього кольору.

У верхній частині банкноти праворуч від центру курсивом надруковано напис **ДВІСТІ ГРИВЕНЬ**, колір якого переходить від бордового у темно-синій.

Частину наскрізного елемента — цифрового позначення номіналу **200** розміщено у незадрукованому “вікні”, що має форму паралелограма і примикає до поля водяного знака у верхній частині справа.

У нижній частині поля водяного знака розміщено цифрове позначення номіналу **200** бордового кольору.

У нижній частині банкноти праворуч від центру розміщено цифрове позначення номіналу **200**, виконане тонкою лінією (негатив).

Серійний номер надруковано горизонтально двічі: у лівому верхньому куті фарбою чорного кольору та у правому нижньому куті фарбою червоного кольору. Кожний номер складається з двобуквеної серії і семизначного номера.

Дизайн зворотного боку банкноти доповнюють геометричні фрагменти і захисні антисканерні сітки.

ХАРАКТЕРИСТИКА ЕЛЕМЕНТІВ ЗАХИСТУ

Банкноту надруковано на спеціальному тонованому папері з рожевим відтінком, який відповідає переважаючому кольору зображень, що є на банкноті.

Папір містить багатотоновий локальний водяний знак, світлий елемент водяного знака, захисну стрічку та захисні невидимі при денному світлі волокна.

1. ВОДЯНИЙ ЗНАК — зображення портрета Лесі Українки, що повторює портрет, надрукований на лицьовому боці банкноти. Зображення розміщене локально з правого краю лицьового боку банкноти та видиме під час розглядання банкноти проти світла.

2. СВІТЛИЙ ЕЛЕМЕНТ водяного знака — зображення графічного знака національної грошової одиниці України — гривні, що розміщене в лівій нижній частині зображення портрета Лесі Українки.

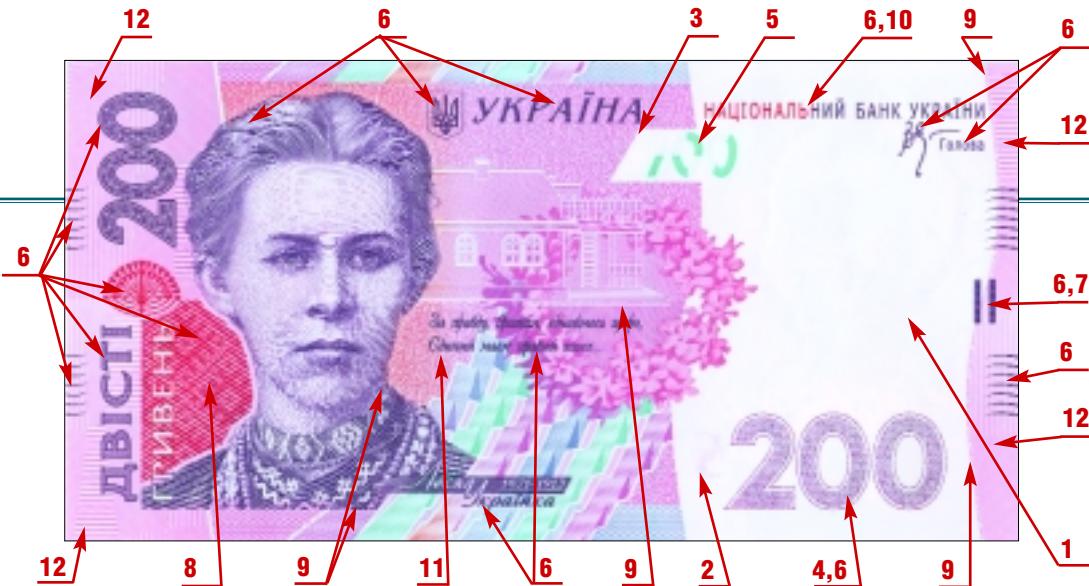

3. ЗАХИСНА СТРІЧКА — повністю занурена в товщу паперу полімерна стрічка, видима ліворуч від поля водяного знака під час розглядання лицьового боку банкноти проти світла. За допомогою збільшувального скла на стрічці можна побачити прозорі зображення в прямому та перевернутому вигляді: **200 ГРН**,

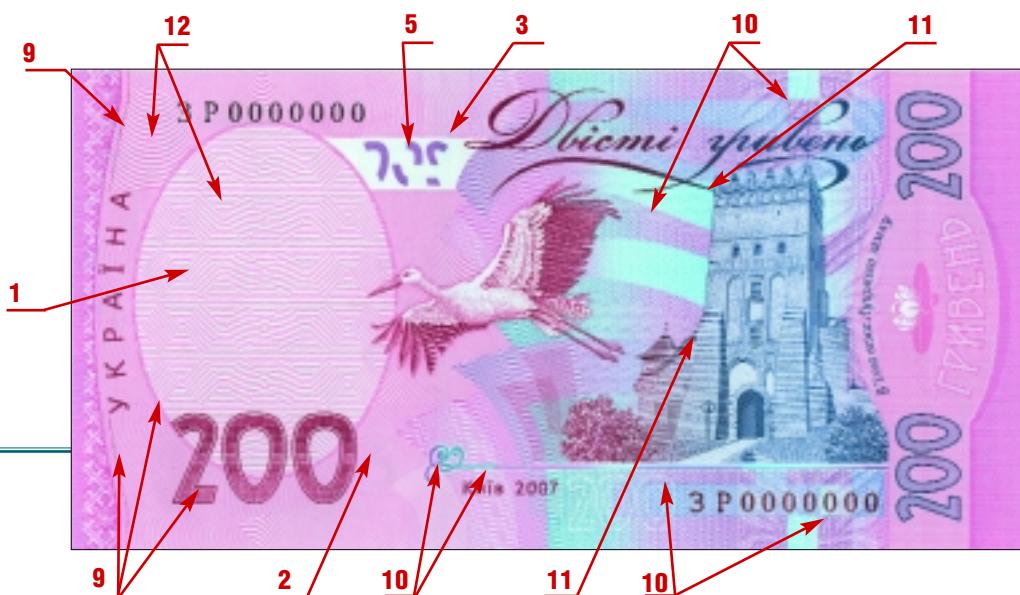

Банкнота номіналом 200 гривень зразка 2007 року

лицьовий бік

зворотний бік

елемент малого Державного герба України — тризуб і мікротекст цифрового позначення номіналу **200**.

4. ОПТИЧНО-ЗМІННА ФАРБА (OVI) — фарба, якою на лицьовому боці банкноти інталіодруком у правому нижньому куті надруковано цифрове позначення номіналу **200**. Фарба змінює колір під час розглядання банкноти під різними кутами зору: бузковий (малиново-фіолетовий) — під час розглядання зображення перпендикулярно до поверхні зображення; оливково-зелений — під час розглядання його під гострим кутом.

5. НАСКРІЗНИЙ ЕЛЕМЕНТ (СУМІЩЕНЕ ЗОБРАЖЕННЯ) — зображення, всі елементи якого збігаються та доповнюють один одного під час розглядання банкноти проти світла (зображення цифрового позначення номіналу **200**).

Окремі фрагменти цифри **200** розміщені у незадрукованому “вікні”, що має форму паралелограма і примикає до поля водяного знака у верхній частині зліва на лицьовому боці та справа — на зворотному боці банкноти. Елемент виконано на лицьовому боці у зеленому кольорі, на зворотному — у фіолетовому. При розгляданні

банкноти проти світла у “вікні” проглядається цифра **200**.

6. РЕЛЬЄФНІ ЕЛЕМЕНТИ — елементи, надруковані фарбою, яка виступає над поверхнею паперу, і шорсткість яких відчувається на дотик (портрет, написи, цифрові позначення номіналу, мікротекст). Є тільки на лицьовому боці банкноти.

Підвищений рельєф мають такіображення: малий Державний герб України та написи **УКРАЇНА** і **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ** вздовж верхнього краю банкноти; напис **ДВІСТІ** вздовж лівого краю банкноти; графічні елементи по верхньому краю стилізованого зображення дерева ліворуч від портрета; елемент для людей із послабленим зором; цифрові позначення номіналу у правому нижньому та лівому верхньому кутах банкноти; по дві групи із семи штрихів, що розташовані перпендикулярно до обох бічних країв банкноти.

7. ЕЛЕМЕНТ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ІЗ ПОСЛАБЛЕНИМ ЗОРОМ — рельєфне позначення номіналу у вигляді двох вертикальних рисок фіолетового кольору, розміщені посередині правого краю лицьового боку банкноти.

8. ЛАТЕНТНЕ (ПРИХОВАНЕ) ЗОБРАЖЕННЯ — зображення цифрового позначення номіналу **200**, приховане в геометричному орнаменті червоного кольору ліворуч від портрета Лесі Українки. Цифри видимі при розгляданні банкноти на рівні очей проти світла під гострим кутом: світлі на темному фоні — при розгляданні банкноти з короткою сторони, темні на світлому фоні — при розгляданні банкноти з довгої сторони.

9. МІКРОТЕКСТ — написи, що повторюються і які можна прочитати за допомогою збільшувального скла.

Мікrotekсти на лицьовому боці банкноти:

- напис **ЛЕСЯ УКРАЇНКА 1871—1913**, який виконано інтагліодруком мікрошифтом (позитив зображення) та розміщено у портреті по верхньому краю коміру справа;
- абревіатура **НБУ**, яку виконано інтагліодруком мікрошифтом (негатив зображення) та розміщено на лінії нижньої межі портрета справа;
- цитата з твору Лесі Українки: **БЕРІМОСЬ КРАЩЕ ДО РОБОТИ ЗМАГАЙМОСЬ ЗА НОВЕ ЖИТТЯ!**, яку виконано офсетним друком мікрошифтом (позитив зображення); мікrotekст обмежує справа незадруковану ділянку в полі водяного знака і повторюється п’ять разів;
- напис **ЛІТЕРАТУРНО-МЕМОРАЛЬНИЙ МУЗЕЙ-САДИБА ЛЕСІ УКРАЇНКИ В СЕЛІ КОЛОДЯЖНОМУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ**, який виконано офсетним друком мікрошифтом (позитив зображення); мікrotekст розташований під негативним малюнком садиби посередині банкноти.

Мікrotekсти на зворотному боці банкноти:

- цитата з твору Лесі Українки: **ПРОТИ ВІЧНОСТІ НЕБА БУЛИ МИ МАЛІ АЛЕ НЕБО СХИЛЯЛОСЬ НАД НАМИ**, яку виконано офсетним друком мікрошифтом (негатив зображення); мікrotekст наповнене лінію

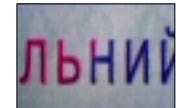
овалу навколо зони водяного знака і повторюється сім разів;

• цифрове позначення номіналу у лівому нижньому куті банкноти наповнено мікрошифтом **200** (офсетний друк, негатив зображення, цифри з перемінною товщиною).

• дві смуги, які виконані офсетним друком мікрошифтом **УКРАЇНА** (позитив зображення), розташовані по обидві сторони від слова **УКРАЇНА**, що знаходиться посередині лівого краю банкноти.

10. ОРЛОВСЬКИЙ ДРУК

— спеціальний друк, який забезпечує точне збігання фарб на межі двох різних кольорів без розривів і зміщення елементів дизайну. На лицьовому боці банкноти — портрет, напис **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**. На зворотному боці — антисканерна та центральна фонові сітки, геометричні фрагменти, лінія, що підкреслює по низу центральний малюнок та вензель на її лівому краї, підклад під центральним малюнком.

11. РАЙДУЖНИЙ ДРУК

— спеціальний друк, що забезпечує поступовий переход одного кольору елементів без їх розривів і зміщення в інший. На лицьовому боці банкноти — переходи у фоновій сітці та в окремих стрічках у зображення українського вінка. На зворотному боці — переходи у центральній фоновій сітці, у фрагментах малюнка в’язної вежі Луцького замку та в окремих елементах дизайну.

12. АНТИСКАНЕРНА СІТКА

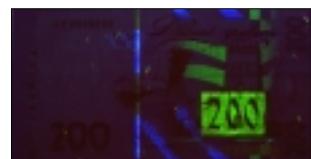
— розміщені під різними кутами тонкі лінії захисних сіток з обох боків банкноти, які під час копіювання або сканування банкноти можуть утворювати на копії “муар”.

Крім елементів захисту для візуального визначення, банкнота має елементи захисту, які визначаються в ультрафіолетових, інфрачервоних променях та мають магнітні властивості.

Лицьовий бік.

Зворотний бік.

Zображення банкноти в ультрафіолетових променях.

Лицьовий бік.

Зворотний бік.

Zображення банкноти в інфрачервоних променях.

До уваги користувачів! У разі відсутності на банкноті захисних елементів або їх невідповідності зазначеним вимогам банкноту слід пред'явити у відповідне територіальне управління Національного банку України або управління Міністерства внутрішніх справ України.

Офіційний опис банкноти номіналом 200 гривень зразка 2007 року склали працівники департаменту готівково-грошового обігу Національного банку України Віталій Білорус, Анна Вороніна, Володимир Тищенко.

**Зоряна
Комаринська**

Доцент Львівського інституту
банківської справи Університету
банківської справи Національного
банку України. Кандидат
історичних наук.

**Кінець XIX – початок
XX століття характери-
зується появою і зростан-
ням українських фінансово-
кредитних товариств і ус-
танов. Українці прагнули
створити власні фінансові
установи на противагу по-
ширенню іноземного еко-
номічного впливу. Про по-
чатки національних еко-
номічних інститутів у
Західній Україні – в пропо-
нованому нарисі.**

Центрбанк. Львів, пл. Ринок, 10.

20 травня в Україні вже вчетверте відзначають День банківських працівників – свято з великою і славною передісторією, котре з цілковитою підставою називають правонаступником Дня ощадності. Його витоки – у 20-х роках минулого століття, коли на західноукраїнських землях широко розгорнувся рух за ощадність, власне кажучи – рух за економічну свободу українського народу, а в ширшому сенсі – за його державну незалежність.

Забуте на цілі десятиліття, це свято відроджено в наш час – у 2004 році. Завдячуємо цим насамперед науковцям Університету банківської справи НБУ та банкірам, котрі доклали значних зусиль, аби відновити давню традицію ощадного руху, осучаснити його глибокі соціально-економічні ідеї. Банківське свято знову стало реальністю нашого господарського і культурного життя. Змінилися, щоправда, дата його проведення – з осені на весну і назва – День банківських працівників. Але не змінилася його провідна ідея: ощадливість – шлях до добробуту. І свого особистого, і загальнонародного.

Витоки вітчизняного банківництва

Українські банки Львова в авангарді руху ощадності

Один із провідних діячів українського національного руху Кость Левицький, обстоюючи заснування українських фінансових осередків, починаючи від сільських позикових кас, кредитних кооперативів і закінчуєчи власні українськими банками, висловлював думку, що творити для себе “економічні інституції може лише той народ, який є свободний і самосвідомий” [1, с. 558]. Виходячи з цього, українські громадські діячі прагнули підняти самосвідомість людей, навчити їх працювати на себе через формування заощаджень і вкладення їх в українські фінансові й банківські установи. Саме ці заклади ставали значною опорою у важких політичних реаліях того часу, допомагали через самостійність економічну боротися за свободу політичну.

Українська еліта прагнула перетворити кооперативи у засіб національного самоствердження, в силу, за допомогою якої можна піднести економічний і культурний розвиток народу на вищий щабель. Кость Левицький зазначав, що “заходами останніх десятків років маємо у Львові, столиці нашого краю, головні інституції економічні, як “Народну торгівлю”, “Дністер”, “Крайовий Союз Кредитовий”, а по містах повітові стоваришення кредитові та спілки господарські промислові” [2, с. 13].

Великих успіхів на початку ХХ століття у Західній Україні досяг кооперативний рух, представлений майже 500 кредитними крамницями,

Перший український кооперативний банк “Дністер”, заснований 1895 року. Львів, вул. Руська, 20.

спілками для продажу сільськогосподарських продуктів. Координували й підтримували кооперативний рух українських товариств банки “Дністер” (1895 р.), Крайовий союз кредитовий (1898 р.; із 1924 р. – Центробанк), Земельний іпотечний банк (1910 р.).

Кооперативний рух істотно впливав на розвиток ощадності. Загалом на початок ХХ ст. на західноукраїнських землях діяло понад тисячу різних банківських установ, що займалися ощадними операціями. Вони володіли ресурсами на суму 370 млн. крон. Зокрема, у Львові налічувалося 39 українських фінансово-кредитних господарських акціонерних товариств, які об’єднувались у Крайовому союзі кредитовому, а на кінець 1912 року в краї їх налічувалося 2 974.

У 1920–1930 роках міцніли українські економічні сили, які потребували значної фінансової підтримки в конкурсній із сильнішими закордонними

Сторінка "Ощадність" у "Господарсько-кооперативному часописі", присвячена руху ощадності. 1932 р.

банк постійно пропагував ощадність, організовував дрібно-ощадностеві акції, нагромаджував фонди на вкладах і поточних рахунках.

Збір дрібних заощаджень Промислового банку розпочав практично одразу після свого заснування — з другої половини 1936 року. Так, за один квартал того року він зібрал 130 тисяч дрібних заощаджень, які в сумі зросли з 81 тис. до 161 тис. злотих. Це свідчить про довіру громадян до банку, в який вони приносили свої невеликі капіталі.

Промисловий банк видавав так звані "Уродинові вкладкові книжки", які надсилав на ім'я новонародженої дитини з вкладом два злотих як подарунок, що мало захотити до наступних вкладень і заощадження. Але вклади з цих ощадних книжок не можна було забрати раніше, ніж через п'ять років. Така політика банку мала далекий приціл. "Змалку вихована в ощадності людина мусить бути добрим клієнтом банку, бо ощадність — це запорука, що людина не змарнє позичених їй грошей, а зуже їх на помноження своїх дібр; ощадний клієнт не тільки зверне позичені гроші, але й добуті при їх допомозі надбання зложить у вигляді вкладів у банку" [8, с. 19]. Заощадження грошей для новонародженого працює не лише на його майбутнє, а й "працює творчо над піднесенням рідного ремесла, торгівлі та промислу" [8, с. 18].

На кінець грудня 1937 року налічувалося 734 вкладники "Уродинових вкладкових книжок", з яких 42 мали

вклад понад 1 000 злотих, а найбільший вклад становив 5 097.55 злотих. На одну ощадну книжку припадало 220 злотих [8, с. 13].

У середньому на одного клієнта банку припадало 83.54 злотих. Найбільше заощаджень надходило від працівників промислових підприємств, підприємців, торговців, менше — від ремісників; хороші показники й результати мала дрібно-ощадностева акція у школах. Найактивніше у ній проявили себе діти робітників [9, с. 4]. Найбільший вклад у банку становив 12 000 злотих; 6% усіх вкладів налічували близько 1 000 злотих. Дрібно-ощадностева акція Промбанку охопила 38 міст краю. Цікаво, що за станом на кінець 1937 року на центр Галичини — Львів припадало 42% вкладників, тоді як на інші міста — 58% вкладників. Найбільше заощаджували філії Промбанку у Стрию — 1 912.12 злотих, Дрогобичі — 503.87, Коломиї — 365.77 злотих [8, с. 9].

Лейтмотивом усієї діяльності Промислового банку був заклик: "Через ощадність до доброту!" Я. Гайwas, один із провідних діячів Промбанку, референт дрібної ощадності, у своїй статті "Бурхливе темпо" ("Торгівля і Промисл", 1937 р.) зазначав: "Уже найбільші скептики переконались, що дрібно-ощадностева акція "Промбанку" безумовно необхідна, що вона є одним з кращих чинників упровідловування краю; вона — могутній засіб у мобілізації капіталів, вона важкий виховний чинник. З'явилася свідомість, що ощадність — це в першій мірі чинник поліпшення особистості долі щадника, пізніше могутній засіб у розбудові національного господарства, щойно настоанку — посильовання росту Промбанку. Внаслідок цієї свідомості сьогодні вже не треба кожного щадника переконувати. Він сам шукає за збирачем, або сам несе гріш до банку. Промбанк осягнув одну зі своїх цілей: навчив небагато, але систематично відмовляти собі у дрібних потребах будня для більших потреб майбутнього" [10, с. 118].

Ревізійний союз українських кооперацій в 1937 році створив "Проект організації збірки масових ощадностей", яким на Центробанк було покладено важливе завдання: здійснювати "масову, всенародну, постійну збірку дрібних ощадностей у цілі зібрання з низьким опроцентуванням на фінансування здорових та суспільно-корисних промислових підприємств, зокрема таких, які переробляють продукти нашого села або продукують вироби, що

запотребовують наш внутрішній ринок". Вкладені кошти опроцентовувалися на 4% з річною капіталізацією — при заокругленні на 5 злотих. Техніка збору коштів надзвичайно проста і не потребує зайвих зусиль і "канцелярщини по збірнях", при тому майже зовсім виключалася можливість зловживань. На отриману від вкладника суму банк видавав певної вартості марки номіналом 1, 2, 5, 10, 50, 100 злотих, які вкладник наклеював у свої ощадній книжці. Передбачалося, що ці книжки будуть видані бодай у 100 000 примірниках у трьох редакціях: для селян, для міського населення і для молоді — з відповідним пристосуванням пропаганди до кожної верстти суспільства.

У 1937 році "Проектом організації збірки масових ощадностей" передбачалося провести такі заходи:

1) розробка плану "пропагандивної акції";

2) підготовка матеріалів: ощадні книжки, ощадні марки, інструкції для збірень;

3) конференції з центральними установами, ощадними збірнями;

4) підготовка матеріалів для їх поширення у пресі;

5) організація окружних і повітових збірень.

Планувалось у 1938 році створити 1 000 збірень по селах, у Львові та інших містах отримати вкладів на суму до 1 млн. злотих.

Таким чином, завдяки активній роботі низових (сільських і повітових) ощадних збірень, міських ощадних установ у Центробанку та кооперативному банку "Дністер" у 1930 році було зосереджено

"Господарсько-кооперативний часопис" з відозвовою з нагоди свята ощадності. 1938 р.

до 41.1% вкладів, а в 106 українських міських кредитних кооперативних установах — 54.2% вкладів [6, с. 110].

Основним видом діяльності іншої банківської установи — Міщанського союзу кредитового, котрий з 1938 року відновив свою діяльність у Львові, було надання короткотермінових кредитів, зокрема, у формі векселевих позичок. Союз також приймав ощадні вклади на книжки, провадив дрібну ощадність, здійснював інші банківські операції. У тому ж 1938 році він запровадив будівельні кредити, що ґрунтувалися на постійних послідовних будівельних заощаджуваннях, забезпечених збудованими об'єктами. Ця форма кредиту знайшла, до слова, чимале зацікавлення й велику популярність. І як наслідок успішної діяльності союзу, його оборотні кошти становили 222 175 злотих, баланс — 67 939 злотих, власне майно зросло з 9 263 до 12 818 злотих, ощадні вклади разом із будівельними заощадженнями — на 30% і становили 34 888 злотих, число вкладників збільшилося на 220% [10, с. 121—122].

Важливі завдання, які стояли перед українськими господарсько-економічними й банківськими інституціями, — зменшення бідності, піднесення економічних можливостей, розвиток українського промислу, ремесла, торгівлі, сільськогосподарського виробництва,

Повідомлення про скликання надзвичайних зборів Промбанку.

— попри всі труднощі, переслідування й утиски з боку іноземних поневолювачів, були здійснені в міру політичних та економічних реалій того часу доволі успішно завдяки руху ощадності, який прищепив народу довіру до банківських установ, а також додав українцям віри

у власні сили, у справу творення самостійних економічних інституцій.

Література

1. Левицький К. Початки розвою наших економічних інституцій // Первий український просвітно-економічний конгрес, уладжений товариством "Просвіта" в 40-літті заснування у Львові, 1-2 лютого 1909 р. — С. 564—577.
2. Левицький К. Про нові спілки господарські. — Львів: Друк. НТШ, 1904.
3. Діло. — 1939. — 14 травня.
4. Дністер // Енциклопедія українознавства. — Львів, 1993. — Т. 3. — С. 550.
5. З нашої кооперації: Центрбанк з кінцем 1937 р. // Діло. — 1938. — 2 квітня.
6. Щибівок 3.І., Кульчицька Р.Б. З історії ощадної справи Західної України // Фінанси України. — 1997. — № 7. — С. 108—110.
7. В справі "Дня Ощадності" 30 жовтня ц. р. (Звернення Митрополита Андрея). — Львів, 1927.
8. Напрямні Пром-банку в праці 1937 року. З рахунком оборотів та білянсом. — Львів, 1938.
9. Загальні збори "Пром-банку" // Діло. — 1938. — 22 лютого.
10. Несторович В. Українські купці і промисловці в Західній Україні. — Торонто — Чикаго, 1977.

Нотатки журналіста /

Ощадний рух: із минулого у сучасність

Як і століття тому, ощадність і меценатство є невід'ємними складовими роботи банків. Фахова майстерність банкірів творить реальний поступ в українській економіці, а їх благочинна діяльність дає змогу реалізовувати потужні проекти з підтримки української культури та малозабезпечених верств населення.

ПРОДОВЖУВАЧІ ТРАДИЦІЙ

Палким прихильником ідеї ощадності є голова Львівського відділення Укрсоцбанку Олег Сергєєв. До Дня банківських працівників він планує показати відвідувачам банку унікальну виставку — власну колекцію антикварних речей, пов'язаних з ощадним рухом у Західній Україні. Експонатам близько ста літ. Серед них — підшивка газети "Неділя", що виходила на початку минулого століття, в котрій містяться статті про важливість ощадності. В газеті багато реклами банків такого, скажімо, змісту: "Від висоти ощадності, віddаній

українським економічним установам, залежить наша економічна незалежність", "Ніхто не знає, що йому принесе будучність, тому повинен швидти на чорну годину", "Вчіть своїх дітей ощадності і постараїтесь для них о пушку і книжку ощадності".

У колекції Олега Сергєєва великий вибір пушок ощадності, про які йдеться у рекламі. "Пушка" у перекладі з польської означає "банка". На вигляд це скарбничка з отворами для банкнот і монет, замкнена на ключик. Ідея пушок була така: щоб не ходити з маленькими сумами в банк, їх збирали в пушку, а згодом, уже маючи певні накопичення, відкривали депозитний рахунок. Аби не було спокуси витратити назби-

Нatalія
Кузьма

*Керівник відділу зв'язків із засобами масової інформації
Університету банківської справи
Національного банку України*

рані кошти, ключик від пушки залишився у банку. Такі заходи заохочували населення по-господарськи ставитися до грошей, дбати про власний достаток, а відтак сприяти і зростанню заможності всього краю. Керівники банків доносили до людей розуміння того, що їх заощадження — це інвестиції в національну економіку, а економічна свобода є підґрунтям політичної незалежності.

Основні ідеї ощадності залишаються актуальними і сьогодні (до речі, День ощадності є традиційним святом багатьох зарубіжних країн), змінилися лише інструменти їх реалізації. Пушки замінили банкомати з можливістю заощаджувати і приймати кошти та кімнати самобслуговування; серед населення популяризуються зарплатні картки; запроваджено, крім поточного, ще й ощадні рахунки; банки змагаються у бажанні запропонувати клієнтам найпривабливіші умови депозитних вкладів, кредитування. Як результат, за інформацією НБУ, в останні роки рівень довіри населення до банків помітно зріс. Так, лише за 2005 рік порівняно з попереднім роком вклади населення збільшилися майже на 50%, а доходи — майже на 40%.

Значно частіше громадянами стали користуватися і кредитами. Асоціація банків Львівщини інформує, що за останні три роки кількість наданих кредитів зросла в 9 разів. З-поміж іншого, цей засіб допомагає вирішувати і соціальні проблеми, як от у Програмі енергозбереження. Фінансування її здійснюється за рахунок банківських позичок, а коштами державного бюджету частково відшкодовується відсоткова ставка за кредит.

ВІДНОВЛЕННЯ МЕЦЕНАТСТВА

Разом із популяризацією ідей ощадності відновлюється в Україні й така важлива складова ощадного руху, як меценатство. Мабуть, не знайдеться сьогодні банку, що не займається благочинною діяльністю. Як і колись, меценатський рух банків означений прағненням підтримати національні

Олег Сергеев зі своєю колекцією пушок ощадності.

3 історії свята ощадності

У 20—30-х роках ХХ століття на теренах Галичини діяло близько 80 банківських установ. Аби залучити в українські ощадні установи, а також кооперативні та акційні банки кошти для розбудови національних кооперативів, національного промислу та сільського господарства, у містах і селах Східної Галичини, починаючи з 1927 року, щороку проводилися свята ощадності. У ході цих свят відзначали кращих банківських працівників і громадських діячів, причетних до розвитку банківництва, заохочували до акумулювання заощаджень населення для розвитку українського національного виробництва у складних умовах іноземного поневолення. Свята невдовзі стали масовими. Перед їх проведенням лунали патріотичні відозви, заклики до громадян бути свідомими господарями та об'єднатися у спільній справі відродження української державності. Знайомили громадян із засадами ощадності Кость Левицький, Омелян Саєвич, Остап Луцький та інші відомі громадські діячі. Активно підтримувала пропаганду ідей ощадності церква. У результаті ощадні акції, їх популяризація й реклама знаходили жвавий

відгук серед населення. Ряди ощадників постійно зростали.

Після Другої світової війни традицію проведення свята ощадності відновила українська діаспора в Канаді, США і Бразилії. Земляки за кордоном пропагували ощадливий спосіб життя, закликали організовувати власні кредитні установи.

У наш час Дні ощадності відзначають у Франції, Німеччині, Болгарії. Відновлено їх святкування у Словенії та Боснії. Проводять аналогічні свята також у деяких областях Італії.

Пошукова група у складі студентів і педагогічних працівників під керівництвом ректора Університету банківської справи НБУ, доктора економічних наук, професора Тамари Смовженко, провівши масштабну науково-дослідну роботу, запропонувала відновити свято ощадності в Україні. Впродовж двох років здійснювалися спроби утвердити його на державному рівні. Спільні зусилля увінчалися успіхом. Згідно з указом Президента України від 6 березня 2004 року таке очікуване нами свято знайшло своє місце в календарі — як День банківських працівників.

культурні надбання, талановитих людей, інтелектуальну молодь. Фінансову підтримку банки надають художникам, письменникам, акторам. Допомагають банкіри також сиротиням, церквам, біднішим верствам населення.

Приміром, за підтримки Асоціації українських банків проведено проголошений Президентом України Віктором Ющенком Рік дитини; Кредобанк щороку проводить акцію “Щасливе дитинство — безтурботна старість”; Укрсоцбанк у Львові організовує у своїх приміщеннях виставки відомих художників та фотомайстрів; Український банк презентує унікальну колекцію камінів тощо. Не випадково, саме банкір — керуючий банку “Львів” Микола Вознюк — за ініціативи дружини Президента України й голови Фонду “Україна 3000” Катерини Ющенко очолив опікунську раду при міській дитячій клінічній лікарні. Вже півроку рада сприяє залученню приватних коштів місцевої еліти для цільового використання у лікарні.

Протягом останніх років активну благодійну діяльність провадять Приватбанк, банки “Надра”, “Дністер”, ВТБ, “Універсалний”, Укрексімбанк,

Електронбанк. Аби меценатська підтримка була вагомішою, банківські установи часто зосереджують свої зусилля на якомусь одному, обраному ними напрямі благочинства. Як, скажімо, “Райффайзен банк Аваль”, добре відомий своїми акціями на підтримку українського музичного мистецтва. Зазначимо, що лише на Львівщині на благодійні цілі щороку спрямовується близько 1,5 млн. гривень.

Ощадні звичай зберігають і збагачують також майбутні банкіри, зокрема студенти Університету банківської справи НБУ. Ідея банківського свята їм близька вже тому, що відродилося воно саме у стінах їх навчального закладу. Традиційними заходами вихованців УБС стали уроки-презентації про ощадність і розвиток банківської системи України у школах, ліцеях, гімназіях, тематичні виставки в бібліотеці, конкурси студентських робіт. Успішно провадять вони і благодійні акції.

Ось уже впродовж семи років студенти опікуються вихованцями Городоцької школи соціальної реабілітації — спеціалізованої установи, де за право-порушення відбувають покарання підлітки віком від 9 до 14 років. Най-

яскравішими прикладами меценатської допомоги студентів є купівля ними за власні кошти трьох холодильників для дитячого будинку № 2, приурочена до Міжнародного дня захисту дітей, організація збору книг на Всеукраїнському форумі видавців, проведення благодійного “Аукціону надій”. За ви- ручені на цьому аукціоні кошти (а це більш як 43 тис. грн.) студенти подарували школярам колонії сучасний мультимедійний клас, придбали цікаві освітні комп’ютерні програми.

Знаково, що студенти не просто зібрали кошти для школярів спецшколи, а своїм подарунком дали їм шанс здобути фах і змінити на краще їхнє життя. Особистий внесок у допомогу вихованцям Городоцької спецшколи зробив студент другого курсу Віктор Лобов, який, не афішууючи шляхетного вчинку, за власні кошти придбав і подарував CD-програмач і добірку дисків різних стилів та музичних уподобань.

СПРИЯННЯ ЦЕРКВІ

Не випадково проведення Дня ощадності активно підтримується церквою — свого часу саме вона стояла біля витоків ощадного руху. В Галичині часів митрополита Шептицького церква відігравала важливу роль у про-

паганді ідей ощадності. Пастори асоціювали ощадність з умінням обмежувати егоїстичні прагнення, турботою про близьких, любов'ю до Батьківщини. Зокрема, Андрей Шептицький (один із засновників першого українського банку) був переконаний, що тільки віруючі люди спроможні побудувати добрий економічний лад, оскільки їх метою є не лише особистий дохід, а й загальний добробут у державі.

Минулого року, звертаючись до банкірів у день їх професійного свята, глава Української греко-католицької церкви Блаженніший Любомир Гузар зазначив: “Банківське служіння створює можливість людям жити згідно зі своїми покликаннями і завданнями... Хочу запевнити вас, що Боже благословення є з вами, якщо ви з повним розумінням і в дусі справедливості виконуєте своє завдання... I дай вам Боже, щоб через ваш труд, через ваші руки кріпшла наша спільнота Україна, щоб наш народ ставав потужний, могутній, щоб міг виростати, жити і старітись спокійно, забезпеченено.” Глава УГКЦ висловив передумання, що саме від ощадності, від господарської рівноваги залежить економічна стабільність, добробут і впевненість у завтрашньому дні.

Уже традиційно ініціатори відновлення свята — студенти і науково-пе-

дагогічний колектив Львівського інституту банківської справи УБС НБУ — спільно з банкірами розпочинають святкування Дня ощадності з молитви у Святоюрському соборі. До речі, вони відновили парк біля собору і постійно дбають про нього.

Як свідчить досвід, День банківських працівників є святом не лише для банкірів, а й для всієї громади. Разом із його популяризацією змінюється позитивний імідж банкіра в Україні, збільшується кількість бажаючих отримати банківську освіту. Ідеї ощадності об’єднують банківських працівників — давні традиції вони успішно поєднують із сучасністю.

Зважаючи на глибокий сенс ощадності та численність її складових, заходи, пов’язані з Днем банківських працівників, у багатьох країнах Європи тривають декілька тижнів. Приємно, що потенціал свята набирає обертів і в нашій країні. Його ініціатори мріють, щоб в усіх куточках України його відзначали широко й велелюдно. Український народ, як і сто років тому, переживає кардинальні зміни. Ми будуємо молоду державу. Ось чому ідеї внутрішніх інвестицій, ідеї вмілого господарювання, ідеї виховання високоморальних банкірів є для нас глибоко актуальними і надзвичайно важливими. □

Інформація з першоджерел

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у березні 2007 р., а також зміни і доповнення до переліку операцій, на здійснення яких банки отримали банківську ліцензію та письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення операцій, внесені у березні 2007 р.¹

A. Зміни і доповнення до Державного реєстру банків

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації банку	Реєстраційний номер	Юридична адреса
1	2	3	4	5	6
м. Київ і Київська область					
Відкрите акціонерне товариство Комерційний банк “Національний стандарт” (колишня назва — Відкрите акціонерне товариство “Комерційний банк “Славутич”)	BAT	42 160 468	16.05.1992 р.	110	м. Київ, вул. Фрунзе, 47
Акціонерний комерційний банк “Київ”	BAT	120 000 000	19.05.1993 р.	171	м. Київ, вул. Б.Хмельницького, 16-22
Відкрите акціонерне товариство Комерційний банк “Хрестатик”	BAT	540 000 000	19.05.1993 р.	172	м. Київ, вул. Хрещатик, 8-а
Акціонерний комерційний банк “Юнекс”	BAT	54 000 000	03.12.1993 р.	216	м. Київ, вул. Почайнинська, 38/44
Відкрите акціонерне товариство “Міжнародний комерційний банк”	BAT	52 600 000	31.01.1994 р.	234	м. Київ, Контрактова площа, 4
Відкрите акціонерне товариство “Кредитпром-банк”	BAT	650 000 000	20.05.1997 р.	266	м. Київ, бул. Дружби Народів, 38
Товариство з обмеженою відповідальністю “БМ Банк”	ТОВ	88 157 850	08.12.2005 р.	301	м. Київ, бул. Тараса Шевченка, 37/122

1	2	3	4	5	6
Донецька область					
ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "УНІКОМБАНК" (колишня назва — ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "УНІВЕРСАЛЬНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК")	ТОВ	60 086 793	28.10.2002 р.	284	м. Донецьк, вул. Челюскінців, 202-а

Б. Зміни і доповнення до переліку операцій, на здійснення яких банки отримали банківську ліцензію та письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення операцій

Назва банку	Юридична адреса	Банківська ліцензія		Письмовий дозвіл на здійснення операцій		Перелік операцій, на здійснення яких банки отримали письмовий дозвіл на здійснення операцій ²	Заходи впливу, які вжито до банків
		Номер	Дата	Номер	Дата		
1	2	3	4	5	6	7	8
м. Київ і Київська область							
Відкрите акціонерне товариство Комерційний банк "Національний стандарт"	м. Київ, вул. Фрунзе, 47	60	22.03.2007 р.	60-2	22.03.2007 р.	1,2,3,5,6,7,8,12,13,14, 15,18,19,20,21	Примітка. Банківську ліцензію та письмовий дозвіл на здійснення операцій видано у зв'язку зі зміною назви банку
Акціонерний комерційний банк "Юнекс"	м. Київ, вул. Печерська, 38/44	56	25.02.2002 р.	56-1	25.02.2002 р.	1,2,3,4,5,6,7,8,11*,13, 14,18,19,20,21	Операцію 11 зупинено до встановлення стабільного (щоденно протягом місяця) розміру регулятивного капіталу банку відповідно до спеціальних ліцензійних вимог — еквівалента 10 млн. євро
Закрите акціонерне товариство "Український будівельно-інвестиційний банк"	м. Київ, бул. Лесі Українки, 30-в	213	20.09.2004 р.	213-1	20.09.2004 р.	1,2,3,5,6,7,8,12,13,14, 18,19,20	
Донецька область							
ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "УНІКОМБАНК"	м. Донецьк, вул. Челюскінців, 202-а	202	26.03.2007 р.	202-2	26.03.2007 р.	1,2,3,4,5,6,7,12,13,14, 15,16,18,19,20,21	Примітка. Банківську ліцензію та письмовий дозвіл на здійснення операцій видано у зв'язку зі зміною назви банку
Сумська область							
Відкрите акціонерне товариство Акціонерний Банк "СТОЛИЧНИЙ"	м. Суми, вул. Харківська, 1	114	14.08.2006 р.	114-3	01.03.2007 р.	1,2,5,7, +12,13,14,18, 19,20,21, +22	

¹ "Офіційний список банків України, включених до Державного реєстру банків, та перелік операцій, на здійснення яких банки отримали банківську ліцензію та письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення операцій" опубліковано у "Віснику НБУ" № 2, 2007 р. Зміни і доповнення, внесені до Державного реєстру банків та до переліку операцій, виділено червоним кольором. Примітки у колонці "Заходи впливу, які вжито до банків" викладено відповідно до рішень комісій з питань нагляду та регулювання діяльності банків. Назви банків подаються за орфографією статутів.

² **Банківські операції, які банки мають право здійснювати на підставі банківської ліцензії:** 1Л — приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб; 2Л — відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів із цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них; 3Л — розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик. **Операції та угоди, які банки мають право здійснювати за наявності банківської ліцензії без отримання письмового дозволу:** 1Н — надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі; 2Н — придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, беручи на себе ризик виконання таких вимог та приймання платежів (факторинг); 3Н — лізинг; 4Н — послуги з відповідального зберігання та надання в оренду (майновий найм) сейфів для зберігання цінностей і документів; 5Н — випуск, купівля, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів; 6Н — випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з використанням цих карток; 7Н — надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій. **Операції, які банки мають право здійснювати за умови отримання письмового дозволу Національного банку України:** **Операції з валютними цінностями:** 1 — неторговельні операції з валютними цінностями; 2 — ведення рахунків клієнтів (резидентів і нерезидентів) в іноземній валюті та клієнтів-нерезидентів у грошовій одиниці України; 3 — ведення кореспондентських рахунків банків (резидентів і нерезидентів) у іноземній валюті; 4 — ведення кореспондентських рахунків банків (нерезидентів) у грошовій одиниці України; 5 — відкриття кореспондентських рахунків у установах відповідальності в банках України в іноземній валюті та здійснення операцій за ними; 6 — відкриття кореспондентських рахунків у банках (нерезидентах) в іноземній валюті та здійснення операцій за ними; 7 — залучення та розміщення іноземної валюти на валютному ринку України; 8 — залучення та розміщення іноземної валюти на міжнародних ринках; 9 — операції з банківськими металами на валютному ринку України; 10 — операції з банківськими металами на міжнародних ринках; 11 — інші операції з валютними цінностями на міжнародних ринках; 12 — емісія власних цінних паперів; 13 — організація купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів; 14 — здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андерайтинг); 15 — здійснення інвестицій у статутні фонди та акції інших юридичних осіб; 16 — здійснення випуску, обігу, погашення (роз повсюдження) державної та іншої грошової лотереї; 17 — перевезення валютних цінностей та інкасація коштів. **Операції за дорученням клієнтів або від свого імені:** 18 — операції з інструментами грошового ринку; 19 — операції з інструментами, що базуються на обмінних курсах та відсотках; 20 — операції з фінансовими ф'ючерсами та опціонами; 21 — довірче управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами. **Депозитарна діяльність із ведення реєстрів власників іменних цінних паперів:** 22 — депозитарна діяльність зберігача цінних паперів; 23 — діяльність із ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.

Цифра зі знаком "+" означає номер операції, на здійснення якої банк одержав право; зі знаком "-" — втратив право, цифра із символом "*" означає номер операції, здійснення якої для даного банку певною мірою обмежене.

На замовлення "Віснику НБУ" матеріали підготувала головний економіст департаменту реєстрації та ліцензування банків Національного банку України Олена Сілецька.

Міні-рецензія /

Банківський довідник-каталог

У виданні представлено оновлені відомості про банки України, СНД та країн Балтії. Довідник-каталог розрахований на працівників банків і тих, хто користується їхніми послугами. Він прислужиться також фінансовим аналітикам, викладачам, аспірантам і студентам економічних вузів, банківських академій та інститутів.

Банки України, СНГ, стран Балтіи — 2006. Банки-кореспонденты. Финансово-кредитные институты и учреждения. Сфера услуг для банка и офиса. — К.: КБС-Издат, 2006. — 671 с.

Черговий, уже дванадцятий випуск банківського щорічника, який одним із перших побачив світ на пострадянському просторі, містить великий масив систематизованої інформації про практичну діяльність банків, причому не лише українських, а й країн СНД і Балтії. Це масштабне видання — своєрідна візитна картка банківських установ, яка розкриває їхні можливості щодо обслуговування фінансового ринку. Саме цим воно цінне для нас сьогодні. Як зазначив у передмові до книги Голова Національного банку України Володимир Стельмах, довідник-каталог є змістовним, зручним у користуванні, інформація в ньому постійно оновлюється, що “сприяє налагодженню нових ділових контактів між банківськими системами різних країн”.

Це не теоретична праця, яку можна читати, сидячи у м'якому кріслі. Банківський довідник — прикладне видання, де подано конкретну інформацію про українські банки, з якої дізнаємося про все: дату реєстрації банку, його організаційно-правову форму, основних акціонерів, управлінський персонал, підрозділи, штатну кількість працюючих, платіжні системи і види зв'язку, членство в міжбанківських об'єднаннях, біржах та асоціаціях, ліцензії, великих корпоративних клієнтів, здійснювані банківські операції, основних банків-кореспондентів, організаційну структуру банку. Водночас тут уміщено офіційні дані про фінансовий стан більшості банків України: їхні прибутки та витрати, балансовий звіт, власні кошти, а також резюме аудиторської перевірки. Без сумніву, це довідкове видання — унікальне явище у вітчизняній літературі з банківської справи. Воно становить безперечний інтерес для всіх причетних до банківництва.

Видавець зробив читачеві цінну послугу, зібравши в раніше виданих банківських щорічниках багато відомостей щодо розвитку конкуренції серед банків, без котрої, як відомо, неможливе формування повноцінного фінансового ринку. Поява суб'єктів конкуренції, створення конкурентного середовища, відповідної ринкової інфраструктури, удосконалення змагальності банків — усе це невід'ємні умови розвитку ринкових відносин. Уміщені в довіднику показники діяльності банків України за даними національного АУБ-рейтингу переконливо свідчать, що конкуренція на ринку банківських послуг — це динамічний процес суперництва, в ході якого банки прагнуть досягти якомога вагоміших фінансових результатів.

У книзі знаходимо корисні дані про банки-кореспон-

денти із понад 60 країн світу. Вона акумулює також різноманітну інформацію про діючі в Україні аудиторські фірми, страхові компанії, біржі, інші фінансово-кредитні інститути й установи. У заключному розділі подано матеріал про підприємства та фірми, що займаються наданням послуг для банку й офісу.

Сказане не виключає потреби вдосконалення наступних випусків видання. На наш погляд, банківський щорічник повинен містити необхідні дані й про Міністерство фінансів, Пробірну палату, Український союз учасників НСМЕП, Бюро кредитних історій, Асоціацію фінансових аналітиків — одне слово, про всі структури, котрі мають стосунок до банків, до фінансів. Добре, що цьогорічний довідник-каталог, який нині готується до друку, буде доповнено новим розділом “Платіжні системи. Грошові перекази”.

А загалом є всі підстави стверджувати: довідник посідає гідне місце поряд з аналогічними виданнями, котрі давно набули визнання в економічно розвинутих країнах.

Зокрема, поряд із англійським багатотомним банківським довідником “The bankers Almanac”, який виходить уже протягом 160 років. А також — зі всесвітньо знаним виданням “The Bank Directory” (відомим як довідник Томсона), що виходить у США й охоплює національні банківські системи понад 80 країн.

Щорічний довідник-каталог “Банки України, СНГ, стран Балтії. Банки-кореспонденты” — переконливий доказ становлення України як самостійної держави. Він свідчить про чітку орієнтацію практики інформаційного забезпечення діяльності вітчизняних банків на європейські стандарти, а також про те, що ця практика здійснюється у тому ж напрямі, що й загальноєвропейська і світова. Знайомство з цим гарно виданим фоліантом буде не лише корисним, а й цікавим для всіх, хто бажає знати, якою є сучасна банківська система України. Де ще знайдеш такий повний звід необхідної інформації, яким сьогодні активно послуговуються не лише в нашій країні, а й за кордоном.

Настанок хочеться побажати видавцям довідника-каталога не забувати, що цей проект передусім для України, а тому на часі видання його україномовної версії.

Юрій Килимник,

оглядач журналу “Банкір”.

Роман Капралов,

економіст першої категорії Національного банку України.

**Сергій
Ніколайчук**

Провідний економіст
департаменту економічного
аналізу та прогнозування
Національного банку України,
асpirант кафедри економічної
кібернетики Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка

**Святослав
Марійко**

Спеціаліст департаменту
економічного аналізу та
прогнозування Національного
банку України

Дослідження /

Оцінка рівноважних та циклічних компонент макроекономічних показників за допомогою фільтра Кальмана

Стаття продовжує цикл матеріалів, присвячених висвітленню системи аналізу та прогнозування у Національному банку України¹, і репрезентує модель (багатовимірний фільтр для компонент, що не спостерігаються, з використанням алгоритму фільтра Кальмана), яка розділяє циклічні і трендові компоненти економічних змінних на основі історичних даних.

Основою для коректного прийняття рішень у сфері економічної політики слугує оцінка поточного стану економіки, що є вихідною точкою для формування прогнозів економічного розвитку. Особливо важливе значення вона має для центрального банку, одне з головних завдань якого полягає у згаджуванні циклів ділової активності і стабілізації інфляції на низькому рівні.

Розрив випуску, що визначається як процентне відхилення фактичного реального випуску від рівноважного (потенційного), в науково-практичній літературі розглядається як ключовий індикатор становища економіки у бізнес-циклі. Однак за своєю сутністю потенційний випуск (і відповідно розрив випуску) є змінною, що не спостерігається, статистично не вимірюється і може бути лише оціненою за допомогою різноманітних методів.

Відмінності методів оцінки потенційного випуску значною мірою залежать від сприйняття авторами економічної сутності цього поняття. Найчастіше в літературі "потенційний" трактується як "гіпотетичний випуск", який можна отримати за умови оптимального розміщення і використання ресурсів. Однак для цілей монетарної політики (в контексті неокейнсіанської теорії) під потенційним (рівноважним) випуском розуміють такий обсяг випуску товарів і послуг, підтримка якого не створює додаткового тиску в один або інший бік на витрати виробництва і відповідно — на інфляцію. Перевищення фактичного рівня виробництва над потенційним свідчить про наявність тиску в бік підвищення інфляції і може слугувати сигналом до проведення більш жорсткої монетарної політики. Таким чином, від адекватності оцінки

поточного стану економіки багато в чому залежить ефективність у досягненні центральним банком цілей монетарної політики. Помилкові оцінки можуть стати причиною прийняття неправильних рішень, що призводить до економічних втрат, пов'язаних із відхиленням фактичної інфляції від бажаного рівня.

МЕТОДИ ОЦІНКИ РОЗРИВУ ВИПУСКУ

Розрив випуску є компонентою, що не спостерігається. Для його оцінки використовуються різноманітні методи, які можна класифікувати за трьома видами методологічних підходів залежно від визначення терміну "потенційний випуск" і відповідної економічної теорії:

- 1) одноріні (статистичні) фільтри;
- 2) багатовимірні фільтри;
- 3) підхід на основі оцінки виробничої функції.

За першого підходу потенційний випуск визначається змінами продуктивності, а тимчасові відхилення фактичного ВВП від потенційного рівня є результатом рішення економічних агентів щодо розміщення ресурсів у відповідь на шоки. Згідно з цим (некласичним) обґрунтуванням потенційний випуск пов'язується з трендом фактичного ВВП, а проблема оцінки розриву випуску зводиться до відокремлення довгострокових змін тренду від короткострокових коливань навколо нього. Відповідно до першої групи методів належать найпростіші з них — одновимірні статистичні фільтри. Найпопулярніші серед них — фільтр Ходріка-Прескотта і фільтр, що базується на діапазоні коливань (frequency domain filter).

Фільтр Ходріка-Прескотта (HP-

¹ Див. праці [7] і [8].

фільтр) є методом згладжування, що отримав популярність через свою гнучкість у врахуванні характеристик варіативності рівноважного випуску. За цим методом згладжений часовий ряд y^* для ряду y отримується шляхом мінімізації комбінації відхилення ряду y від свого тренду y^* і зміни темпів зростання тренду y^* :

$$\min \left\{ \sum_{i=1}^T (y_t - y_t^*)^2 + \lambda \sum_{i=1}^T [(y_{t+1}^* - y_t^*) - (y_t^* - y_{t-1}^*)]^2 \right\}. \quad (1)$$

Оскільки зазначені вище фільтри базуються на середньозважених минулих, поточних і майбутніх значеннях самого часового ряду, обґрунтованість їх використання, з погляду економічної теорії, є недостатньою. Для НР-фільтра, як і для інших одновимірних фільтрів, характерна так звана “проблема кінцевої точки” — фільтр не-правильно визначає тренд для декількох останніх спостережень вибірки. Помилки фільтра стають помітними при збільшенні обсягу вибірки після появи нових статистичних даних [5].

Тому для пом'якшення наслідків цих недоліків іноді використовується розширеній апріорними судженнями НР-фільтр і доповнення часового ряду прогнозами ВВП [8].

До другої групи належать методи, що базуються на структурних векторних авторегресійних моделях (SVAR) і можуть використовуватися для оцінки розриву ВВП і прогнозів (в основному короткострокових), оскільки не мають зміщення початкових і кінцевих точок. Ці методи також передбачають безпосереднє використання економічної інформації. Оцінювання за допомогою SVAR моделей є відносно складним і потребує тривалих рядів спостережень.

Як уже зазначалося, з точки зору монетарної політики, найбільш відповідним визначенням потенційного випуску є те, що пов’язує економічне зростання із змінами у інфляції.

Виходячи з неокейнсіанської теорії, одна з головних парадигм якої полягає у тому, що монетарна політика не має впливу на економічне зростання в довгостроковому періоді, але може впливати на економічні цикли і, таким чином, на реальну економіку в короткостроковому і середньостроковому періодах, найбільший інтерес для центрального банку становлять, на нашу думку, багатовимірні фільтри, які дають змогу швидко отримувати показники розриву випуску, узгоджені як із теоретичної, так і практичної (статистичної) точкою зору. З цією метою в Національ-

ному банку України розроблено методику оцінки розриву випуску за допомогою багатовимірного фільтра, що розділяє економічні ряди на трендові та циклічні компоненти на основі алгоритму фільтра Кальмана [3, 4]. Детальніше про неї піде мова далі.

Стосовно підходу, заснованого на виробничій функції, то він базується на теорії довгострокового зростання й основна його ідея полягає у поясненні динаміки потенційного ВВП на основі довгострокових факторів економічного зростання (капіталу, праці та сукупної продуктивності факторів). Головна увага в зазначеному методі приділяється виділенню трендової компоненти ВВП (потенційного випуску) і її прогнозу на майбутнє шляхом прогнозування факторів. Такий підхід базується на мікроекономічних принципах і полягає в оцінці потенційного випуску за допомогою виробничої функції:

$$y_t^* = f(l_t^p, k_t^p, p_t^p), \quad (2)$$

де l_t^p , k_t^p , p_t^p — трендові компоненти праці, капіталу і сукупної продуктивності факторів.

На практиці найчастіше використовується виробничі функції Кобба-Дугласа. Незважаючи на те, що у разі застосування підходу виробничої функції безпосередньо враховуються мікроекономічні зв’язки та залежність оцінок потенційного випуску від факторів виробництва, цей підхід не дає змоги вирішити проблему отримання трендових компонентів факторів. Тобто в будь-якому разі виникає необхідність застосування певних статистичних фільтрів. До того ж є багато проблем, пов’язаних із одержанням даних щодо технічного прогресу і запасів капіталу для української економіки. Дослідження, котре проводилося в напрямі визначення інформаційного наповнення оцінок розриву ВВП для пояснення динаміки інфляції, показало, що для України оцінки, отримані на базі виробничого підходу, є найменш якісними попереджувальними індикаторами інфляції [9].

МЕТОДИКА ОЦІНКИ ТRENDOVIX I ЦИКЛІЧНИХ КОМПОНЕНТ ZA DOPOMOGOJO FІLTTRA KAL’MANA

На практиці монетарного аналізу для врахування економічної інформації при оцінці трендової і циклічної компонент часового ряду широко використовується багатовимірний фільтр Кальмана, який є процедурою рекурсивної оцінки значень

змінних, що не спостерігаються, за допомогою прийнятої моделі генерації авторегресійного сигналу. Як модель генерації сигналу використовується модель простору станів (State space model), яка застосовується в економетриці для моделювання змінних, що не спостерігаються².

Узгодженість оцінки розриву випуску зі структурною моделлю надають цьому методу істотних переваг перед іншими способами фільтрації. Крім того, перевагами фільтра Кальмана є низька чутливість до параметрів моделі, що використовується, та до періоду спостережень (тобто попередні оцінки у разі введення нових даних не змінюються так суттєво, як при застосуванні статистичних фільтрів). Це головні причини використання фільтра Кальмана для оцінки трендових і циклічних компонент економічних змінних.

Розрахунки розриву між фактичним і рівноважним випуском в Україні базувалися на структурній моделі трансмісійного механізму монетарної політики [7]. При цьому найбільша увага приділяється, з одного боку, зв’язку між розривом випуску та інфляцією, а з іншого — зв’язку між змінними монетарної політики (обмінним курсом і процентною ставкою) та реальною економікою. З огляду на умову непокритого паритету процентних ставок, існує певна рівноважна траєкторія між реальними процентними ставками і реальним обмінним курсом. Відхилення реальних процентної ставки і обмінного курсу від рівноважного тренду створює тиск на відхилення реального випуску від свого потенціалу і призводить до зміни розриву випуску. Для спрощення реальні процентні ставки й обмінний курс часто об’єднуються в один показник — індекс реальних монетарних умов, що є їх зваженою сумою і характеризує стан впливу монетарного оточення на економічний розвиток. Зауважимо, що не завжди зміна монетарних умов повністю збігається з діями монетарної політики. Так, наприклад, можлива ситуація, коли за більш жорсткої монетарної політики монетарні умови можуть пом’якшитись (через дію екзогенних факторів), і навпаки.

Перший крок при оцінюванні загального стану економіки полягає в оцінці стану реальних монетарних умов. Тобто необхідно визначитись, який ефект — стимулюючий чи рестрикційний — вони справляють на економіку. В основному цей крок полягає у визначенні рівноважних рівнів

² Технічні деталі наведено в додатку А.

Фільтр Кальмана

Фільтр Кальмана [3, 4] є алгоритмом, що генерує мінімальну суму квадратів похибок прогнозів у моделях простору станів. Якщо припускається гаусівські похибки (тобто з нормальним розподілом), то за допомогою фільтра можна розрахувати функцію правдоподібності моделі. Це дає змогу легко оцінити параметри моделі шляхом максимізації функції правдоподібності.

Форма простору станів включає два види рівнянь — тотожності і рівняння переходу. Тотожності встановлюють як вектор n змінних, що спостерігаються (y_t), пов'язаний з вектором m змінних, що не спостерігаються (β_t) — вектором станів, і задають рівнянням:

$$y_t = Z_t \beta_t + X_t d + \varepsilon_t; \quad t = 1, \dots, T, \quad (A.1)$$

де Z_t — матриця розмірністю $n \times m$;

X_t — матриця екзогенних змінних розмірністю $n \times k$;

ε_t — похибка спостереження з дисперсією: $var(\varepsilon_t) = \sigma^2 H_t$.

Рівняння переходу визначають процеси, які генерують змінні стану, що не спостерігаються, і задаються рівняннями:

$$\beta_t = T_t \beta_{t-1} + c_t + R_t \eta_t; \quad t = 1, \dots, T, \quad (A.2)$$

де T_t — матриця розмірністю $m \times m$;

c_t — вектор розмірністю $m \times 1$;

R_t — матриця розмірністю $m \times g$;

$\eta_t - g \times 1$ — вектор серійно некорельованих збурень із дисперсією: $var(\eta_t) = \sigma^2 Q_t$.

Матриці Z_t , H_t , T_t , R_t і Q_t відомі як системні. Більшість елементів цих матриць є константами, в основному — одиницями і нулями. Однак вони

також містять елементи, що відповідають базовим параметрам системи, відомим як гіперпараметри. Вектори c_t і d можуть також містити параметри, але вони не впливають на сточастичні властивості моделі.

Позначимо через b_{t-1} лінійний оцінник мінімального середньоквадратичного (MMSE) вектора станів β_{t-1} , що базується на інформації, наявній у час $t-1$, і позначимо через P_{t-1} коваріаційну матрицю розмірністю $m \times m$ похибок оцінювання, що визначається як:

$$P_t = E(\beta_{t-1} - b_{t-1})(\beta_{t-1} - b_{t-1})'$$

Тоді фільтр Кальмана включає два набори рекурсивних рівнянь: передбачення і оновлення.

Рівняння передбачення надають оптимальні прогнози вектора станів β_t і його коваріаційної матриці, що базується на інформації, наявній у час $t-1$:

$$b_{t|t-1} = T_t b_{t-1} + c_t; \quad (A.3)$$

$$P_{t|t-1} = T_t P_{t-1} T_t + R_t Q_t R_t \quad (A.4)$$

Рівняння оновлення освіжують цей прогноз, використовуючи нову інформацію, наявну в час t , матеріалізовану в похибці прогнозу:

$$v_t = y_t - Z_t b_{t|t-1} - X_t d. \quad (A.5)$$

Рівняння оновлення задаються такими рівняннями:

$$b_t = b_{t|t-1} + P_{t|t-1} Z_t F_t^{-1} v_t; \quad (A.6)$$

$$P_t = P_{t|t-1} - P_{t|t-1} Z_t F_t^{-1} Z_t P_{t|t-1}, \quad (A.7)$$

де $F_t = Z_t P_{t|t-1} Z_t + H_t$.

Таким чином, фільтр Кальмана є рекурсивним процесом для розрахунку оптимальних оцінок вектора станів з урахуванням набору інформації, на-

явної на цей час. Циклічний процес оптимальних прогнозів, під час якого враховуються похибки прогнозування і оновлюються прогнози, є сутністю алгоритму фільтра Кальмана.

Припускаючи, що збудження є нормальним розподіленим, функція правдоподібності для моделі може бути обчислена на основі похибок прогнозування v_t та відповідної коваріаційної матриці F_t , і визначається таким рівнянням:

$$L = -\frac{nT}{2} \log(2\pi\sigma^2) - \frac{1}{2} \sum_{t=1}^T \log |F_t| - \frac{1}{2\sigma^2} \times \\ \times \sum_{t=1}^T v_t' F_t^{-1} v_t. \quad (A.8)$$

Прогнози за фільтром Кальмана $b_{t|t-1}$ і $P_{t|t-1}$ дають змогу одержати оптимальні прогнози вектора станів β_t , що базується на інформації, наявній у час $t-1$, та його коваріаційної матриці. Зазначений фільтр дає змогу використовувати минулі значення, тобто є згладжуванням. Згладжені оцінки $b_{t|t-1}$ і $P_{t|t-1}$ дають оптимальні прогнози β_t і $var(\beta_t)$, що базуються на всій інформації вибірки. Ці згладжені оцінки можуть бути згенерованими з рекурсивної процедури, що спирається на минулі значення:

$$b_{t|T} = b_t + P_t^*(b_{t+1|T} - T_{t+1} b_t - c_t); \quad (A.9)$$

$$P_{t|T} = P_t + P_t^*(P_{t+1|T} - P_{t+1|t}) P_t^*, \quad (A.10)$$

де $P_t^* = P_t T_{t+1} P_{t+1|t}^{-1}$.

Якщо матриця $P_{t+1|t}$ є виродженою, її обернена матриця може бути замінена узагальненою оберненою матрицею $P_{t+1|T}^{-1}$.

що включає два блоки рівнянь. Перший блок — тотожності (або рівняння визначення):

$$sr_t = \bar{sr}_t + sr_t^{gap}; \quad (6)$$

$$z_t^{us} = \bar{z}_t^{us} + z_t^{us_gap}; \quad (7)$$

$$rp_t = \bar{rp}_t + rp_t^{gap}; \quad (8)$$

$$\Delta \bar{z}_t^{us} = 4(\bar{z}_t^{us} - \bar{z}_{t-1}^{us}); \quad (9)$$

$$-\Delta \bar{z}_t^{us} = (\bar{sr}_t - \bar{sr}_{t-1}^{us}) - \bar{rp}_t \quad (10)$$

$$lr_t = \bar{lr}_t + lr_t^{gap}; \quad (11)$$

$$spread_t = \bar{spread}_t + spread_t^{gap}; \quad (12)$$

$$\bar{lr}_t = \bar{sr}_t + spread_t; \quad (13)$$

$$\bar{z}_t^{us} = \bar{z}_t^{us} + \bar{z}_t^{add}, \quad (14)$$

$$z_t = \bar{z}_t + z_t^{gap}; \quad (15)$$

$$\Delta \bar{z}_t = 4(\bar{z}_t - \bar{z}_{t-1}); \quad (16)$$

$$z_t^{add} = \bar{z}_t^{add} + z_t^{add_gap}; \quad (17)$$

$$y_t = \bar{y}_t + y_t^{gap}; \quad (18)$$

$$\bar{y}_t = \bar{y}_{t-1} + \Delta \bar{y}_t / 4. \quad (19)$$

Другий блок — рівняння поведінки (або біхевіоральні):

$$\bar{sr}_t = \bar{sr}_{t-1} + \varepsilon_t^{\bar{sr}}; \quad (20)$$

$$sr_t^{gap} = \varepsilon_t^{sr_gap}; \quad (21)$$

реальних процентних ставок, реального обмінного курсу і премії за ризик. По-перше, необхідно визначити або оцінити рівноважний рівень реальної іноземної процентної ставки, що входить у нашу модель як екзогенна змінна (як апроксимацію іноземної реальної ставки ми використовуємо реальну короткострокову процентну ставку за доларом США sr_t^{us}). Як метод оцінювання використовується фільтр Ходріка-Прескотта з апріорними обмеженнями:

$$sr_t^{us} = \bar{sr}_t^{us} + sr_t^{us_gap}; \quad (3)$$

$$\bar{sr}_t^{us} = \bar{sr}_{t-1}^{us} + \varepsilon_t^{\bar{sr}_us}; \quad (4)$$

$$sr_t^{us_gap} = \varepsilon_t^{sr_us_gap}. \quad (5)$$

Різниця між реальною іноземною процентною ставкою sr_t^{us} і її рівноважним рівнем \bar{sr}_t^{us} за визначенням дорівнює розриву реальної іноземної процентної ставки $sr_t^{us_gap}$. Рівняння

³ Тут і надалі під статистичною властивістю обох рядів, що не спостерігаються³.

⁴ I надалі рівноважні значення показника x ми позначатимемо як \bar{x} , а розриви — як x^{gap} .

Ця процедура застосовується і щодо інших екзогенних змінних, які входять до моделі, зокрема щодо індексу умов торгівлі⁴ tot_t .

Всі інші трендові та циклічні компоненти оцінюються за допомогою фільтра Кальмана на основі моделі,

³ Тут і надалі під статистичною властивостями розуміємо співвідношення між варіативністю трендової і циклічної компонент, що визначатиме, наскільки згладженим має бути тренд.

⁴ Як апроксимація використовується співвідношення цін на основний товар експорту (метали) і цін на основні товари імпорту (нафта і газ).

⁵ Тут і надалі всі дані, крім процентних ставок, виражені в логарифмічній формі.

$$\Delta \bar{z}_t^{us} = \Delta \bar{z}_{t-1}^{us} + \varepsilon_t^{z_us}; \quad (22)$$

$$z_t^{us_gap} = \varepsilon_t^{z_us_gap}; \quad (23)$$

$$rp_t = rp_{t-1} + \varepsilon_t^{rp}; \quad (24)$$

$$\bar{l}r_t = \bar{l}r_{t-1} + \varepsilon_t^{\bar{l}r}; \quad (25)$$

$$lr_t^{gap} = \varepsilon_t^{lr_gap}; \quad (26)$$

$$spread_t = spread_{t-1} + \varepsilon_t^{spread}; \quad (27)$$

$$spread_{gap} = \varepsilon_t^{spread_gap}; \quad (28)$$

$$z_t^{add_gap} = \varepsilon_t^{add_gap}; \quad (29)$$

$$\bar{z}_t^{add} = \bar{z}_{t-1}^{add} + \varepsilon_t^{z_add}; \quad (30)$$

$$y_t^{gap} = \alpha_2 y_{t-1}^{gap} - \beta_2 z_{t-1}^{gap} - \gamma_2 lr_{t-1}^{gap} + \lambda_2 tot_t^{gap} + \varepsilon_t^{y_gap}; \quad (31)$$

$$\Delta \bar{y}_t = \Delta \bar{y}_{t-1} + \varepsilon_t^{\bar{y}}; \quad (32)$$

$$\pi_t^{im} = \alpha_1 \pi_{t-1}^{im} + \beta_1 (\Delta \bar{z}_t + \pi_{t-1}^{imp}) + (1-\alpha_1 - \beta_1) E(\pi_t) + \gamma_1 y_t^{gap} + \varepsilon_t^{\pi}. \quad (33)$$

Після визначення трендових і циклічних компонент екзогенних змінних слід зробити наступний крок. Він полягає в оцінці стану реальних монетарних умов.

Перші три рівняння (6) — (8) є тодіностями для реальної короткострокової процентної ставки sr_t , реального курсу гривні щодо долара США z_t і премії за ризик rp_t . В рівнянні (9) квартальна зміна тренду реального обмінного курсу приводиться до річного вираження. Рівняння (10) — (14) визначають статистичні властивості змінних (припускається, що залишки є білим шумом).

Цікавою особливістю нашого підходу, що відрізняє його від іноземних аналогів [1, 2, 6], є те, що ми не задаємо екзогенно довгострокових значень рівноважних рівнів. Так, фільтр сам визначає, яким є, наприклад, рівноважний рівень реальної апреціації гривні щодо долара США. Це важливо для української економіки. Адже завдяки цьому можна уникнути неправильної ідентифікації довгострокових значень рівноважних показників.

Рівняння (10) є рівноважною умовою непокритого паритету процентних ставок у реальному вираженні, що пов'язує тренди реальної короткострокової процентної ставки і реального курсу гривні щодо долара США з трендом реальної процентної ставки за доларами США та премією за ризик. Відповідно до цього рівняння у рівновазі реальний обмінний курс послаблюється (зміцнюється) пропорційно до позитивного (негативного) диференціалу реальних процентних ставок, зваженого на премію за ризик.

Однак вирішальний вплив на динаміку сукупного попиту в Україні справлюють динаміка реальної ставки за кредитами комерційних банків і динаміка реального ефективного обмінного курсу⁶. Отже, рівняння, про які піде мова нижче, описують перехід до оцінки розривів цих змінних.

⁶ Як апроксимація використовується варіант лише з двома основними торговельними партнерами — Росією та Європою.

Так, рівність (13) визначає рівноважний спред між довгостроковою і короткостроковою процентними ставками. Рівняння (11) і (12) є тотожностями, що розділяють спред (*spread*) і довгострокову реальну процентну ставку (lr_t) на трендову і циклічну компоненти, статистичні властивості яких визначаються рівностями (25) — (28).

Різниця між реальним ефективним обмінним курсом гривні і реальним курсом гривні щодо долара США визначається зовнішніми факторами z_t^{ad} :

$$z_t^{ad} = z_t - z_t^{us} = p^{us} - p^{for} - os^{us_eu} - (1-\alpha) \times s^{us_ru}, \quad (34)$$

де p^{us} — індекс цін у США;

p^{for} — зважений індекс цін у країнах — торговельних партнерах (Росія і єврозона);

s^{us_eu} — обмінний курс євро щодо долара США;

s^{us_ru} — обмінний курс російського рубля щодо долара США;

α — частка єврозони у торговельному обороті з основними країнами — торговельними партнерами.

Рівняння (14) реалізує перехід від рівноважного рівня реального курсу гривні щодо долара США до рівноважного рівня реального ефективного обмінного курсу гривні. При цьому рівняння (15) і (17) описують розподіл цих реальних курсів на тренд і розрив, а рівняння (29) — (30) визначають статистичні властивості зазначених компонент.

Комбінація оцінок розриву реальної довгострокової процентної ставки і розриву реального ефективного обмінного курсу гривні формує показник, який в агрегованому вигляді характеризує вплив монетарних умов на випуск — індекс реальних монетарних умов (RMCI, real monetary condition index):

$$rmci_t = \beta \times z_t^{gap} + (1-\beta) \times lr_t^{gap}, \quad (35)$$

де параметр β визначає ваги, з якими різні змінні монетарної політики впливають на реальну економіку.

Основою нашої моделі для оцінки розриву випуску є рівняння, які пов'язують, з одного боку, зміну розриву випуску від зміни монетарних умов, а з іншого, — інфляцію і тиск на неї з боку попиту, тобто — рівняння для сукупного попиту (IS крива) і для сукупної пропозиції (неокейнсіанська крива Філіпса).

Рівняння розриву випуску (31) є видом IS-кривої (кривої попиту) і відображає залежність динаміки розриву випуску від реальних монетарних умов функціонування економічних агентів (вони визначаються як відхилення реального обмінного курсу та реальної процентної ставки від їх

рівноважних значень) і зовнішніх факторів (розрив умов торгівлі, що додається в модель екзогенно). Рівняння (18) є тотожністю; за його допомогою фактичний випуск ділиться на потенційний випуск і на розрив. Рівняння (19) є визначенням темпу зростання ВВП за квартал у річному вимірі, довгостроковий рівень якого визначається в моделі за допомогою рівняння (32).

З'язок між розривом випуску та інфляцією⁷ базується на неокейнсіанській кривій Філіпса і представлений рівнянням (33). У ньому інфляція є функцією від інфляційних очікувань, імпортованої інфляції, своєї авторегресійної компоненти і розриву випуску в економіці. Позитивне значення розриву випуску призводить за інших рівних умов до прискорення інфляції, а негативне — до сповільнення зростання цін. Сума коефіцієнтів у рівнянні (за винятком коефіцієнта при розриві випуску) дорівнює 1, що припускає дотримання умови гомогенності змін цін в економіці.

Інфляційні очікування (π_t^{exp}), які задаються екзогенно в модель, розраховуються як зважена комбінація минулих і майбутніх значень інфляції та ціни на паливо:

$$\pi_t^{exp} = \alpha_1 \pi_{t-1} + \alpha_2 \pi_{t+1} + (1-\alpha_1 - \alpha_2) \pi_t^{fuel}. \quad (36)$$

ОЦІНКА РОЗРИВУ ВИПУСКУ ДЛЯ УКРАЇНИ

Для оцінок трендових і циклічних компонент економічних змінних за допомогою фільтра Кальмана ми використовуємо сезонно згладжені ряди відповідних економічних індикаторів починаючи з 2001 року. Для екзогенних змінних застосовуємо і триваліші ряди.

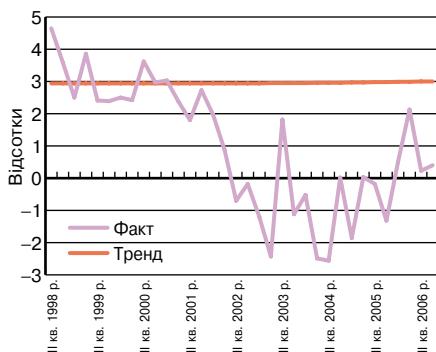
Так, оцінюючи рівноважні рівні реальної іноземної процентної ставки та умов торгівлі, нами було використано ряди з 1998 року (крім того, ми враховували експертні судження щодо довгострокового рівноважного рівня реальної іноземної процентної ставки на рівні, близькому до 3%). Результати представлено на графіках 1 і 2.

Наступним етапом є оцінка реальних монетарних умов. Результати оцінок відображені на графіках 3—6.

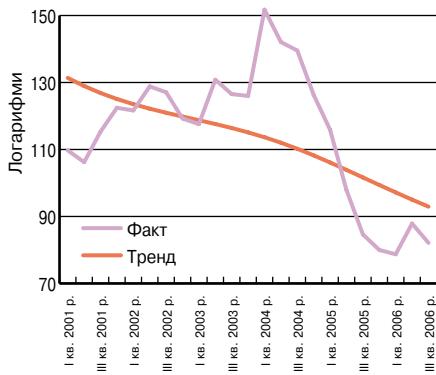
Графіки 3 і 4 демонструють динаміку рівноважних рівнів для внутрішніх реальних процентних ставок.

⁷ У цій моделі для показника інфляції ми використовуємо зважену комбінацію лише тих компонент ISCI, які є чутливими до змін сукупного попиту, а саме: базової інфляції та інфляції продуктових товарів із низьким ступенем обробки [7].

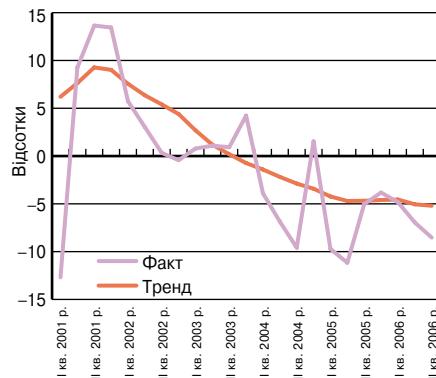
Графік 1. Фактична і рівноважна реальна процентна ставка за доларами США

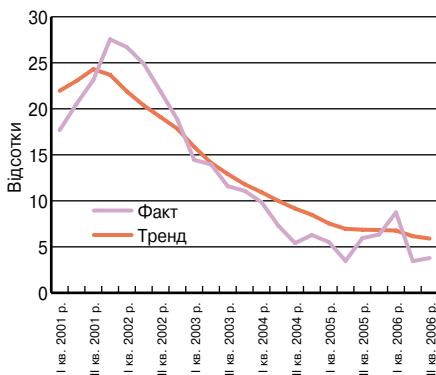
Графік 2. Фактичний і рівноважний індекс умов торгівлі (в логарифмах)

Графік 3. Фактична і рівноважна реальна короткострокова процентна ставка

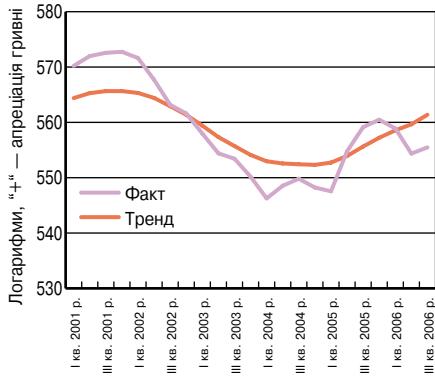
Графік 4. Фактична і рівноважна реальна довгострокова процентна ставка

Графік 5. Фактичний і рівноважний рівень реального обмінного курсу гривні щодо долара США

Графік 6. Фактичний і рівноважний рівень реального ефективного обмінного курсу гривні

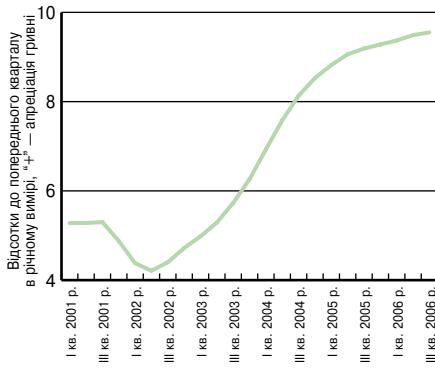

Відповідно до наших результатів тренди реальних процентних ставок низхідні, що в основному є наслідком зниження премії за ризик.

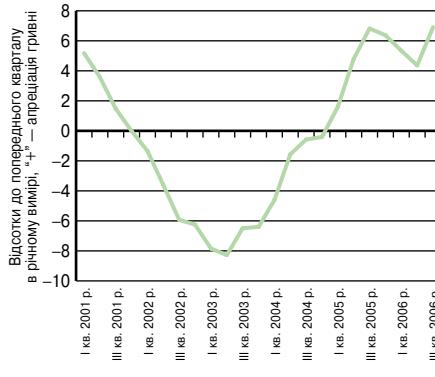
Графіки 5 і 6 демонструють результати для рівноважних обмінних курсів гривні (щодо долара США та ефективного) в логарифмічній формі. Відносно курсу гривні щодо долара США спостерігається чіткий висхідний тренд, що зумовлюється процесами реальної конвергенції. Упродовж досліджуваного періоду реальна апреціація гривні щодо долара США в середньому становила близько 7% на рік (див. графік 7). Як видно з графіків, протягом 2003–2004 років спостерігалася суттєва недооцінка реального курсу гривні щодо долара США. Після проведення Національним банком України ревальвзації гривні у квітні 2005 року це відхилення від рівноваги було скасоване, однак в останні квартали знову можна спостерігати певну реальну недооцінку курсу гривні, що разом із суттєвим трендом реального курсу ставить Національний банк перед вибором — висока інфляція або подальші дії щодо посилення номінального обмінного курсу.

Стосовно реального ефективного

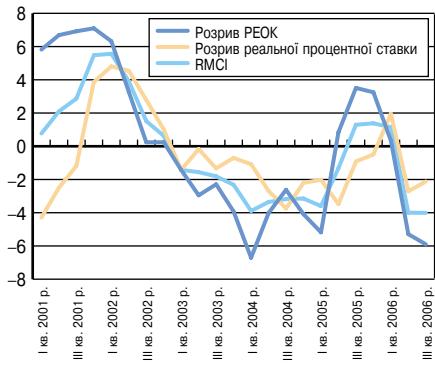
Графік 7. Темпи зростання рівноважного реального обмінного курсу гривні щодо долара США

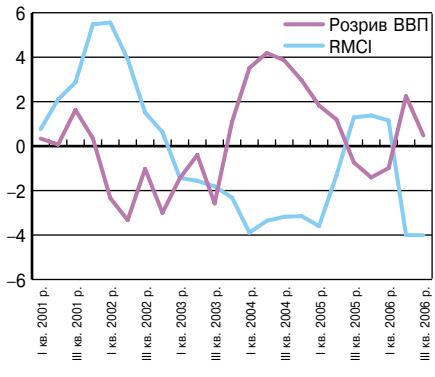
Графік 8. Темпи зростання рівноважного реального ефективного обмінного курсу гривні

Графік 9. Оцінки індексу реальних монетарних умов (RMCI) та його компонентів

Графік 10. Зв'язок між розривом випуску і реальними монетарними умовами

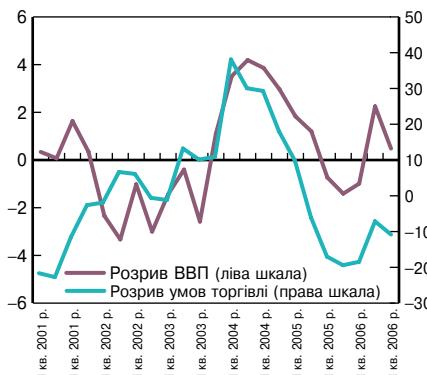
обмінного курсу ситуація не є такою чіткою, як щодо курсу гривні відносно долара США. Так, зниження тренду РЕОК протягом 2003—2004 років було зумовлене насамперед реальною депреціацією гривні щодо російського рубля, в основному через швидшу реальну конвергенцію Росії (як результат прискорення економічного зростання внаслідок суттєвого світового підвищення цін на енергоносії). Однак і для РЕОК спостерігається значна реальна недооцінка гривні, яка може істотно посилитися, враховуючи тенденції до депреції долара США на світових валютних ринках і фактичну прив'язку номінального курсу гривні до долара США.

На графіку 9 подано індекс реальних монетарних умов разом із його компонентами. Як видно з графіка, протягом 2003 — початку 2005 років реальні монетарні умови були дуже м'якими як за рахунок низьких реальних процентних ставок, так і за рахунок суттєвої реальної недооцінки курсу. Лише після квітневої ревальвації 2005 року вдалося на деякий час досягти певної нейтральності реальних монетарних умов. Однак в останні квартали знову спостерігалося доволі істотне монетарне пом'якшення, в основному через істотний негативний розрив РЕОК, як результат суттєвої депреції долара США відносно євро і російського рубля. Розрив реальної процентної ставки також залишається негативним, в основному через високі інфляційні очікування.

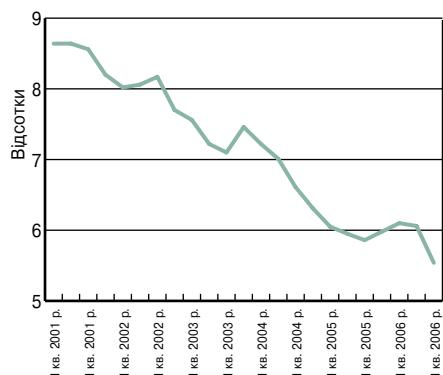
На графіку 10 відображеного впливу реальних монетарних умов на сукупний попит. Як видно з графіка, кореляція доволі значна. Найбільші значення розриву випуску в 2004 році (наслідком цього стала висока інфляція у другій половині 2004 року — першій половині 2005 року) багато в чому були викликані м'якими монетарними умовами — дуже низькими значеннями РЕОК і реальної процентної ставки. Нейтралізація реальних монетарних умов у 2005 році як результат дій НБУ на валютному ринку мала наслідком зниження фактичного ВВП до свого рівноважного рівня та подальше значне зниження інфляції.

Значну роль для української економіки відіграє і зовнішній сектор, найкращою апроксимацією якого є індекс умов торгівлі (див. графік 11). Суттєве погіршення умов торгівлі у 2005 році (як унаслідок зниження цін на метали, так і за рахунок підвищення цін на енергоносії) було важливим чинником закриття позитивного роз-

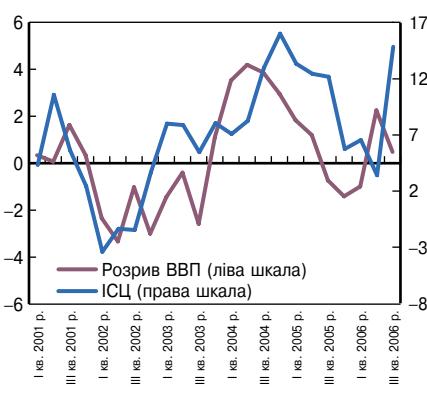
Графік 11. Зв'язок між розривом ВВП і умовами торгівлі

Графік 13. Темпи зростання потенційного випуску

Графік 12. Тиск з боку попиту на ціни

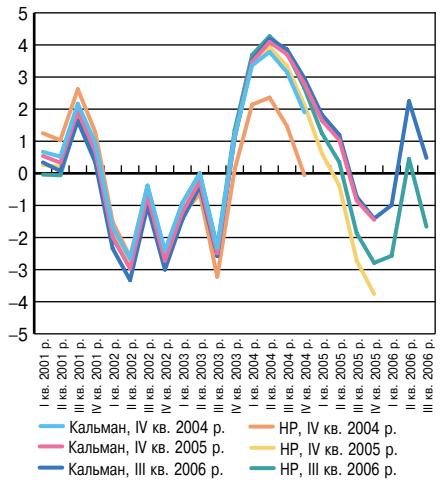

риву ВВП на початку 2006 року.

І, можливо, найцікавіший аспект нашого фільтра — це зв'язок між розривом випуску та інфляцією (див. графік 12). Наши результати засвідчують, що динаміка інфляції в Україні є досить чутливою до змін сукупного попиту (з лагом в 1—2 квартали), що дає можливість Національному банку впливати на інфляційні процеси через управління сукупним попитом.

Ще одним цікавим аспектом фільтра є оцінка темпів зростання потенційного ВВП. Як уже зазначалося, ми не накладаємо ніяких екзогенних обмежень на зазначені показники — вважаємо, що дані мають говорити самі про себе. Результати, подані на графіку 13, свідчать про зниження темпів зростання потенційного ВВП із 8.5% у 2001 році до 5.5% у 2006 році. На нашу думку, ці висновки в основному узгоджуються з думкою експертів і теорією реальної конвергенції, згідно з якою чим біднішою є країна, тим більший потенціал вона має. Оскільки в 2001 році Україна порівняно з економічно розвинутими країнами була “бідною”, вона мала значний економічний потенціал. Але зважаючи на високі темпи економічного зростання, що почалося 2001 року, різниця між Україною і розвинутими країнами

Графік 14. Оцінки розриву ВВП за різними методами та на різних часових проміжках

зменшувалася і відповідно потенціал для подальшого зростання знизився від “дуже високого” до “високого”. За оцінками ряду експертів, потенційний ВВП України має зростати на 5—6% за рік, що узгоджується і з нашими розрахунками.

Дані, наведені на графіку 14, підтверджують наші припущення щодо більшої стабільності оцінки кінцевих точок за допомогою фільтра Кальмана. Ми застосовуємо так зване представлення в “реальному часі” переоцінок розриву випуску за двома методами. Спочатку кожним методом оцінюємо розрив випуску, використовуючи дані до IV кварталу 2004 року; потім процесдура повторюється з використанням даних до IV кварталу 2005 року і, нарешті, використовується весь наявний часовий ряд (до III кварталу 2006 року). Одразу помітно, що оцінки за допомогою фільтра Ходріка-Прескотта на коротших інтервалах і на повному інтервалі відрізняються набагато більше, ніж такі ж оцінки за допомогою фільтра Кальмана. Для IV кварталу 2004 року, кінцевої точки найкоротшого

інтервалу, різниця між оцінками, зробленими за допомогою фільтра Кальмана, становить лише 1 відсотковий пункт, тоді як для оцінки, зробленої за допомогою фільтра Ходріка-Прескотта, — 2.6 в. п. Оцінки ж за фільтром Кальмана на основі даних до IV кварталу 2005 року і на повному інтервалі майже не відрізняються.

ВИСНОВКИ

Однак, представлена в даній статті методологія розрахунку циклічних і рівноважних компонент за допомогою використання фільтра Кальмана дає змогу правильно оцінити положення економіки у бізнес-циклі й таким чином вчасно діагностувати небажані відхилення економічної динаміки. Базуючись на економічних зв'язках і використовуючи історичні дані, фільтр Кальмана дає змогу отримати траєкторію змінних, що не спостерігаються, а саме: розриву випуску, потенційного випуску, індексу реальних монетарних умов, рівноважної реальної процентної ставки та рівноважного реального обмінного курсу. Порівняно зі статистичними методами фільтр Кальмана дає змогу враховувати природу економіки, її структурні зміни. Його результати не є такими чутливими до періоду оцінювання і кінцевих точок, як результати, одержані за статистичними методами, що дуже важливо для монетарної політики.

Вагомою перевагою цього підходу є також краща інтерпретація отрима-

них оцінок, оскільки через економічні зв'язки, що використовуються при оцінюванні, існує можливість отримати узгоджений опис історичної динаміки базових економічних індикаторів і порівняти їх з експертними судженнями щодо економічного розвитку. Отримані за допомогою викладеного вище методу оцінки використовуються як вхідна статистична інформація для Квартальної прогнозної моделі, що застосовується в Національному банку України [7].

Відповідно до неокейнсіанського підходу, який є теоретичною базою для побудови моделі, монетарна влада може управляти сукупним попитом через зміни своїх інструментів — процентних ставок та обмінного курсу і таким чином впливати на інфляцію. Тому для монетарної політики розрив випуску є дуже важливим індикатором майбутнього інфляційного тиску і разом з іншими оціненими індикаторами (зокрема, індексом реальних монетарних умов) формує інформаційну базу для процесу прийняття рішень.

Автори висловлюють подяку експертам Міжнародного валютного фонду Девіду Ваврі та Хінеку Хребішеку за допомогу у розробці представленої в роботі моделі.

Література

- Antonicova Z., Husek J. Multivariate filter with unobserved components // BIATEC. — 2005. — Volume XIII. — № 6/2005. — P. 13—18.

- Benes J., N'Diaye P. A Multivariate Filter for Measuring Potential Output and the NAIRU // The Czech National Bank's Forecasting and Policy Analysis System. — 2003. — Chapter 5. P. 99—118.

- Kalman R.E. A new approach to linear filtering and prediction theory // Journal of Basic Engineering, Transactions ASME. — 1960. — Series D. — Vol. 83. — P. 35—45.

- Kalman R.E., Bucy R.S. New results in linear filtering and prediction theory // Journal of Basic Engineering, Transactions ASME. — 1961. — Series D. — Vol. 83. — P. 95—108.

- Harvey A.C., Jaeger A. Detrending, Stylized Facts and the Business Cycle // Journal of Applied Econometrics, John Wiley & Sons, Ltd. — 1993. — Vol. 8(3). — July — Sept. — P. 231—47.

- Мирончик Н.Л. Монетарний аналіз равновесия и циклов в белорусской экономике с применением фільтра Кальмана // Банковский вестник. — 2006. — № 26(355). — С. 32—37.

- Петрик О., Ніколайчук С. Структурна модель трансмісійного механізму монетарної політики в Україні // Вісник Національного банку України. — 2006. — № 3. — С. 12—20.

- Половньов Ю., Ніколайчук С. Оцінка циклу ділової активності української економіки // Вісник Національного банку України. — 2005. — № 8. — С. 4—8.

- Федоренко І.К., Ніколайчук С.А. Оцінка ВВП гену та його зв'язок з інфляцією // Теоретичні та прикладні питання економіки: Збірник наукових праць. — 2005. — № 7. — С. 63—74.

ОФІЦІЙНИЙ КУРС ГРИВНІ ЩОДО ІНОЗЕМНИХ ВАЛЮТ, ЯКИЙ ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ ОДИН РАЗ НА МІСЯЦЬ (за березень 2007 року)*

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс	№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
1	100 BGL	100 левів (Болгарія)	341.6070	17	434 LYD	100 лівійських динарів	392.2330
2	986 BRL	100 бразильських реалів	241.7425	18	470 MTL	100 малтійських лір	1556.2893
3	051 AMD	10000 вірменських драмів	142.9421	19	484 MXN	100 мексиканських нових песо	45.7191
4	410 KRW	1000 вонів Республіки Корея	5.3787	20	496 MNT	10000 монгольських тугrikів	43.3849
5	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	3.1580	21	554 NZD	100 новозеландських доларів	356.6133
6	981 GEL	100 грузинських лари	294.8044	22	586 PKR	100 пакистанських рупій	8.3251
7	344 HKD	100 доларів Гонконгу	64.6246	23	604 PEN	100 перуанських нових сол	158.3817
8	818 EGP	100 єгипетських фунтів	88.6852	24	642 ROL	100 румунських лейв	197.1888
9	376 ILS	100 ізраїльських нових шекелів	120.4963	25	682 SAR	100 саудівських рیялів	134.6523
10	356 INR	1000 індійських рупій	114.2792	26	760 SYP	100 сирійських фунтів	9.6725
11	364 IRR	1000 іранських ріалів	0.5465	27	901 TWD	100 нових тайванських доларів	15.3100
12	368 IQD	100 іракських динарів	0.3942	28	972 TJS	100 таджицьких сомоні	146.8706
13	196 CYP	100 кіпрських фунтів	1153.1153	29	952 XOF	1000 франків КФА	10.1365
14	417 KGS	100 киргизьких сомів	13.1542	30	152 CLP	1000 чилійських песо	9.3997
15	414 KWD	100 кувейтських динарів	1746.1964	31	191 HRK	100 хорватських кун	90.8975
16	422 LBP	1000 ліванських фунтів	3.3405	32	255	100 доларів США за розр. із Індією	404.0000

* Курс встановлено з 01.03.2007 року.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено співробітниками департаменту валютного регулювання Національного банку України.

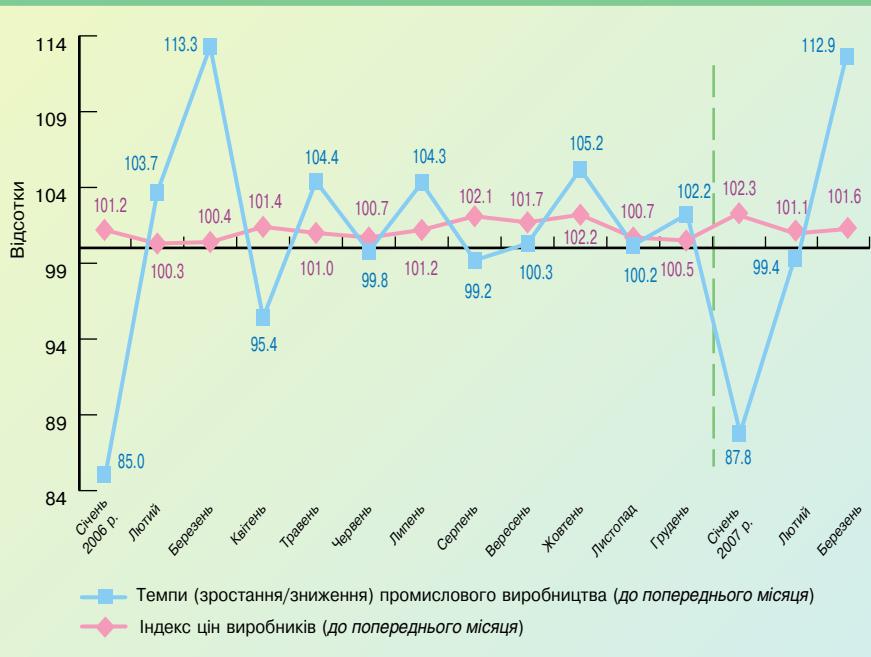
Спеціально для "Вісника НБУ"

Основні макроекономічні показники розвитку України у березні 2001–2007 років

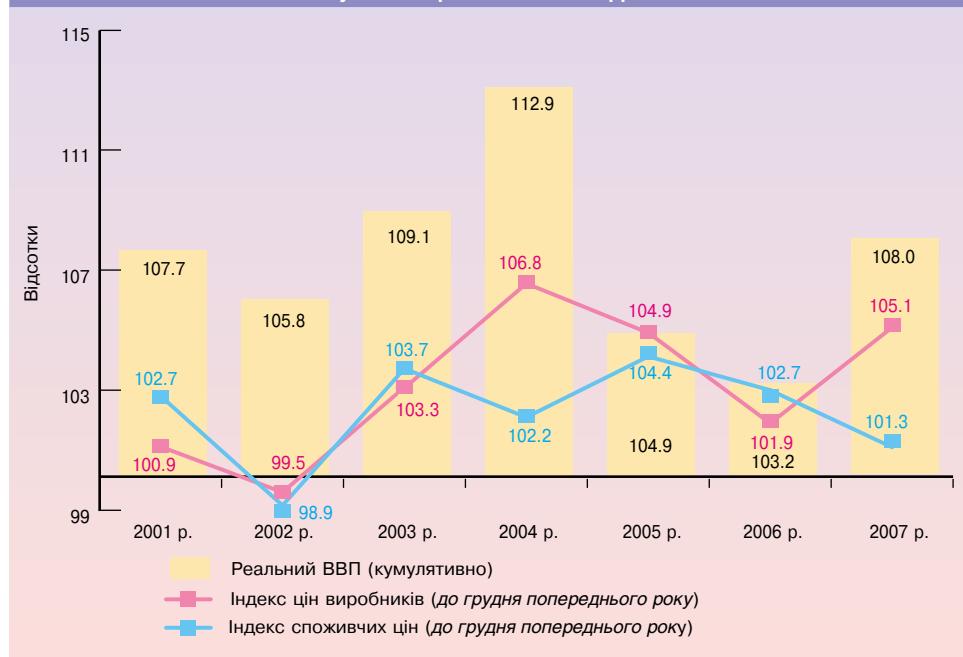
Відсотки

Показники	Березень 2001 р.	Березень 2002 р.	Березень 2003 р.	Березень 2004 р.	Березень 2005 р.	Березень 2006 р.	Березень 2007 р.
Реальний ВВП (до відповідного місяця попереднього року)	107.8	104.1	106.6	111.8	105.2	104.0	107.0
Реальний ВВП (кумулятивно)	107.7	105.8	109.1	112.9	104.9	103.2	108.0
Темпи (зростання/зниження) промислового виробництва (до попереднього місяця)	112.4	110.4	111.8	112.4	113.7	113.3	112.9
Темпи (зростання/зниження) промислового виробництва (кумулятивно)	117.8	105.9	111	119.5	107.2	100.2	112.5
Індекс споживчих цін (до попереднього місяця)	100.6	99.3	101.1	100.4	101.6	99.7	100.2
Індекс споживчих цін (до грудня попереднього року)	102.7	98.9	103.7	102.2	104.4	102.7	101.3
Індекс цін виробників (до попереднього місяця)	99.5	99.2	102.1	102.2	101.9	100.4	101.6
Індекс цін виробників (до грудня попереднього року)	100.9	99.5	103.3	106.8	104.9	101.9	105.1

Темпи (зростання/зниження) промислового виробництва та індекс цін виробників промислової продукції

Реальний ВВП, індекс споживчих цін та цін виробників промислової продукції у січні–березні 2001–2007 рр.

Офіційний курс гривні який встановлюється Національним банком

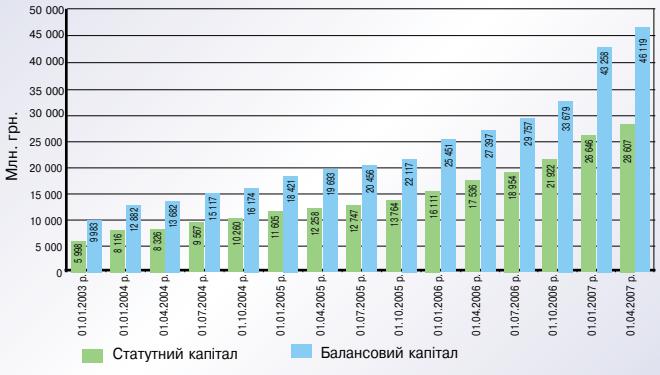
№ п/п	Код валюти	Назва валюти					
			01.03.2007 р.	02.03.2007 р.	03.03.2007 р.	04.03.2007 р.	05.03.2007 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	398.0404	397.2062	395.5323	395.5323	395.5323
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	990.3592	991.4087	982.1683	982.1683	982.1683
3	031 AZM	100 азербайджанських манатів	581.2615	581.2615	581.3953	581.3953	581.3953
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0236	0.0236	0.0236	0.0236	0.0236
5	208 DKK	100 датських крон	89.5186	89.6376	89.2341	89.2341	89.2341
6	840 USD	100 доларів США	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000
7	233 EEK	100 естонських крон	42.6390	42.6842	42.4841	42.4841	42.4841
8	352 ISK	100 ісландських крон	7.5839	7.5653	7.5196	7.5196	7.5196
9	124 CAD	100 канадських доларів	432.6840	430.9624	430.0799	430.0799	430.0799
10	398 KZT	100 казахстанських тенге	4.0657	4.0462	4.0332	4.0332	4.0332
11	428 LVL	100 латвійських латів	944.8456	944.9102	938.8863	938.8863	938.8863
12	440 LTL	100 литовських літів	193.2216	193.4263	192.5195	192.5195	192.5195
13	498 MDL	100 молдовських лейів	39.4510	39.4408	39.4488	39.4488	39.4488
14	578 NOK	100 норвезьких крон	82.1620	82.3606	81.9038	81.9038	81.9038
15	985 PLN	100 польських злотих	170.2753	170.3079	170.4047	170.4047	170.4047
16	643 RUB	10 російських рублів	1.9313	1.9322	1.9294	1.9294	1.9294
17	702 SGD	100 сінгапурських доларів	330.5041	330.9527	330.9262	330.9262	330.9262
18	703 SKK	100 словацьких крон	19.3715	19.3943	19.3607	19.3607	19.3607
19	792 TRL	100 турецьких лір	356.4817	352.8437	353.0173	353.0173	353.0173
20	795 TMM	10000 туркменських манатів	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115
21	348 HUF	1000 угорських форинтів	26.1938	26.0680	26.1263	26.1263	26.1263
22	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.4060	0.4060	0.4060	0.4060	0.4060
23	203 CZK	100 чеських крон	23.5786	23.6621	23.6072	23.6072	23.6072
24	752 SEK	100 шведських крон	71.9204	71.9858	71.5327	71.5327	71.5327
25	756 CHF	100 швейцарських франків	413.4578	414.8214	412.6973	412.6973	412.6973
26	156 CNY	100 юанів женьміньбі (Китай)	65.2411	65.2159	65.1908	65.1908	65.1908
27	392 JPY	1000 японських єн	42.6434	42.9715	43.1896	43.1896	43.1896
28	978 EUR	100 євро	667.1555	667.8625	664.7315	664.7315	664.7315
29	960 XDR	100 СПЗ	759.8818	761.1784	759.8384	759.8384	759.8384

			16.03.2007 р.	17.03.2007 р.	18.03.2007 р.	19.03.2007 р.	20.03.2007 р.	21.03.2007 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	397.8041	397.8041	397.8041	401.5710	403.8968	404.0000
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	978.2688	978.2688	978.2688	983.5026	983.2441	988.7321
3	031 AZM	100 азербайджанських манатів	582.0655	582.0655	582.0655	582.0655	582.0655	582.0655
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0236	0.0236	0.0236	0.0236	0.0236	0.0236
5	208 DKK	100 датських крон	89.6552	89.6552	89.6552	90.3372	90.1977	90.1490
6	840 USD	100 доларів США	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000
7	233 EEK	100 естонських крон	42.6874	42.6874	42.6874	43.0069	42.9359	42.9133
8	352 ISK	100 ісландських крон	7.5021	7.5021	7.5021	7.5060	7.5449	7.5528
9	124 CAD	100 канадських доларів	429.5813	429.5813	429.5813	430.3335	429.9254	432.5783
10	398 KZT	100 казахстанських тенге	4.0709	4.0709	4.0709	4.0726	4.0834	4.0821
11	428 LVL	100 латвійських латів	941.2528	941.2528	941.2528	948.0311	946.8661	946.3679
12	440 LTL	100 литовських літів	193.4410	193.4410	193.4410	194.8889	194.5672	194.4648
13	498 MDL	100 молдовських лейів	39.7945	39.7945	39.7945	39.8381	39.9295	39.9940
14	578 NOK	100 норвезьких крон	82.5909	82.5909	82.5909	82.6725	82.4499	82.2349
15	985 PLN	100 польських злотих	171.4796	171.4796	171.4796	172.8519	173.6505	173.4067
16	643 RUB	10 російських рублів	1.9326	1.9326	1.9326	1.9388	1.9392	1.9392
17	702 SGD	100 сінгапурських доларів	329.3619	329.3619	329.3619	330.7996	330.8063	330.7789
18	703 SKK	100 словацьких крон	19.6624	19.6624	19.6624	19.8143	20.4207	20.2036
19	792 TRL	100 турецьких лір	358.5148	358.5148	358.5148	358.5998	361.7476	361.9666
20	795 TMM	10000 туркменських манатів	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115
21	348 HUF	1000 угорських форинтів	26.6930	26.6930	26.6930	27.0137	27.2901	27.2481
22	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.4052	0.4052	0.4052	0.4052	0.4046	0.4046
23	203 CZK	100 чеських крон	23.8064	23.8064	23.8064	24.1464	24.1847	24.1459
24	752 SEK	100 шведських крон	72.0666	72.0666	72.0666	72.6491	72.3020	72.1840
25	756 CHF	100 швейцарських франків	415.1622	415.1622	415.1622	419.0252	417.0867	416.4535
26	156 CNY	100 юанів женьміньбі (Китай)	65.2119	65.2119	65.2119	65.2793	65.2792	65.2664
27	392 JPY	1000 японських єн	43.0662	43.0662	43.0662	43.2407	43.0173	43.0002
28	978 EUR	100 євро	667.9130	667.9130	667.9130	672.9125	671.8015	671.4480
29	960 XDR	100 СПЗ	760.3922	760.3922	760.3922	763.5769	762.2032	762.3838

Ексклюзив /

Динаміка фінансового стану банків України на 1 квітня 2007 року

Динаміка балансового та статутного капіталу

Щотимесова динаміка доходів та витрат банків України

Динаміка вкладів фізичних осіб

Динаміка зобов'язань, коштів суб'єктів господарювання і коштів фізичних осіб

Динаміка коштів суб'єктів господарювання

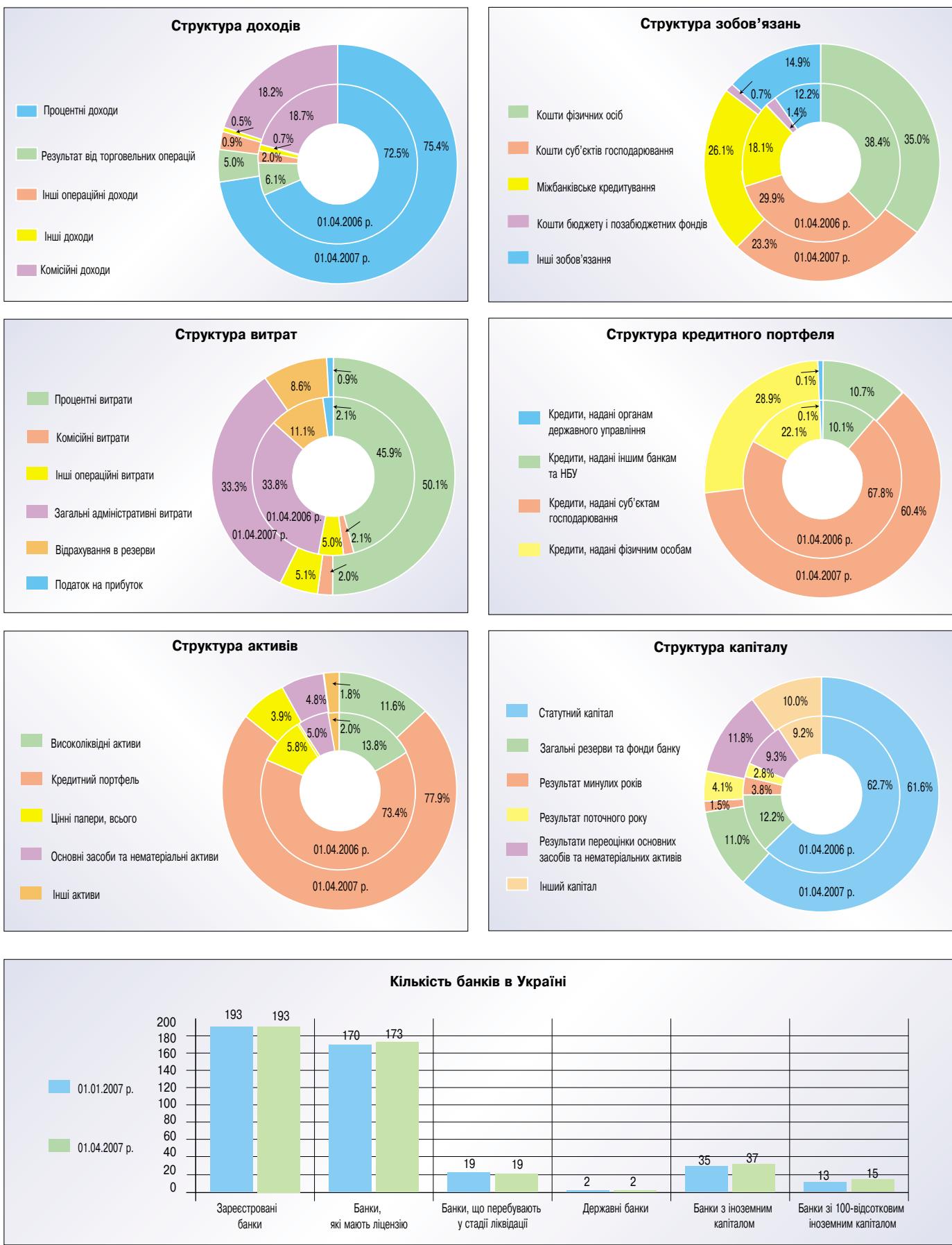
Динаміка кредитного портфеля, кредитів, наданих суб'єктам господарювання та фізичним особам

Кількість банків та філій банків за регіонами

БАНКИ УКРАЇНИ

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено працівниками управління аналізу діяльності системи банків департаменту методології банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

ЕКСКЛЮЗИВ /**Основні показники діяльності банків України на 1 квітня 2007 року**

№ п/п	Назва показника	01.01. 2002 р.	01.01. 2003 р.	01.01. 2004 р.	01.01. 2005 р.	01.01. 2006 р.	01.01. 2007 р.	01.04. 2007 р.
1	Кількість зареєстрованих банків	189	182	179	181	186	193	193
2	Вилучено з Державного реєстру банків (з початку року)	9	12	8	4	1	6	0
3	Кількість банків, що перебувають у стадії ліквідації	35	24	20	20	20	19	19
4	Кількість діючих банків	152	157	158	160	165	170	173
4.1	Із них: з іноземним капіталом;	21	20	19	19	23	35	40
4.1.1	у тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом	6	7	7	7	9	13	18
5	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	12.5	13.7	11.3	9.6	19.5	27.6	29.8
Активи, млн. грн.								
1	Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями)	50 785	67 774	105 539	141 497	223 024	353 086	392 619
1.1	Чисті активи (скориговані на резерви за активними операціями)	47 591	63 896	100 234	134 348	213 878	340 179	378 452
2	Високоліквідні активи	7 744	9 043	16 043	23 595	36 482	44 851	45 381
3	Кредитний портфель	32 097	46 736	73 442	97 197	156 385	269 688	305 795
3.1	У тому числі: кредити, надані суб'єктам господарювання	26 564	38 189	57 957	72 875	109 020	167 661	184 596
3.2	кредити, надані фізичним особам	1 373	3 255	8 879	14 599	33 156	77 755	88 414
4	Довгострокові кредити	5 683	10 690	28 136	45 531	86 227	157 224	177 959
4.1	У тому числі довгострокові кредити, надані суб'єктам господарювання	5 125	9 698	23 239	34 693	58 528	90 576	101 747
5	Проблемні кредити (прострочені та сумнівні)	1 863	2 113	2 500	3 145	3 379	4 456	5 108
6	Вкладення в цінні папери	4 390	4 402	6 534	8 157	14 338	14 466	15 350
7	Резерви за активними операціями банків	3 194	3 905	5 355	7 250	9 370	13 289	14 586
	Відсоток виконання формування резерву	85.4	93.3	98.2	99.7	100.05	100.1	100.2
7.1	У тому числі резервів на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями	2 963	3 575	4 631	6 367	8 328	12 246	13 343
Пасиви, млн. грн.								
1	Пасиви, всього	47 591	63 896	100 234	134 348	213 878	340 179	378 452
2	Балансовий капітал	7 915	9 983	12 882	18 421	25 451	42 566	45 644
2.1	У тому числі: сплачений зареєстрований статутний капітал	4 575	6 003	8 116	11 648	16 144	26 266	28 426
2.2	частка капіталу в пасивах	16.6	15.6	12.9	13.7	11.9	12.5	12.1
3	Зобов'язання банків	39 676	53 913	87 352	115 927	188 427	297 613	332 808
3.1	У тому числі кошти суб'єктів господарювання	15 653	19 703	27 987	40 128	61 214	76 898	77 526
3.1.1	із них строкові кошти суб'єктів господарювання	4 698	6 161	10 391	15 377	26 807	37 675	36 825
3.2	Кошти фізичних осіб	11 165	19 092	32 113	41 207	72 542	106 078	116 276
3.2.1	із них строкові кошти фізичних осіб	8 060	14 128	24 861	33 204	55 257	81 850	90 705
Довідково								
1	Регулятивний капітал, млн. грн.	8 025	10 099	13 274	18 188	26 373	41 148	45 692
2	Адекватність регулятивного капіталу (Н2)	20.69	18.01	15.11	16.81	14.95	14.19	13.99
3	Доходи, млн. грн.	8 583	10 470	13 949	20 072	27 537	41 645	13 098
4	Витрати, млн. грн.	8 051	9 785	13 122	18 809	25 367	37 501	11 723
5	Результат діяльності, млн. грн.	532	685	827	1 263	2 170	4 144	1 375
6	Рентабельність активів, %	1.27	1.27	1.04	1.07	1.31	1.61	1.59
7	Рентабельність капіталу, %	7.50	7.97	7.61	8.43	10.39	13.52	12.72
8	Чиста процента маржа, %	6.94	6.00	5.78	4.90	4.90	5.30	4.92
9	Чистий спред, %	8.45	7.20	6.97	5.72	5.78	5.76	5.24

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено працівниками управління аналізу діяльності системи банків департаменту методології банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

Спеціально для "Вісника НБУ"**Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у березні 2007 року****Обсяги кредитів, наданих Національним банком для підтримання ліквідності банків України у березні 2007 р. (в розрізі інструментів)**

Показники	2007 р.	У тому числі за березень	Відсотки
Обсяги рефінансування банків, усього	100.00	100.00	
У тому числі через:			
— кредити "овернайт", надані через постійно діючу лінію рефінансування	12.90	—	
— кредити рефінансування, надані шляхом проведення тендера	61.51	100.00	
— кредити рефінансування під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу (депозиту), розміщеного в НБУ	25.59	—	
— операції своп	—	—	
— операції прямого РЕПО	—	—	
— стабілізаційний кредит	—	—	

Середньозважена процентна ставка за кредитами, наданими Національним банком для підтримання ліквідності банків України у березні 2007 р.

Показники	2007 р.	У тому числі за березень	Відсотки
Середньозважена процентна ставка за кредитами рефінансування, усього	9.27	8.92	
У тому числі за:			
— кредитами "овернайт", наданими через постійно діючу лінію рефінансування	10.50	—	
— кредитами, наданими шляхом проведення тендера	9.33	8.92	
— кредитами рефінансування під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу (депозиту), розміщеного в НБУ	8.50	—	
— операціями своп	—	—	
— операціями прямого РЕПО (розрахунково)	—	—	
— стабілізаційним кредитом	—	—	

Процентні ставки банків за кредитами та депозитами у національній валюті в березні 2007 р.*

Показники	Березень 2007 р.	Відсотки річні
На міжбанківському ринку:		
за кредитами, наданими іншим банкам	2.4	
за кредитами, отриманими від інших банків	2.4	
за депозитами, розміщеними в інших банках	4.7	
за депозитами, залученими від інших банків	4.6	
На небанківському ринку:		
за кредитами**	14.0	
за депозитами	8.1	

* За щоденною звітністю банків; з урахуванням вартості пролонгованих кредитів (депозитів).

** Без урахування ставок за кредитами "овердрафт".

Темпи зростання грошової маси у березні 2007 р.

Агрегати грошової маси	01.01.2007 р.	01.02.2007 р.	01.03.2007 р.	01.04.2007 р.
Готівка. Гроши поза банками				
M0, % до початку року	100.0	94.2	95.7	98.7
M0 + переказані кошти в національній валюті				
M1, % до початку року	100.0	96.1	96.1	99.7
M1 + переказані кошти в іноземній валюті та інші кошти				
M2, % до початку року	100.0	98.1	100.0	103.9
M2 + цінні папери власного боргу банків				
M3, % до початку року	100.0	98.1	100.1	104.4

Примітка. Облікова ставка Національного банку України у березні 2007 року не змінювалася і починаючи з 10 червня 2006 року становить 8.5% річних.

Починаючи з 01.10.2006 р. встановлено такі нормативи обов'язкового резервування для формування банками обов'язкових резервів (постанова Правління Національного банку України від 15.09.2006 р. № 364): за строковими коштами і вкладами (депозитами) юридичних і фізичних осіб у національній валюті — 0.5; за строковими коштами і вкладами (депозитами) юридичних і фізичних осіб у іноземній валюті — 4; за коштами вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у національній валюті на вимогу та коштами на поточних рахунках — 1; за коштами вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у іноземній валюті на вимогу та коштами на поточних рахунках — 5.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту монетарної політики Національного банку України.

АННОТАЦИИ

В.Стельмах. *Обращение к работникам банковской системы по случаю Дня банковских работников.*

Там, где банкноты начинают свою жизнь.

Сообщение о праздновании на Фабрике банкнотной бумаги НБУ в Малине 10-летия со дня официального открытия предприятия.

Людмила Патрикац, Марина Гриценко. *Украинские сокровища — под надежной защитой.*

Репортаж, посвященный 15-летию со дня создания Центрального хранилища Национального банка Украины.

Владимир Кротюк, Алексей Куценко. *Базель II: контроль со стороны органа надзора и рыночная дисциплина.*

В четвертой, заключительной, статье из серии материалов, посвященных Второму Базельскому соглашению о капитале, рассмотрены Вторая и Третья компоненты Базеля II.

Алексей Другов, Виталий Рысин, Ирина Сенищ. *Эволюция и перспективы развития банковских систем Польши и Украины.*

Итоги заседания международного круглого стола, состоявшегося в конце марта 2007 года во Львовском институте банковского дела Университета банковского дела НБУ, на котором рассматривались вопросы развития банковской системы, связанные со стремительным ростом доли иностранных инвесторов в капитале отечественных банков.

Михаил Бодречкий. *Проблематика долгосрочного кредитования.*

Проанализирован опыт работы рынков ипотечного кредитования развитых стран мира, очерчены проблемные моменты отечественного рынка долгосрочного кредитования.

Перспективы АО “Банк ТуранАлем” в Украине.

Информация о пресс-конференции в формате “Алматы — Москва — Тбилиси — Киев”, организованной АО “Банк ТуранАлем”.

Изменения и дополнения к Государственному реестру банков, внесенные в марте 2007 г., а также изменения и дополнения к перечню операций, на осуществление которых банки получили банковскую лицензию и письменное разрешение Национального банка Украины на осуществление операций, внесенные в марте 2007 г.

Динамика финансового состояния банков Украины на 1 апреля 2007 года.

Основные показатели деятельности банков Украины на 1 апреля 2007 года.

Наталья Грекеник. *Основные вехи в формировании и проведении денежно-кредитной (монетарной) политики в Украине. Статья первая. Становление монетарной политики в независимой Украине.*

Первая статья цикла исследовательских материалов, посвященных становлению и перспективам развития монетарной политики в Украине.

Сергей Николайчук, Евгений Марийко. *Оценка равновесных и циклических компонент макроэкономических показателей с помощью фильтра Кальмана.*

Излагается авторская модель (многомерный фильтр для компонент, которые не наблюдаются, с использованием алгоритма фильтра Кальмана), разделяющая циклические и трендовые компоненты экономических переменных на основе исторических данных.

Основные макроэкономические показатели развития Украины в марте 2001—2007 годов.

Виктор Кравец, Елена Махаева. *Некоторые аспекты деятельности международных платежных систем в Украине.*

Проанализированы изменения, произошедшие в последнее время в сфере карточных международных платежных систем и международных систем перевода средств. Особое внимание уделено состоянию и динамике развития украинского рынка трансграничных переводов, который сегодня является одним из наиболее стремительно растущих как в Украине, так и во всем мире (большинство данных публикуется впервые).

Андрей Журков. *Национальная система массовых электронных платежей: обзор развития в I квартале 2007 года.*

Обзор развития НСМЭП в первом квартале 2007 года в сравнении с аналогичными показателями 2006 года.

Владимир Мищенко, Анжелика Сомик. *Долларизация: причины и последствия для экономики Украины.*

Рассмотрены причины долларизации экономики Украины, предложены возможные направления решения проблем, обусловленных долларизацией.

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины один раз в месяц (за март 2007 года).

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины ежедневно (за март 2007 года).

Елена Дяденко. *Всеукраинская олимпиада будущих банков.*

Сообщение о проведении в Киевском национальном экономическом университете имени Вадима Гетьмана Всеукраинской студенческой олимпиады по специальности “Банковское дело”.

О выпуске в обращение банкноты номиналом 200 гривень образца 2007 года.

Зоряна Комаринская. *Украинские банки Львова в авангарде сберегательного дела.*

Краткий очерк о развитии сберегательного дела в конце XIX — начале XX века в Западной Украине и о роли в этом процессе украинских банковских учреждений.

Наталья Кузьма. *Сберегательное дело: из прошлого в будущее.*

Заметки об истории сберегательного дела в Западной Украине, о меценатстве, роли праздника сберегательности в жизни студенческой молодежи.

Юрий Килимник, Роман Капралов. *Банковский справочник-каталог.*

Рецензия на книгу “Банки Украины, СНГ, стран Балтии — 2006. Банки-корреспонденты. Финансово-кредитные институты и учреждения. Сфера услуг для банка и офиса”.

Основные монетарные параметры денежно-кредитного рынка Украины в марте 2007 года.

Объемы кредитов, предоставленных Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, средневзвешенная процентная ставка по кредитам, предоставленным Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, процентные ставки банков по кредитам и депозитам в национальной валюте, динамика роста денежной массы по состоянию на 01.04.2007 г.

ANNOTATIONS

Volodymyr Stelmakh. *Address to banking system employees on the occasion of the Bank Employees' Day.*

Where banknotes begin to live.

Information about the celebration of the 10th anniversary of the Malyn Banknote Paper Mill.

Liudmyla Patrikats, Maryna Hrytsenko. *Ukrainian treasures are secured.*

Report on the 15th anniversary of NBU Central Vault.

Volodymyr Krotiuk, Oleksii Kutsenko. *Basle II: supervision and market discipline.*

In the fourth final article out of the series of articles dedicated to the Basle II Capital Accord the authors consider the pillars 2 and 3.

Oleksii Druhov, Vitalii Rysin, Iryna Senyshc. *The evolution and prospects of the banking systems of Poland and Ukraine.*

Results of the international round table held at the end of March 2007 in the Lviv Banking Institute of NBU Banking University where considered were the banking system development and an increase in the share of foreign investors within domestic banks' capital.

Mykhailo Bodrets'kyi. *Problems of long-term crediting.*

Discussed is the experience of mortgage markets in developed countries and problems of long-term crediting on the domestic market.

Prospects of JSC Bank TuranAlem in Ukraine.

Information about the press conference which was run to Almaty – Moscow – Tbilisi – Kyiv format and held by JSC *Bank TuranAlem*.

Amendments to the State Register of Banks and to the list of transactions for whose performance banks were granted a banking license and NBU permission in writing made in March 2007.

Dynamics of financial performance of Ukrainian banks as of 1 April 2007.

Major indicators of the activities of Ukrainian banks as of 1 April 2007.

Natalia Hrebenyk. *Chief milestones in formation and carrying out the monetary policy in Ukraine. Article 1. Coming-to-be of the monetary policy in independent Ukraine.*

The first article of the research materials series is dedicated to the coming-to-be and prospects of the monetary policy in Ukraine.

Serhii Nikolaichuk, Yevhen Mariiko. *Determination of equilibrium and cyclic components of macroeconomic indicators using the Kalman filter.*

Considered is the author's model viz. multidimensional filter for the components that are not observed which divides

cyclic and trend components of economic variables on the basis of actual data.

Major macroeconomic indicators of the development of Ukraine in March 2005 – 2007.

Viktor Kravets, Olena Makhaieva. *Some aspects of international payment systems activities in Ukraine.*

Discussed are changes that took place lately in the sphere of card international payment systems and international systems of money transfers. Accented are the state and development of Ukrainian market of transboundary transfers which now shows the sharp increase in Ukraine and in the world as well (the majority of the data are published for the first time).

Andrii Zhurkov. *National System of Mass Electronic Payments: review of its development in the first quarter of 2007.*

Review of the NSMEP development in the first quarter of 2007 compared with the respective indicators of 2006.

Volodymyr Mischenko, Anzhelika Somyk. *Dollarization: causes and effects for the economy of Ukraine.*

Considered are causes of Ukraine's dollarization, given are possible courses to solve the problems caused by dollarization.

Official exchange rate of hryvnia against foreign currencies established monthly by the National Bank of Ukraine (in March 2007).

Official exchange rate of hryvnia against foreign currencies established daily by the National Bank of Ukraine (in March 2007).

Olena Diadenko. *All-Ukrainian olympiad of future bankers.*

Information about the students' olympiad on banking held in the Vadym Hetman Kyiv National Economic University.

Putting into circulation the 200 hryvnia banknote of 2007 issue.

Zorianna Komarynska. *Ukrainian banks of the City of Lviv are in the vanguard of savings.*

Essay about the development of savings in Western Ukraine at the end of 19th – beginning of 20th centuries and the role of Ukrainian banking institutions in this process.

Natalia Kuzma. *Savings: from the past to the future.*

Essay about the history of savings in Western Ukraine, patronage, and the role of the Savings Day in students' life.

Yurii Kylymnyk, Roman Kapralov. *Reference book and catalogue of banks.*

Review of the book *Banks of Ukraine, CIS and Baltic States – 2006. Banks-correspondents. Financial and credit institutions. Services for banks and offices.*

Major monetary parameters of the monetary market of Ukraine in March 2007.

Volumes of NBU credits for support of banks' liquidity, average weighted interest rates on NBU credits for support of banks' liquidity, interest rates of banks on national currency credits and deposits, dynamics of money supply growth as of 1 April 2007.